

İDARE DERGİSİ

D. 134
1103

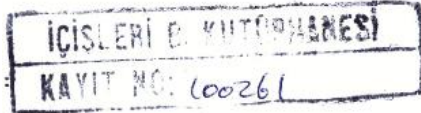
İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 32

Eylül - Ekim 1962

Sayı: 278

İÇİNDEKİLER

TETİKLER:

Sahife

Viyana Polis Teşkilatı ve Özellikleri..	Hayrettin NAKİBOĞLU	3
Grev Hakkında Genel Bilgi.....	Fethi AYTAÇ	14
Polis – Halk Münasebetleri.....	Hüseyin ÇAĞLAR	37
Köy Kalkınması için İdari Reorganizas- yona Doğru	Cevat GERAY	41
Fransız Milli Jandarması.....	Hüseyin IŞIK	52
Harcamalara İştirak Payı.....	Turhan ŞENEL	70

TERCÜMELER:

Alman Umumi İdareler İktisadi Çalış- ma Enstitüsü Neşriyatından Belediye- lerin Muamelât Talimatında Bulundu- rulacak Hususlar.....	Burhan ENGİN	79
Fransız İdare Sistemi.....	Macit İNCE	93
Amerika Birleşik Devletlerinde İnsan Taşınmaları ve Trafik Kazaları.....	Burhanettin IŞIK	113

İDARİ COĞRAFYA:

Dicle İlçesi İdari Coğrafyası.....	Necati ÖZEN	127
------------------------------------	-------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı	:	500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllıkı	:	750 kuruş

-----oOo-----

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A - Türkiye’de:

Bulunan yerin Malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

Adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B - Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

-----oOo-----

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi: **İçişleri Bakanlığı**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdürü: **Selim AYBAK**

TETKİKLER

VİYANA POLİS TEŞKİLATI VE ÖZELLİKLERİ

Yazan:

Hayrettin NAKİBOĞLU
Tetkik Kurulu Başkan Vekili

I — Genel Bilgi ve Tarihi Gelişim:

1. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşından sonra Sen-Jermen Antlaşmasını imzalayarak tarih sahnesinden çekilmiş ve yerini 9 eyaletten müteşkil Federal Avusturya Cumhuriyetine bırakmıştır.

Viyana, hem 9 eyaletten biri ve hemde başşehirdir. Şehir 23 Bezikr'e (ilce) bölünmüştür. Bezikrlerden 21 i Tunanın güney kıyısında 2 si de Kuzey tarafındadır. Polis ilk zamanlarda mahalli otoritelere bağılı idi. 1927 yılından itibaren memleketin her yanında başgösteren umumi asayişsizlik olayları, Hükümet ve parlamentoyu tedbir almağa sevk etti. Polis, eyaletlerin emrinden alınarak Federal Hükümete bağlandı.

Bu düzenlemede Başbakan Dr. Schober'in gayreti büyük olmuştur. Evvelce Viyana polis müdürlüğünde bulunan Schober, polisi kısa zamanda disiplinli, modern bir teşkilât haline getirmiş ve teknik cihazlarla takviye etmiştir. Uluslararası polis teşkilâtı olan Enterpol'ün de temelini Dr. Schober atmıştır.

İkinci Dünya Harbinin başlamasıyla Avusturya önce Almanların sonra müttefiklerin işgaline uğradı. İşgal kalktıktan sonra bu küçük Devlet harpten önceki teşkilât ve hüviyetiyle yeniden ortaya çıktı. Bu gün, Avusturya Federal Cumhuriyeti hürriyet nizamına bağılı, tarafsız, istikbalini turizme bağlamış demokratik bir memleketir.

2. Avusturya polisi şöhet kazanmış bir teşkilattır. Bu modern teşkilâtın kazandığı şöhet Viyana polisinin hissesi büyük olmuştur. Avusturya'daki polis kadrosunun önemli bir kısmı Viyana'da toplanmıştır. 1.675.000 nüfuslu şehirde 10.000 polis mevcuttur. Ortalama olarak 168 nüfusa bir polis isabet etmektedir.

Viyana'da görev alan üniformalı ve sivil polisler emniyet başkanlığının (emniyet müdürlüğü) emri altındadır.

Şehir ve belediye hudutları haricindeki asayiş hizmetleri Jandarma tarafından ifa edilir. Bu teşkilât da tamamen polis vasfındadır. Askerlikle ve Milli Savunma Bakanlığı ile hiç bir ilişkisi yoktur. Bununla beraber gerek polis teşkilâtı ve gerekse jandarma teşkilâtı kuruluşları bakımından askerî örneğe göre ayarlanmıştır.

3. İzahlarımıza yardımı olacağı için Avusturya'nın Anayasa sistemine kısa bir göz atmak faydeli olacaktır.

Avusturya'da çift meclis sistemi caridir.

a) Nationalrat; bizdeki millet meclisine tekabül eder ve tek dereceli olarak Avusturya vatandaşları tarafından seçilir.

b) Bundesrat; memleketimizdeki senato'nun görevini ifa eder. Eyaletlerin «Landtage» meclisleri tarafından seçilir.

Federal hükümet, Nationalrat tarafından seçilir. Avusturya'yı harice karşı temsil eder ve memleketin genel idaresinden sorumludur.

Eyaletlerde «Diyet» ve «Landtage» isimli meclisler bulunur. Valiler eyaletlerin icra organıdır. Valiler önce eyalet halkı tarafından seçilirdi. İslâhattan sonra müntehap valilikler kaldırılmış ve merkezden tayin usulü kabul edilmiştir.

II — Viyana Polis Teşkilâtı:

Demokratik nizamın cari olduğu her memlekette polisin görevi çok önemlidir. Hürriyet nizamının devam edebilmesi ve vatandaşların temel haklarının teminat altında bulundurulması polisin görevini tam olarak yapmasına bağlıdır. Başka bir ifadeyle; polis hem kamu düzenini koruyacak hem de vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini ihlâl etmeyecektir. Bu güç işi Viyana polisi büyük bir maharetle başarmaktadır.

Her sosyal muhit gibi Viyana'da da bir takım suç ve olaylar vuku bulmaktadır. Fakat polis; teşkilâtıyla, uyumluluğuyla, bilgi ve kullandığı metodlarla hadiselerle süratle vaz'iyet etmekte ve kamu düzenini korumaktadır. Gıpta ile müşahade edilen bu durumun o memlekete has bazı sosyal sebepleri olmakla beraber, biz yalnız polise ait olanları üzerinde durup, Viyana polisine bu başarı ve şöhreti temin eden nedir? sorusunun cevabını bulmağa çalışacağız.

Bütün araştırma ve incelemelerde yabancı müşahitlerin tesbit ettikleri başarı amilleri şunlardır: Polise alınacakların titizlikle üzerinde du-

rulması, okullardaki eğitimle yetinilmeyerek hizmet esnasında da yetiştirme faaliyetine devam edilmesi, cemiyetin ihtiyaçlarına cevap veren bir teşkilât vücuda getirilmesi ve bunun sosyal bünyenin tekamülüne göre ayarlanması, ilmin ve tecrübenin rehber olması..

Şimdi bunları birer birer ele alıp açıklayalım:

A) Polisın Seçilmesi ve Eğitimi:

Viyana polis teşkilâtında çalışan elemanlar iki kısma ayrılır:

- 1 — Asayiş polisi (Sicherheitswache)
 - 2 — Kriminal polis ve sivil gruplar. (Kriminalbeamtenreferat)
- Her iki guruba alınacaklarda değişik vasıflar aranmaktadır.

1 — Üniformalı polis veya asayiş polisi:

Teşkilâtın asıl gövdesini teşkil eden ve fiili asayiş hizmeti ifa eden bir guruptur. Avusturya tebasında 20-30 yaş arasında, ilkokulu (7 sınıflı) bitiren ve fiziki, ahlâki vasıfları polisliğe elverişli bulunan kimseler arasından seçilir. Adaylar bizde olduğu gibi doğrudan doğruya okula alınmazlar. Evvelâ üç ay süreli kurslara kaydedilirler. Kurs sonu yapılan imtihanda başarı gösterenler ve polisliğe alınmasında sakınca bulunmayanlar okula kabul edilirler. Adaylar okulda 30 ar kişilik gruplara bölünür ve iki yıllık nazari ve tatbiki eğitime tâbi tutulurlar.

Polis okullarının müfredat programları polis için lüzumlu bilgileri kapsar; Meslekî ve hukukî bilgiler, umumî kültür dersleri, beden eğitimi, jui-jitsu, daktilografi, stenografi ve yabancı dil öğretilir.

Okula kabul edilen adaylara ayda 1500 şilin maaş verilmektedir. (1 şilin bizim paramızla 35 kuruşa tekabül ediyor.) Yemek masrafları öğrencilere aittir. Okul devresinde nazari derslerle birlikte tatbiki eğitime de önem verilmektedir. Adaylar belirli zamanlarda büyük karakollarda, bayram ve merasim yerlerinde görev alırlar.

Okulu başarı ile bitirenler, resmî polisın muhtelif şubelerine tâyin edilir. Hangi kısma verilmişse o görevin hususiyetleri ve diğer kısımlarla irtibatları öğretilir, ayrıca Genel Müfettişliğin tesbit ettiği programa göre okul ve kışlalarda açılan kurslara çağrılarak eğitim ve tatbikat yapılır.

Asayiş zabıtası denen üniformalı polisin (Sicherheitswache) başında polis generali rütbesinde bir kumandan bulunur. Bu gurubun memur ve amirlerinin dereceleri şu şekilde sıralanmıştır:

- a. Memur ve amirleri:
 - Polis memuru (Wachmann)
 - Polis baş memuru (Oberwachmann)
 - Polis mıntika müfettişi (Rayons Inspektor)
 - Polis semt müfettişi (Reviersinspektor)
 - Polis kaza müfettişi (Bezirkinspektor)
- b. Sevk ve idare kademesi (Polis subayları);
 - Polis teğmeni (P. leutnant)
 - Polis Yüzbaşısı (P. Hauptmann)
 - Polis ön yüzbaşısı (P. Staubshauptmann)
 - Polis Binbaşısı (P. Major)
 - Polis Yarbayı (P. Oberssteutnant)
 - Polis Albayı (P. oberst)
 - Polis Generali (Polizei general)

Sevk ve idare kademesindeki amirler askerî örneğe göre derecelendirilmelerine rağmen askerlikle ilişkileri yoktur.

Polis memurluğundan baş memurluğa ve mıntika müfettişliğine geçebilmek için iyi sicil almak ve belirli müddeti ikmal etmek lâzımdır. Semt ve kaza müfettişlikleri derecesine çıkabilmek için de amirler okulunu bitirmek şart koşulmuştur.

Bu guruba dâhil memurların hizmet esnasında yetişmelerine bilhassa önem verilir. Karakol okullarında (Wachzimmer schulen) ve bölük okullarında her gün nazari ve tatbiki dersler yapılır. Bu derslerde mesleki bilgilerinin artırılması, yeni çıkan kanun ve tüzüklerin açıklanması ve hizmetin en iyi şekilde nasıl yapılması gerektiği konuları üzerinde durulur.

İlgililer, hizmet esnasındaki eğitimin okuldan da önemli olduğunu ifade etmektedirler.

2 — Sivil guruplar, fikri mesai isteyen hizmetlerde ve teknik işlerde çalışacaklarından üniformalı polise nazaran daha ileri vasıfları haiz bulun-

maları lâzımdır. Bunların çok büyük bir kısmını «Jurist» hukuk mezunu olanlar teşkil eder. Dereceleri de şu şekilde sıralanır:

- a. Memur adayı (Provisorische Polizci)
- b. Komiser (Kommissar)
- c. Baş komiser (oberkommissar)
- d. Polis müşaviri (Polizeirat)
- e. Baş polis müşaviri (ober polizeirat)
- f. Hükümet müşaviri (Hofrat)
- g. Polis reis muavini (Polizeivizepräsident)
- h. Polis reisi (Polizeipräsident)

Sivil guruba dahil olan memurlar «Kriminal beamten - referat kısımlarında yetiştirilir ve Siyasi polise, asayiş bürosuna, komiserliklere, hudut kontrollerine ve sivil polisin istihdam edileceği diğer hizmetlere dağıtılır.

Sivil grup hizmetlerine alman elemanlar kabiliyetlerine göre bürolara taksim edilir ve en iyi şekilde yetiştirmeleri sağlanır. Tahsil bakımından yüksek bir seviyede bulunan adaylar için üniformalı poliste olduğu gibi okul yoktur. Ancak her aday inceden inceye tetkikten geçirilir ve kurslara tâbi tutulur. Resmi poliste olduğu gibi hizmet esnasında tekâmül kursları da aralıksız devam eder.

B — Viyana Polis Başkanlığının (müdürlüğünün) teşkilâtı:

Başkanlık şu şubelerden müteşekkildir: (*)

1. (Abteilung I) Siyasi polis
2. (Abteilung II) Kriminal polis
3. (Abteilung III) İdarî polis
4. (Abteilung IV) komiserlikler
5. (Generalinspektorat der Sicherheits wache) Asayiş birlikleri Genel müfettişliği

* 1961 yılı teşkilât şeması esas alınmıştır.

6. (Kriminal beamtengerreferat) kriminal memur ve rapor büroları

7. (Prasidial Abteilung) başkanlık büroları.

Sayılan şube ve gurupların görevlerini ayrı ayrı izah etmek çok uzun sürer. Bu sebeple yalnız şubelerin bölümlerini saymakla iktifa edip memleketimiz bakımından özellik taşıyan kuruluşlar üzerinde duracağız.

1. Devlet polisi veya siyasi polis şu kısımları ihtiva eder:
 - a — Siyasi polis bürosu (Staatspolizeiliches Büro)
 - b — Yabancı işler bürosu (Fremdenpolizeiliches Büro)
 - c — Cemiyetler bürosu (Vereins büro)
 - d — Basın bürosu (Press büro)
 - e — Adli basın bürosu (Gerichtliche presspolizei)
2. Kriminal polisin kısımları şunlardır:
 - a — Asayiş bürosu (Sicherheits büro)
 - b — İktisadi işler bürosu (Wirtschaftspolizei)
 - c — Zührevi hastalıklarla mücadele ve genç kız ticaretini men bürosu
(Büro zur Bekämpfung der geschlechts - krankheiten und des Madchenhandels)
 - d — Sabıka sicil bürosu (Strafregisteramt)
 - e — Tetkiki hüviyet ve kriminal tekniği hizmetleri bürosu (Erkennungsamt - Kriminal technischer Dienst)
 - f — Takibat bürosu (Fandungsamt)
 - g — Viyana müddeiumumiliği nezdinde polis bürosu (Polizei-abteilung bei der Staatsanwaltschaft Wien)
 - h — Gençlik polisi (Jugendpolizei)
3. İdarî polisin bölümleri şöyledir:
 - a — Trafik polisi (Verkersamt)
 - b — İdarî büro (Administrations büro)
 - c — Merkezî ihbarı ikamet bürosu (Zentralmeldungsamt)
 - d — Tahrirat bürosu (Korrespondenz büro)

- e — Pasaport bürosu (Passamt)
- f—Bulunan eşya bürosu (Fundamt)

4. Viyanada her bezirk'te birer komiserlik bulunur. Komiserlikler memleketimizdeki komiserlik teşkilâtından, daha doğrusu karakol teşkilâtından çok fazla mevcuttur. Komiserlikler de karakol ve postalara bölünmüştür.

5. Üniformalı polisin çeşitli hizmet sınıfları ve gurupları asayiş birlikleri genel müfettişliğine bağlıdır. Yukarda işaret edildiği üzere genel müfettiş polis generali rütbesindedir. Doğrudan doğruya Viyana polis başkanına (müdürüne) bağlıdır. Asayiş birlikleri umumi müfettişliğine şu kısımlar bağlı bulunmaktadır

- a — Alarm birlikleri (Alarm abteilung)
- b — Okul (Schulabteilung)
- c — Trafik (Verkersabteihmg)
- d — Motorlu vasıtalar (Kraftfahrabteilung)
- e — Haberleşme (Nachrichtenabteüung)
- f — İç hizmet (Abt. Innerer Dienst)
- g — Telsiz (Funkstreifenabteilung)
- h — Silâhlar ve mühimmat (Waffanabteilung)
- j — Hapishane (Gefangenenhausabteilung)
- k — Hizmet köpekleri (Diensthunde abteilung)
- 1 — Kazalardaki komiserlikler nezdindeki asayiş kolları

6. Kriminal teknik memur ve rapor büroları şu bölümleri ihtiva etmektedir:

- a — Devlet polisi bürosu (Staatspolizeiliches Büro)
- b — Yabancılar bürosu. (Fremdenpolizeiliches büro)
- c — Adli Basın bürosu (Gerichtliche Presspolizei)
- d — Asayiş bürosu (Sicherheits büro)
- e — İktisad polisi bürosu (Wirtschaftspolizei)

f — Zührevi hastalıklarla mücadele ve genç kız ticaretini men bürosu
(Büro zur Bekämpfung d. Geschlechts krakheiten und. Madchenhandels)

g — Tetkiki hüviyet ve kriminal tekniği hizmetleri bürosu (Erkennungsamt-kriminal techniseher Dienst)

h — Takibat bürosu (Fahndungsamt)

j — Gençlik polisi bürosu (Jugendpolizei)

k — idarî büro (Administrations büro)

1 — Bezirk polis konserlikleri bürosu (Bezirk polizei-Kommissaiate)

7. Başkanlık (müdüriyet) büroları şunlardır:

a — Personel bürosu (Personel referat)

b — Organizasyon, hukuki konular (Referat für organisation)

c — Hizmet eğitimi ve okul (Referat für Diensrechtsangelegenheiten und schulung)

d — Haberalma - istihbarat - hizmetleri (Informations dienst)

e — Basınla irtibat (Pressestelle)

f — Baş tabiblik (Chefarztlicher Dienst)

g — Bütçe ve iktisadi işler (Referat für Ökonomische Angelegenheiten)

h — Muhasebe (Buchhaltung)

j — Polise ait cezaları tetkik ve temyiz (Revisionsstelle für Polizei strafsachen)

k — Kütüphane (Amtsbibliothek)

1 — Matbaa (Amtdruckerei)

m — Disiplin komisyonu (Disiplinar kommission)

n — Polis hapishanesi (Polizeigefangenenhaus)

III — Viyana Polis Teşkilâtının Özellikleri:

1 — Polis hapishaneleri: Viyana'da asayiş'e ilgili kabahat nev'inden suçlarla trafik suçları polis hapishanelerinde irfaz olunmaktadır. Ancak bu infaz süresi 6 ayı geçemez. Polis hapishanelerinde infaz edilen cezalar

adli sicile geçmediği gibi sabıka da sayılmamaktadır. Burada bir sual hatıra geliyor; Demokratik rejimin hakim olduğu bir memlekette bu şekil, kuvvetlerin ayrılığı prensibiyle nasıl telif edilmektedir? Konuyu etüt ederken bu nokta üzerinde durduk. Ve yetkililerden sorduk. Aldığımız cevap şu oldu; «Polis hapishanesine konan her şahsın hakime itiraz hakkı vardır. Hakim itirazı haklı görmediği takdirde sanığın tutukluluğu devam eder. Bu hale göre polis hapishanelerindeki infaz veya daha doğrusu tutukluluk hali tedbir mahiyetindedir. Hakime itiraz yolu tanımak suretiyle asıl selâhiyetin adli makamlarda olduğunu kabul etmiş bulunuyoruz. Bu sebeple polis hapishaneleri, kuvvetlerin ayrılığı prensibine ve demokratik ilkelere aykırı düşmez. Esasen bu müessese Avustur'yanın sosyal bünyesinden doğmuştur. Bu itibarla yadırganmıyor.»

Kanaatimizce; Avusturya'nın hukuki sistemine ve sosyal bünyesine uyan polis infaz sistemi (polis hapishaneleri), Türkiye'nin hem Anayasa prensiplerine ve hem de sosyal bünyesine aykırıdır. Bu sebeple memleketimiz için örnek olacak bir müessese değildir.

2 — Alarm birlikleri veya kışla polisi

Alarm birlikleri, nümayiş ve kanunsuz toplantılarda umumi intizamı temin etmek üzere teşkil edilmiştir. Asayiş birlikleri genel müfettişliğe bağlıdır.

Üç gurup alarm birliği (asgari 350 mevcuttur.) ve 9 ihtiyat bölüğünün Viyana'nın ihtiyacına kâfi geldiği tesbit edilmiş ve kadro bu ölçüye göre ayarlanmıştır.

Alârm birliklerinde çalışacaklar üniformalı polis arasından seçilir ve yapacakları hizmetin hususiyetlerine göre eğitime tâbi tutulurlar. Bu birlikleri istenilen mahallere süratle götürmek üzere irili ufaklı bir çok vasıta kışlalarda hazır bulunur. Ayrıca tazyikli su sıkacak arazözler ve motor pomplar alârm birliklerinin emrindedir. Alârm birliklerinin teçhizatları arasında gaz bombaları, hafif ve ağır makinalı silahlar mevcuttur. Fakat bu güne kadar Viyana'da bir çok nümayiş yapıldığı halde alârm birliklerinin silâh kullanmadan bunları dağıttığı iftiharla söylenmektedir.

Nümayiş ve toplantılarda kullanılan birliklerin mevcudunu azaltmamak kavdiyle bu gurubun bünyesinde şöyle bir teşkilât vücuda getirilmiştir:

- a) Heyelan ve toprak çökmelerinde kurtarma ekibi
- b) Haberleşme

- c) Projektör
- d) Nümayişçiler üzerine su fişkırtma
- e) Sıhhi imdat
- f) Dağlarda kazaya uğrayan turistleri kurtarma
- g) Atom şualarını ve radyoaktif kalıntıları arama (son zamanda böyle bir gurup teşkil edilmiş ise de henüz hiç bir cihaz ve vasıtası yoktur.)

Yukarda sayılan guruplar gerektiği zaman alarm birlikleriyle beraber ve diğer hallerde münferid görev ifa ederler. Yapacakları hizmetlerin icaplarına göre en modern vasıta ve cihazlarla teçhiz edilmişlerdir.

3 — Alârm birlikleri kanunsuz toplantıları dağıtmak maksadiyle teşkil edilmelerine rağmen doğrudan doğruya nümayişçilerin üzerine sevk edilmemektedir. Burada yine Viyana polisinin diğer bir özelliği ile karşılaşmış bulunuyoruz: Alârm birliklerinde görev alan şahıslar üniformalı polise mensuptur. Bunların menşe, vasıf ve yetiştirme tarzlarını yukarda izah etmiştik. Bu guruptakiler için üstün bir fikrî seviyeye ihtiyaç yoktur. Daha ziyade fizikî ve bedenî kabiliyetler esas tutularak seçilir. Bunun da sebebi alârm birliklerinin müdahaleyi ilk anda değil, en sonda yapmalarıdır.

Kanunsuz toplantılarda ve nümayişlerde ilk temas ve müdahale siyasi polise aittir. Siyasi polis mensupları en küçüğünden en büyüğüne kadar hukuk mezunudur. Topluluk haleti ruhiyesini üniformalı polisten daha iyi bilir. Silâhı, söz ve ikna etmektir. İlk anda bu silâh müessir olmazsa ancak bundan sonra alârm polisine iş düşmektedir.

Viyana'da bu güne kadar bir çok kanunsuz toplantı ve nümayiş yapıldığı halde polis yukarıda izahına çalıştığımız teşkilât ve taktiği sayesinde hiç birini bastırmakta güçlük çekmemiştir. Çok temenni olunurki, bu derece başarılı ve ihtiyaçlara cevap veren polis alârm teşkilâtı bizim memleketimizde de kurulsun.

Yeni Anayasamız geniş bir hürriyet nizamı getirmiştir. Türk toplumunun bu hürriyet nizamı içinde kalkınması değişmez amacımızdır. Demokratik rejimin devamı da, temel hak ve hürriyetlerin en geniş şekilde kullanılması ve aynı zamanda kamu düzeninin muhafaza edilmesi suretiyle mümkün olabilecektir.

Anayasamızın getirdiği yeni prensiplerin tatbikatında gerek millet ve gerekse zabıta teşkilâtı olarak henüz kâfi derecede tecrübe sahibi olmadık. Demokratik memleketlerin çoğunda müşahede ettiğimiz sosyal geleneklerin teşekkülünü beklemeye de şartlarımız müsait değildir.

Bunun için, hürriyet nizamı içinde gelişmiş memleketlerin teşkilât, sistem ve tecrübelerinden istifade ederek polisimizi en kısa zamanda reorganize etmemiz ve polis alârm birlikleri kurmamız lüzumludur.

GREV HAKKINDA GENEL BİLGİ

Yazan:
Fethi AYTAÇ
İlîç Kaymakamı

Giriş

- A) Grevin kelime olarak menşei,
- B) » tarifi,
- C) » menşei ve âmilleri,
- Ç) » işçilerden başka topluluklara teşmili,
- D) Grevle güdülen maksatlar (Grevin çeşitleri) :
 - 1 — Ücret ve iş şartları ile ilgili grevler,
 - 2 — Hissi grevler «Sempati ve dayanışma grevleri»
 - 3 — Siyasî grevler,
- E) Grevde iç âmilleri,
- F) Grevde dış âmilleri,
- G) Grevin basan şartları,
- H) Grevin yaygınlık derecesi,
- İ) Grevin devam süresi ve katılma oranı,
- J) Grev ve sendikalar,
- K) Grevin şekilleri,
- L) Grevin tesirleri,
- M) Grevin hukukî mahiyeti.

Giriş:

Derginin 276. sayısında yer alan (Türk Mevzuatında Grev) incelememizde grevin Türk mevzuat ve fikriyatındaki tarihî gelişiminden ve idare makamları ile olan yakın ilgisinden bahsetmiştik.

Müessese hakkında genel ve toplu bir bilgi vermek bu yazının gayesini teşkil etmektedir.

A) GREVİN KELİME OLARAK MENŞEİ:

Hukuk dilimizde Fransızcadaki yaygın ifade şekli ile yerleşmiş olan «Grev»in etimolojik menşei vaktiyle Paris işçilerinin toplandıkları (Grève) isimli meydana aldığı rivayet olunmaktadır. Mefhum İngilizcede Strike, Almancada Arbeitseinstellung — ve Fransızcada bazen Coalition — kelimeleri ile karşılanmaktadır.

B) GREVİN TARİFİ:

Tarihî ve hukukî bir müessese olarak Grev zaman zaman müellifleri meşgul etmiş ve onların izah ve görüşleri ortaya birçok tarifler, çıkarmıştır. Meselâ: Fransız iktisatçılarından G. Pirou grevi «işveren üzerinde tazyik yapmak maksadı ile çalışmağa birlikte son vermek», Charles Gide ise «bir tarafın diğer tarafı iş mukavelesinin şartlarını tadile sevk etmek için kullandığı bir vasıta» olarak tarif ederler.*

Ancak bu tariflerin, tarihin akışı içinde, grevin bugün kazandığı hüviyetin mahiyetini «efradını cami, ağyarını mâni» bir şekilde belirtememesi karşısında genel bir tarifile yetinip, kelimenin delâlet ettiği muhtevayı onu meydana getiren, geliştiren unsurların açıklamasını yapmak suretiyle ortaya koymaya gayret edeceğiz.

Gerçekten en genel manâsı ile Grev, «bir hizmet bağıttı ile şahıs veya müesseselere bağlı olan kimselerin, müessese sahibi veya şahısla (işverenle) aralarında hasıl olan anlaşmazlık sonunda birbirleriyle anlaşarak hep birlikte ve birdenbire işi bırakmaları, hizmeti yapmaktan kaçınmalarıdır.»

C) GREVİN MENŞEİ VE AMİLLERİ:

Sosyal müesseseler onları doğuran şartlarla sıkı sıkıya ilgili olarak mütalâ edildiklerine göre grevin menşei ve âmilleri üzerinde durmak gerekir.

Grev 18. ve 19. yüz yıllarda Liberal iktisat sisteminin bir eseri olarak vücut bulmuştur. Liberalizm, teşebbüs sahibi kapitaliste, emek sahiplerinin aleyhine, sağladığı imkân ve kudret ile geniş bir kitlenin mağduriye-

* Tarifleri nakleden: H. Dayıgilli - Sosyal Hukuk ve İktisat Dergisi sene 1949 sayı 12.

tini mucip olur ve Devlette bunu tabîî telâkki eden bir siyasette ısrar eder iken bu kitleyi teşkil edenlerde sayıca üstünlüklerinden istifade ile iktisaden kendilerinden üstün ve kuvvetli olanlara karşı koymak fikir ve arzulan uyandı. Madem ki «patron» tek tek işçilerin herbirinden kuvvetliydi ve tek bir işçinin patrona kafa tutması işçinin işinden olmasından başka netice vermeyecekti.. O halde ne yapmalı, nasıl hareket edilmeliydi ki patron, önlerinde baş eğsin, isteklerini kabul etsin, veya kendileri aleyhine alınması yahut sonuç doğurması muhtemel niyet, karar ve hareketlerini değıştirsın? Bu soruya cevap arıyan zihinler çareyi bulmakta geçikmediler: patronu kudretli olduğu alanda içerden vurmak... mademki patronu patron yapan; atölyelerde, fabrikalarda iplik bükten, bez dokuyan veya yer altlarında maden çıkaran kolları... bu kolların hep birlikte işten el çekmesi patronun acze düşmesi, kudretsiz kalması ve boyun eğmesi demekti. Bu keyfiyet düşünöldü, uygulandı ve Grev adı verdiğimiz sosyal olay böylece ortaya çıktı.

Ç) GREVİN İŞÇİLERDEN BAŞKA TOPLULUKLARA TEŞMİLİ:

Grevin tarifinde yer alan «hizmet bağıtı» sadece işçilere hasredilecek bir nesne değildir. Çünkü bir memur veya müstahdemin bağı da bir dereceye kadar işçinin mükellefiyeti ile benzerlik gösterir. Dolayısıyla bu zümreleri de grevin menşesine hâkim olan duyguların tesir altına aldıkları anlar olmuştur veya olabilir. Ancak bu günün dünyasında, sosyal duygulan pek hassas ve adalet görüşleri çok ince şair yaradılışlı ruhlar için olduğu kadar Hayat mücadelesinde hisse yer tanımayan en katı yürekliilerin gözünde de mağdur ve mazlumların başında «işçi» 1er gelir. (*) Grevi kanunlaştıran ölkelerin büyük çoğunluğu bu imkânı yalnız ve yalnız işçilere inhisar ettirirler.

Gerçi zaman zaman gazetelerde Öğrenci Grevlerinden de söz edildiğine rastlanır; ve bununla öğrencilerin ya mensup oldukları müessese idarecilerinin karar veya icraatlarını boykot, yahut Yönetmeliklerin koyduğu esasların lehine veya aleyhine hareket etmeleri, bu maksatla tertip edilen nümayişlere iştirakleri kast olunursa da öğrencinin belirli bir sosyal fonksiyona sahip olmaması hasebi ile bu hareketleri grevden ayrı mahiyette telâkki etmek gerekir.

* Meselâ: Neden liman deyince
Hatırma direkler gelir
Ve açık deniz deyince yelken?
Mart deyince kedi
Hak deyince işçi?

(Orhan Veli Kanık)

D) GREVLE GÜDÜLEN MAKSATLAR (Grevin Çeşitleri) :

İşverenle emek sahibi arasındaki kudret çatışmasının hangi sahalarda olabileceğini araştırmak grevle güdülen maksatları açıklamaya imkân verir:

1 — Ücret ve iş şartlarından doğan grevler:

Grevler tarihinin yakın bir tetkiki grevlerden büyük bir kısmının ücrete zam isteğiyle veya ücretlerde yapılması istenen bir indirmeye mani olmak kastiyle yapıldığını göstermektedir.

Emek karşılığında ödenecek ücret maliyetin esaslı bir unsuru olduğundan ücrette yapılacak küçük bir arttırma derhal maliyete eklenecek ve dolayısıyla piyasa rekabetine dayanan bir ekonomi düzeninde müteşebbis imalâtçı veya fabrikatör için bir külfet teşkil edecektir. Aynı düzende buhran devirlerinde alçalan konjonktüre rağmen malın sürümünü sağlamak mecburiyetinde olan işveren maliyeti indirmeye mecbur kalır. Bu ise emeğin hissesine düşen payı azaltmakla yani ücretleri indirmekle kabil görülür. Ancak patron gözünde sadece istihsalin bir unsurundan ibaret olan emek-iş, sahibi ve aile fertleri için geçim sebebi, yaşama vasıtasıdır. Bu vasıtada vaki bir azalma, bir eksilme doğrudan doğruya hayatın devam ettirilmesi ile ilgilidir.

Kapitalist bir düzende, normal devirlerde istihsal edilen «fazla değer» ler gönül rızası ile emek sahiplerinin eline geçmez; işveren artan istihsalin ve düşen maliyetin sağladığı fazla kazancı sermayesine eklemek gayesini güder. Yahut emek sahibi bütün ailesiyle güç şartlar içinde didinirken sermayenin bazı kimselere, ellerini dahi kıpırdatmadıkları halde sağladığı gelir ihtişam ve sefahat dolu bir hayat yaratır. Ferah devirlerde işçilerin de kısmen yaratılan değer fazlasından pay alma ve buhranlı zamanlarda ücretlerini koruma isteklerinden vücut bulan grevler çoğunluğu teşkil eder. Kalplerde ve düşüncelerde en çok akis uyandıran grevler bu tip ücretten doğan grevlerdir. Çünkü zorlu bir çalışmaya rağmen geçinememek bir kimsenin insanlık haysiyetini haleldar ettiği gibi şuurunu da bozar, onu açlığın, kuvvetlinin, sermayedarın hem esiri hem de amansız düşmanı haline getirir. Çünkü bu grevler adetâ emekle sermayenin mücadelesi, emeğin kapital tarafından istismar edilmesine karşı reaksiyonudur; sarf edilen büyük gayrete rağmen boş kalan miğdenin o emeğin mahsulü ile dolan midelere karşı isyanı, sebepsiz bir açlığın haksız bir tokluğa düşman olmasıdır; şeklinde mütalâ edilir.

Ücretlere zam isteğiyle yapılan grevler kadar iş yerlerinin ve iş şartlarının düzenlenmesi arzusu ile girişilen grevler de önemlidir. Geçmiş yılların her türlü güvenlik tedbirlerinden ve sağlık şartlarından yoksun kötü iş yerlerinde bir dilim ekmek uğruna hayatlarını kaybeden bahtsızların acı hatıraları en katı yürekleri titretir. Her an içindekileri yutmaya hazır bir ocak, her an etrafındakileri kapmaya hazır bir makine, havasızlıktan boğan, güneşsizlikten solduran bir iş yeri, hiçbir kontrole tabi tutulmayan ve çalıştırının insafına kalmış uzun, ezici iş saatleri... dünün erkek, kadın, çocuk işçisini ortalama ömrünü tamamlamadan alır götürürdü. (*)

İşte Devletin iş piyasasını olduğu gibi çalışma şartları ve iş yerlerini de kendi kaderleri ile başbaşa bıraktığı zaman ve mekânda patronu bunları kısmen de olsa düzenlemeğe zorlamama ancak grevle mümkün olabileceğine kanaat getirilmiştir. Ancak bu surettir ki İngilterede:

Çocukların çalışmasının kayıt altına alınması hakkındaki kanun	1833
Kadın ve çocukların fabrikalarda çalışma saati hakkındaki kanun	1842
Günlük çalışmanın ON saate indirilmesi hakkındaki kanun	1847
Maden ocaklarında SEKİZ saatlik iş hakkındaki kanun	1908
Dokuma sanayiinde SEKİZ saatlik iş hakkındaki kanun	1919
İşçi Sigortaları Hakkındaki Kanun	1911
Asgari ücret (1.800.000 maden amelesinin grevi sonunda)	1912
yılında; Fransa'da ise 8 saatlik çalışma ancak 1918 de ve Sigortalar Kanunu 1930 yılında kabul edilmiştir.	

Bugün bile bazı iş kollarındaki çalışma saatlerini günde veya haftada azaltmak, iş yerlerinin sağlık şartlarını geliştirmek, sigortaları çeşitlendirip genişletmek istekleri kötü iş şartları ile mücadelenin zamanımızda devam eden belirtileridir.

* Geçen asrın ünlü Fransız yazarlarından Emile Zola 1885 te yayınlanan «Germinal» adlı eserinde Kuzey Fransa'daki Maden Kömürü işçilerinin kötü iş ve hayat şartlarından doğan koyu sefaletlerini, bu sefaletin yarattığı feci ruh ve ahlâk düşüklüklerini, kendilerini hayvanlar gibi istismar edenlere karşı içlerinde filizlenen intikam arzularını, çoluk çocuk sarf ettikleri emeğin karşılığında hiç olmazsa karınlarını doyurabilmek hülyasıyla giriştikleri Grevi; Hükümet Otoritesinin müdahalesi somunda verilen kurbanları, işin çıkırından çıkmasıyla ocakların içindekilerle beraber yok oluşunu ve gittikçe sertleşen darbeleri ile haksızlıklarla dolu mevcut düzeni istikbalde yıkacak KARA KUVVET'in (yani intikamcı bir topluluğun) yetişmekte oluşunu iztiraflı bir dille anlatır.

2 — Hissi grevler (Sempati ve Danışma grevleri) :

Ekonomik hayattaki gelir farkları ister istemez bir sınıflaşmaya vücut verir ve bu hal sadece kazançta değil bütün bir hayat anlayışında farklı hattâ birbirine zıt görüşler doğurur. Sınıflar arasındaki bu zıtlık gittikçe derinleşirken aynı gelir sınıfı için de aksine benzer muhitlerde yetişmiş, aynı terbiyeyi almış, aynı alışkanlık -inanç- anlayış ve görüşler kazanmış olmanın verdiği bir yakınlık, bir kaynaşma vücut bulur. Bu yakınlık perçinleştikten sonra kendi muhitinden taşar, aynı kader ve akıbete maruz olduğu kabul edilen daha uzaktaki hemcinsleri de içine alır ve karşılıklı olarak gelişen bu duygu sevinçli anlarda olduğu gibi kederde de tarafları kardeş ve ortak kılar. Bu kardeşlik ve ortaklık ruhu, patronlara karşı girişilen hareketlerde birbirlerini desteklemeye, dâva ve kavgalarında birbirlerini yalnız bırakmamaya ve sayılarının üstünlüğü ile patronlara galip gelmelerini sağlamak için diretmeğe onları sevkeder. Diyelim ki bazı üretim kollarında veya belirli bir iş yerinde işverenlerle işçiler arasında tartışma konusu bir durum vardır; işçiler grev ilân etmiştir. Bu meslekdaşlarına yardım olsun ve işverenlerine dileklerini kolayca kabul ettirsinler diye kendi işverenleri ile doğrudan doğruya anlaşmazlıkları olmıyan başka işçiler de işlerini bırakırlar. Bu hal belirli bir istihsal kolunda ve mahalde olabileceği gibi başka üretim alanlarında yahut mahallerde de doğabilir, örneğin maden işçilerinin işverenleri ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle tertip ve ilân ettikleri grevi demiryolu işçileri de sırf bir dayanışma duygusu ile desteklerler ve ulaştırmayı durdururlar; gaye patronları baskı altına alıp işçi arkadaşlarının isteklerini kabul zorunda bırakmaktır. (*)

Ancak temelinde daha ziyade psikolojik âmillere dayanan bu tip grevler sadece işverenlere karşı girişilmiş İktisadî bir mücadele olarak kalmazlar, kolaylıkla siyasî bir karaktere çevrilebilirler.

3 — Siyasî Grevler:

Gerçekten işçileri greve götüren sebeplerden biri de siyasî alanda kendini gösterir. Özellikle siyasî Demokrasinin henüz eksik ve kusurlu olduğu bir devirde (İngilterede işçilere seçim hakkı 1832 de kısmen tanınmış, 1867 de genişletilmiştir) girişilen grev hareketlerinin başarısızlıkla sonuçlanıp 19. yüzyıl boyunca ortaya atılan -Owenisme, Chartisme gibi- bir sıra Sosyalist Cemiyet hülyaları tahakkuk etmeyince işçiler kuvvetlerini meşru siyasî yolla gösterebilmek düşüncesini benimsediler; ve kendile-

* A. Bauer - Les classes sociales - Paris 1902 - Sah. 110

rine de seçim hakkının verilmesini istemeğe koyuldular. İngilterede işçiler mevcut iki siyasî partiden (Muhafazakâr veya Liberallerden) bazen birini, bazen diğerini kollamak ve desteklemek suretiyle seçim hakkını elde ettikten sonra lehlerine kayda değer mevzuatın kabulünü sağladılar. Daha da kuvvet bulunca 1893 te İşçi Partisi'ni (Labour Party) kurarak diğer partilerin hakimiyeti esnasında dilek ve temenni olarak öne sürdükleri esasları bu partinin prensipleri haline soktular; iş saatlerinin kısaltılması, bazı büyük teşebbüslerin devletleştirilmesi, sigortaya işçinin vereceği prim nisbetini düşürüp patronun ve Devletin hissesinin artırılması... vs. gibi.

Lâkin grevlerin siyasî mahiyeti sadece iç politikaya inhisar etmedi; kolaylıkla Toplum Düzenini değiştirmek gayesini güden aşırı maksatlara vasıtalık eder bir nitelik ve genişlik kazandı. (*)

19. yüzyıl düşünürleri için grev yetersiz ücretin ve kötü iş şartlarının doğurduğu bir «hastalık» idi. Her ne kadar zaman zaman grevi ihtilâlcî fikirlerinin desteği yapmak ve mevcut düzeni yıkmak için vasıta kılmak istekleri eksik olmamışsada bunlar bir iç politika olayı, bir iç mesele olarak kalmıştı. Hatta 19 cu yüzyıl ortalarında Enternasyonalin (Uluslararası Komünizmi gerçekleştirmek isteyen işçi birliğinin) kuruluşu ve bütün dünya işçilerini birleşmeğe davetle, Kapitalist sistemin devrilişim hızlandırarak bir vasıta saydığı grevleri her tarafta teşvik etmesi ve ortaya çıkanları desteklemesi büyük çapta dertli bir konu ve bir ayılma - intibah vesilesi olmamıştı. İngilterede olsun, Fransada olsun gerek 1830-1848 karışıklıklarının, gerekse 1870 Paris Komününün (işçi ayaklanmasının) başarısızlıkla sonuçlanması karşısında bir yandan Kari Marks ve Enternasyonalci arkadaşlarının, öte yandan Bakunin gibi anarşistlerin, George Sorel gibi İhtilâlcî Sendikalistlerin grevde yeni bir düzenin kurulmasını sağlayacak vasıtaları görmeleri I. Dünya Savaşına kadar pek ciddi korkular uyandırmamıştı. (**)

* «Sermayedar sınıfının istismarına karşı amele sınıfının açtığı kavga zarurî olarak siyasî bir kavga. Amele sınıfı siyasî haklara sahip olmadıkça İktisadî teşkilâtlarını, İktisadî kavgasını geliştiremez. Siyasî iktidarı almadıkça istihsal vasıtalarını Cemiyete devredemez.»

Kautsky - Sınıf Kavgası - Çeviren: S. Sertel — Sah. 174

** «Cebir ve şiddet lâvta. Eski cemiyetlerden yeni cemiyetleri ancak o alır.» Kari Marks - Nakleden J. Lötümer - Sosyalizm Çeviren: H. Rifat (Germinal) de E. Zola kahramanlarından birinin ağzı ile anarşistlerin yıkıcı fikirlerini şöyle dile getirir: Her şeyi yakınız, yıkınız... ancak o zaman şimdikinden daha iyi bir hayat kurmak mümkün olacaktır.

Ancak 1917 senesinin 7 Kasım'ında Rusyada Bolşevik Devrimi patlak verip te Proleter Diktatörlüğü kanlı bir şekilde kurulur ve bu devrimi bütün dünyaya yaymak azmini ilân ve teşebbüse geçerken iç politikadan doğan grevler yanında yabancı ideolojilerin tesiri altında ortaya çıkan grevlerden de söz edilmeğe başlandı. Komünizm 20 yıl müddetle daha ziyade kendi sınırları içinde iç problemlerle meşgul olmak zorunda kalmakla beraber plâtonik efsünkâr tesiri kapitalist toplamları ciddi bir şekilde sarmaktan ve korkutmaktan geri kalmadı. Kapitalist rejimlerde açığa çıkan her fırsattan, krizlerden kurnazca faydalanan bu yabancı ideoloji kaderin garip bir cilvesiyle 2. Dünya Savaşından - kendisi gibi totaliter Nazizm ve Faşizme karşı - Kapitalist devletlerle kol kola ve ümit edilmez toprak kazançları yanında artan bir prestijle çıktı. Ortak bir düşmana karşı birleşen kuvvetler bir süre sonra iki can düşmanı olarak kutuplaştılar. Açık, kapalı her türlü propagandadan ustaca faydalanasını bilen Komünizm karşı kutuptaki iktidarları çalışan sınıfa çalışma mevzuatları ile kayda değer sosyal güvenlik tedbir ve imkânları bahşetmeğe zorlarken işçilerin büyük ölçüde basiret ve dikkat kazanmalarına âmil olmakla beraber bazı grupları ağırlarına alarak onları ideolojinin aletleri haline sokmaktan geri kalmadı. Bu durum neticede İşçi Birlik ve teşekküllerinin iki grupta toplanmasını mucip oldu: bir yanda 1949 yılında Demokratik vasa sahip memleketlerdeki 80 kadar sendika birliğinin Londrada kurdıkları ve kapitalist İktisadî ve sosyal düzen içinde millî sendikaların milletler arası ölçüde el ve işbirliği ederek fert ve millet topluluklarının yaşama seviyelerini yükseltmeyi gaye edinen «Milletlerarası Hür Sendikalar Birliği», öte yanda, muhtelif memleketlerdeki komünist temayül ve tesirindeki sendikalarla Sovyet Rusyanın peyki devletlerdeki sendikaları bünyesine alan ve tamamiyle Moskovanın emrinde, dünya ihtilalini hazırlamak, demokrat memleketlerin iç huzurunu bozmak gibi hedefler güden «Dünya Sendikalar Birliği.» (*)

* Her iki birliğin mahiyet ve gayeleri hakkında açıklayıcı bilgi için: Prof. Orhan Tuna - Türk Sendikalarının Milletlerarası Münasebetleri — Yeni İstanbul Gazetesi - 9/1/1961. Grevlerin iç politikadaki kuvvetli etkilerine örnek olarak 1950 yılında Parlamentonun karan ile Yurduna ve tahtına dönen Belçika Kralının Sosyalist Parti'nin emri ile hareket eden İşçi Federasyonunun giriştiği grevler sonunda tahtından uzaklaştırılması ve 1960 yılının sonunda Hükümetin vergilerin artırılmasını hedef tutan bir kanunu Meclise getirmesi üzerine Sosyalist İşçiler Genel Federasyonunun tertip ettiği ve günlerce süren grevlerin kanlı hadiseleri ve memleketin parçalanması ihtimallerini yaratmış olması gösterilebilir.

E) GREVDE İÇ AMİLLER:

Greve güdülen maksatların sağlanması uğrunda işçileri greve sürükleyen iç âmilleri de önemlidir. İşverenin işçilere karşı iyi veya kötü tutumunun işçilerde yarattığı karşı tavır ve hareket yanında işçinin «mizaç ve haleti ruhiyesi» ehemmiyet taşır. Grev zuhur ettiği zaman işçiler patronların istismarının kurbanı olduklarına gerçekten kanidirler. Haksızlık, adaletsizlik duygusu onları yürekten kavrar ve kendilerinin sefaleti ile patronların ihtişamı arasındaki zıtlık, açıkça veya gizlice aralarında yaptıkları toplantılarda felâketli hallerinin kuvvetli hatiplerce ustaca istismarı, çeşitli basın tahrir edici yazıları dertlerini büsbütün arttırır. Ateş başa vurunca akla hemen en çok kullanılan vasıtaya, işçilerin kaderini çok kere iyileştirmeye imkân vermiş, işverenleri korkutmuş, böylece kendilerinin iyiliğini ve hasımlarının zararını mucip olmak gibi çifte hizmet görmüş Greve başvurmak gelir. Bu gürültüye karışan işçi artık iradesine hâkim değildir. Kütle psikolojisinin yarattığı bir ruh haleti içinde göremez, muhakeme edemez bir hal alır, şuursuzlaşır, mütecavizleşir. Bir kere mücadele başladı mı herkes birbirini şiddetle destekler; - ve muhitinde anlaşıldığı manâda - şerefi işçiyi mücadeleden sıyrılmaktan alıkoyar.

Uzun zaman İngiliz İşçi Partisine başkanlık eden Ramsey Mc. Donald bu haleti ruhiyeyi şöyle ifade ediyor :... Mücadele anı geldiği zaman ona her ne pahasına olursa olsun galip gelmek azmi ile atılırlar. Uzlaşma ve anlaşma taraftarları iskarta edilir, formaliteler, bir yana bırakılır; kafalarda hakim olan tek düşünce kapitaliste karşı ortak menfaati elde etmektir. Bu, herkese kurbanı olduğu haksızlığı kuvvetle duyuran bir histi. İşçiler bu halde Greve iştiyakla ve şuursuzca koşarlar. Sanki sihirli bir kuvvet onları sevk eder ve sanki dinî bir vahinin tesiri altında imiş gibi işlerini terk ederler. Bu anlarda insiyak kütleyi sürükler ve akıl yerini hisse bırakır. (*)

«Kadın ve çocukların etkisi» bu iç amillere eklenebilir. Erkeklerin işine katılan ve onların topluluk heyecan ve taşkınlıklarına karışan kadınlar grevcilerin duygularını çabucak benimserler ve en şiddetli hareketlere cesaretle atılırlar, (**) Halbuki ev işleriyle meşgul olan kadınlar sessiz, temkinli ve uzlaşma taraftarı olurlar, grev gibi gürültülü olaylarda nizam ve sükûneti iadede en tesirli unsur olurlar. (*)

* Nakleden: A. Pini - Le Trade Unionisme - Paris 1927.

** E. Zola adı geçen Jerminal eserinde bunu kuvvetle belirttiği gibi çağdaş Amerikan yazarlarından Erskine Caldwell'in Allaha Adanan Toprak (God's Little Acre — ilk yayını 1933) romanında da bu temaya geniş yer verilir.

Bir de «taklit veya tekr r» diyebileceğimiz hal vardır. Bireylerin birbirlerinin hareketlerini gözleyip tekrar etmeleri gibi topluluklar da birbirlerini taklit etmeğe heveslidirler. Bir olay ne kadar sık vuku bulursa tekrar edilme ihtimali o kadar artar ve örnekler çoğaldıkça da hareket daha fazla çeşitlilik ve incelik kazanır.

F) GREVDE DIŞ AMİLLER:

İşçinin kendisine mal edilecek i  sebepler yanında dış tesirlere ait bazı unsurlar da kaydedilebilir.  rnek olarak:

a — Kanunların sağladığı kolaylık veya zorluk:

İşçi birleşmelerini ve sendikaları kanunen koruyan ve grevi tabii bir hak telakki eden ülkelerde grev harcı  lem bir olaydır. Aksine grevlerin birçok kayıt ve şartlara tabi tutulduğu yerlerde grev oldukça seyrek ortaya çıkar.

b — Greve gireceklerin dışındaki sosyal sınıfların leh veya aleyhteki tutumları:

Se menlerine hoş görünmek isteyen siyasiler, Liberal görüşlü iktisatçılar ve basın mensupları, kendi diyarlarında olmamak şartıyla komünistler «grev hakkı» ndan bahsederler, onu meşru g r rl r ve zuhurunu hoş görür veya teşvik ederler. Sosyal Hukuk taraftarı fikir adamları, devletçi yahut güdümlü bir ekonomiye taraftar olan politikacılar ve işverenler grevi istemedikleri gibi grevden mütevellit siyasi buhranların zuhur edip günlük yaşayışın intizamını kaybettiği hallerde işçilerle işverenler arası bir tabaka teşkil eden zümre de yavaş yavaş grevi benimsemez ve desteklemez olur.

Tabiatıyla sıraladığımız i  ve dış  miller tek başlarına grev bayrağının çekilmesine yetmezler, kazan kaldırılması için kızgınlığı körükleyen ve aradaki bağı koparan bir takımı olayların bunlara eklenmesi gerekir: işçilerin haksız ve sebepsiz yere işlerinden çıkarılmaları, işveren veya vekilinin hoyratlığı, ücretin çok azaltılması, iş saatlerinin uzatılması isteği, ücrete zam talebinin karşılanmaması, ücretlerin zamanında verilmemesi vs. gibi...

G) GREVİN BAŞARI şARTLARI:

Grevlerin tarihi işçinin daha iyi imkanlara kavuşmasının tarihi olduğu kadar boyun eğiş eskisinden kötü şartlara mahk m olmasında tarihi-

dir. Çünkü başarıya ulaşamıyanlar en az başarıya ulaşanlar kadar çoktur. (*)

Muhakkakki her mücadelede zafer imkanların, ve imkanları iyi kullanabilenlerindir. Pek çok grevlerin «iyi idare edilmemek» veya «vaktinden evvel zuhur etmek» yüzünden boşa gittiği sık sık itiraf edilir. Gerçek şudur ki her mücadelede olduğu gibi grevin de başarıya ulaşabilmesi için bazı şartların göz önünde bulundurulması gerekir.

a) Hareketin kendisine yöneltildiği iş verenin o andaki dayanma kudreti...

Eğer işçilerin isteğini kabul etmek onun için maliyette ağır bir fedakârlığı mucip olmuyorsa, grev halindeki işçiler yerine daha elverişli şartlarla çalışacak işçileri bulmak imkanı yoksa veya bağlandığı bir taahhüt onu herne pahasına işe devam etmeye zorluyorsa patron işçilerle anlaşmaya ve isteklerini kabule eğilim gösterir.

b) Grevi tertip edenlerin ve onları teşvik edenlerin mali kudreti...

İşçinin isteklerinde direnme kudreti ve bunun dayanağı olan mali kuvveti ne kadar fazla olursa, her işsiz geçen günün işverene yükliyeceği zarar - dolayısıyla onun boyun eğme ihtimali - o ölçüde fazladır.

c) Halkoyunun mücadele karşısında ki tutumu...

İşçinin başarısına büyük ölçüde etki eden bir amildir, işçinin atıldığı mücadelede haklı olduğu kanaatini uyandırmak, bu hareketin sadece işverene karşı bir mücadele olup başkalarının haklarını, huzur ve selametlerini ihlal etmediğini göstermek ve iyi idare edilmek gibi basiretli bir davranış karşısında halkoyu genel olarak grevcilere destekleyici bir tavır takınır ve sonuçta çok kere başarı sağlanır.

H) GREVİN YAYGINLIK DERECEŚİ:

Sendikaların ve sendika federasyonlarının kurulmasından önceki zamanlarda grevler daha ziyade mahalli veya kısmi kalmakta idiler. Örnek olarak filanca yerde bir meslek işçileri greve başvurlar. Başarı şart ve imkanlarına göre bu iş lehte veya aleyhte sonuçlanacak. Lehte bitse bile

* Sosyal hadiselerin zaman ve mekana göre değerlendirilmeleri gerektiğini takdirle eskiliğini kabul ettiğimiz bir kaynağa göre:

Fransada % 21 i, İngilterede % 10 u, Amerikada % 46 sı başarıya ulaşıyor.

» % 20 si, » % 63 ü, » % 1'4 ü anlaşma ile bitiyor.

» % 59 u, » % 27 si, » % 40 ı başarıya ulaşmıyor.

V. Turquşn - Nouveau Dictionnaire D'economie Politique (Greves) Fash - Sayfa 1113

çok kere başarının sağladığı kazançlar geçmişte bir bakıma geçici oluyordu. Çünkü işveren şartlar tekrar kendi lehine döndüğü zaman işçilerin karşısına karşıt şartlarla çıkıyor ve lehlerindeki şartların değişmesi sebebiyle başka yerlerden tatmin edici yardım ve destek görmiyen işçiler patronların yeni tekliflerine boyun eğmek zorunda kalıyorlardı. Çok kere iş bu dereceye kadar da gelmez, kudretleri tükenen işçiler ya ertesi günler aç kalmak veya yerlerine getirilecek «grv kırıcı» yabancı işçiler yüzünden işlerinden de olmak korkusu ile grevi yanda bırakırlardı. Çünkü: «gerçekte apaçıktır ki kapitalistin cüzdanı ile işçinin midesi arasındaki bu mücadelede galip gelme şansları - çok kere - birincisi lehindedir.» (*) Ancak mesleki işçi birlikleri kurulupta bir sanayi kolundaki bütün işçileri bünyesinde toplayınca ve sonrada yurdun belirli kısımlarındaki veya her tarafındaki aynı sanayi koluna ait sendikalarla federasyonlar halinde birleşip belirli bir sanayi kolunun işçi federasyonuna vücut verince ve bu birlikte aynı surette teşekkül eden diğer sanayi kollarındaki birliklerle Federasyonlar Birliği veya Konfederasyonlar teşekkül edince artık belirli bir bölgede veya iş kolunda sendikanın karan ile çıkan grev sadece ona fiilen katılanların kuvvetine dayanmayıp geniş bir işçi topluluğunun maddi ve manevi desteğinden kuvvet aldığı için patron üzerindeki baskısı da o derece ağır olur. Çünkü eğer patron -işveren- işçilerin isteğini yerine getirmişse Sendikalar gereğine göre mahallinde veya belirli iş kolunda tekml işçilerinin işi bırakmasına yani «Genel Grev»e karar ve emir verirler. Bu karar bazen yurdun büyük bir kısımına hatta tamamına şamil olur. İşte bu halde bir genel grevle karşı karşıya gelinmiş demektir. Mevcut düzene itibar etmeyen pek çok devrimci görüşlerin Genel Grevlerde eskimiş düzeni yıkacak kuvveti görmelerine rağmen, grevlerin başarı kudreti her zaman için büyütölmeye gelmez. Genel grevlerin de yukarıda kaideleri sayılan başarı şartlarına uyularak hazırlanması ve idare edilmesi gerekir. Zamanında verilen Genel Grev işareti çok kere kapitalistleri baş eğmek zorunda bırakmıştır. Ama başarısızlıkla sonuçlandıkları haller de eksik olmadığı gibi bu gibi hallerde grevi takip eden sefalet aynı derecede korkunç olur. Çünkü baş kaldıranlar artık tamamen desteksiz, çaresiz ve ümitsiz kalmışlardır. Üstelik bu hareketler iş verenleri de kendi aralarında birleşmeye ve baş kaldıran işçilere karşı birlikte tedbirler almaya sevkeder; ve soğuga, açlığa karşı daha iyi hazırlıklı işverenler sabırla işçilerin mali kudretlerinin ve ruhi cesaretlerinin tükenip kırılmasını beklerler. Sonuçtada grevler gerek işçiler ve gerek sendikalar için daha acı mahrumiyet ve zayıflık sebebi olurlar. (*)

* Grand Dictionaire Üniversal du XIX e Siècle - Sa. 1520 - Greve faslı.

* Genel grevlerin büyük ve kayda değer bir örneği olan 1926 İngiliz Maden Kömürü işçilerinin çıkardığı grev bütün sanayii kollarına yayılmış, neticede başarısız-

Sınıf mücadelesi taraftarlarına herne pahasına olursa olsun Genel Grevi teşvike sürükleyen bir sebepte sınıf şuur ve ziddiyetini biraz daha kuvvetlendiren neticedeki bu derin yoksulluk ve sefaletin ruhlar üzerindeki kin yaratıcı etkisinin istismarı düşüncesidir.

İ) GREVİN DEVAM SÜRESİ VE KATILMA ORANI:

Bazen şu veya bu yerde belirli bir iş koluna mensup işçilerin muayyen saatlik veya günlük bir greve karar verdiklerini bildiren basın haberlerine rastgelinir. Bu şekilde müddetle sınırlı bir grev işvereni iktisaden ezmek gayesinden çok bir kuvvet gösterisi mahiyetindedir. Dolayısıyla süre ile kayıtlı grevlerde daha çok sempati ve dayanışma grevlerinde rastlanır. Aksine İşverenle işçi arasındaki anlaşmazlık çok derin, heriki taraf da iddia ve isteklerinde çok inatçı ise birbirini ezmek, zorla boyun eğdirmek arzusu ile çırpınır ve bu halde grevler süresiz uzarlar. Çünkü heriki taraf kudretlerinin, takatlerinin son haddine kadar dayanır, inat ederler. Grevler tarihi birkaç saatten birkaç aya kadar uzanan hatta bazen yıllan aşan grevler kaydeder. Örnek olarak 400.000 işçinin katıldığı ve 5 ay süren 1893 yılı İngiliz Madencileri grevi, 3.000.000 madencinin başlayıp bir müddet sonra bir kısmının vazgeçmesiyle 1.075.000 maden işçisinin 8 ay sürdürdükleri 1926 yılı İngiliz Genel Grevi, 2.000.000 işçinin katıldığı 1936 yılı Fransız grevleri gösterilebilir. (*)

Katılma oranının ise anlaşmazlığın çıktığı sanayi kolunun kaldıracağı işçi sayısına göre değişeceği tabiidir. Çok kere kanunlar bir işin bırakılmasının grev mahiyetinde sayılabilmesi için «belirli miktardan fazla» işçinin harekete karışmasını şart koşarlar. Müesseseyi doğuran tarihi sebepler ve sayı çokluğunun ilham ettiği kuvvetle işverene galebe etmek isteği göz önüne getirilirse bunu tabii saymak lazım. Çünkü bir veya birkaç kişinin işveren karşısında tesirli bir karşı kuvvet olamayacağı açıktır. Nitekim birçok memleketlerde yapılan grevlerin mukayeseli tarihi bir veya birkaç işçinin yalnız başlarına giriştikleri ve sürdürdükleri grevleri

hıka sona ermiştir. Bu grev sonunda: «... ücretlerde önemli bir azalma ve çalışma zamanında artma oldu. Patronlar mutlak bir zafer elde etmişlerdi. Hiçbir taahhülle artık bağlı değillerdi. 7 saatlik iş kanunu rafa kaldırılıyordu ve madencilere işlerine gelen şartları empoze etmekte serbest idiler. Bir çok hallerde bu şartlar kelimenin tam manasile sefilce idi, ama işçiler bunları kabul zorunda kalmışlardı. Kömür sanayiinde uzayıp giden bu grevden büyük bir huzursuzluk duymakta olan İngiltere işin tekrar başladığı haberi üzerine büyük ferahlık duydu ve İngilizler tekrar neşe içinde Noel'i kutlamaya hazırlandılar. Ama bu Noel pek çok işçiler için hüznün dolu bir Noel oldu.»

A. Pini - Le Trade Unionisme - Sa. 162

(*): A. Pini - Le Trade Unionisme - Sa. 210 ve 225

pek kaydetmiyor. Buna karşılık meslek birliklerinin meşruluk kazanıp içlerinde binlerce işçiyi barındırmak imkanları buldukları ve bu insan topluluklarını sendikaların emredici ve yön gösterici egemenliğine tabi kıldıkları gündenberi artık grevler az sayıda maceraperestin bir «sergüzeştisi» olmaktan çıkıp büyük yığınların hareketi halini almıştır. Sanayi kolunda birikme -yığılma- kendisini mutlaka hissettiren bir gerçek olduğundan işçi sayısı gittikçe yükselen bir grafik kaydeder. Öte yandan meslek birliklerinin bütün işçileri bir fikir ve ruh birliği etrafında toplamaları ve onları hareketlerinde desteklemeleri grevleri sayıca artırdığı gibi greve katmanların çokluğu bakımından da bir artma husule getirmektedir. Bir zamanlar yüzlerle ifade edilen grevci sayısı zamanla binleri, zamanımızda ise milyonları bulmuştur.

J) GREV VE SENDİKALAR:

Grevin etki, yaygınlık ve başarı şartında sendikaların büyük rolü inkar edilemez. Aradaki bağlılığın fazlalığı yüzünden sendika ile grevin adeta birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil ettiği kabul edilmekte ve grev bir hak olarak tanınmayınca sendikaların neye yarayacağı sorulmaktadır.

Ancak bu sıkı ilgiyi değerlendirmede ifrata kaçılmaması gerekir. Sendikaların başlıca faaliyetinin grevleri hazırlamak, desteklemek veya sürdürmek olmadığı ve sendikaların işçinin kültürel, sosyal cephelerinin geliştirilmesinde çok faydalı hizmetler görebileceği ve hatta kapitalist bir sosyal ve ekonomik sistem içinde karşılıklı anlaşmalar yolu ile bir yandan yaşama seviyelerinin yükseltilmesine ve öte yandan demokratik hak ve hürriyetlerin gelişmesine yardım etmek suretile demokratik müesseselerin takviyesine hizmet ettikleri veya edebilecekleri kabul edilmektedir.

Daha önce mahiyetinden bahsettiğimiz Uluslararası Hür Sendikalar Birliği, gayeleri arasında tam kullanma, tüm ve kısmî işsizlikle mücadele, iktisaden geri kalmış ülkelere yardım, demokrat ülkelerde yokluk ve cahaletle mücadele, zorlu çalıştırma ve iş mükellefiyeti gibi insan hakları ile bağdaşmaz kabul edilen tutumların ortadan kaldırılması gibi hedefleri benimsemektedir.

K) GREVİN ŞEKİLLERİ:

Grev deyince hatıra yalnız işin bırakılması gelmekle kalmaz, çok kere şiddet, cebir, yakıp yıkmak, gürlütü, kargaşalık korkusu zihindeki endişeleri tamamlar. O kadar ki greve mücadele eden, bunu bir hak olarak ta-

nıyan kanunlar bile aynı kanun içinde veya ceza kanunlarına koydukları hükümlerle grevin yaratacağı taşkınlıkları ceza müeyyidelerine bağlarlar.

Gelmiş geçmiş grevlerin incelenmesi bazı şekilleri tesbit etmemize imkân verir: Sessiz Grev - Nümayişli Grev - Çarpışmalı Grev gibi...

Belirli veya belirsiz bir süre için işi bırakıp, işyerini terkedip veya iş yerinde el kol bağlı oturulup sadece makineler hareketsiz bırakılır ve bunun dışında zorlayıcı hareketlere girilmez ve grevin sonuna kadar bu sükuneti yürütmek mümkün olursa bu halde bir Sessiz Grev'den bahsedilebilir. Sempatî Grevlerinde ve anlaşmazlığın pek derin olmayıp işçinin lehine çözülmesinin kuvvetli olduğu hallerde böyle Sessiz Grevlere rastlanır.

Lâkin şartlar bazen böyle tecelli etmezler ve görülür ki grev sonsuz bir kızgınlığa kapılmış grevcilerin taşkın hareketlerde başlar. Yahut sessiz ve sakin başlayan bir grev, topluluğa tesir etmesini bilen ateşli mizaçlı kimselerin etkisi ile mahiyet değiştirir yavaş yavaş bir kuvvet ölçüsü veya gösterisi olmaya başlar. Bu hallerde artık sükûnet, düzen bir tarafa bırakılır. İşverene dileklerini zorla kabul ettirmek için grevciler iş yerlerini işgal ederler; işe devam etmek isteyen işçilere mani olur, bunları çalıştırmazlar. (Bu hale özel bir deyimle Picketing denir); işverenin getireceği başka işçilerin keza çalışmasını engellerler, sokaklardan gürültü ile dolaşırlar, sükûneti ve kamu düzenini ihlal ederler.

Bu nümayişler hele politika veya yabancı ideolojilerin etkisi altında doğdukları zaman mevcut rejime ve amme otoritesi ile düzenine tamamen karşı gelen bir dereceye varırlar: sokaklarda kargaşalıklar, geliş gidişe engel olmalar, devlet dairelerinin işgaline girişmeler gibi... İşler böylesine çığırından çıkınca kanunun ve rejimin selameti için hükümet otoritesi kanun adına müdahale mecburiyetini duyar. Bu müdahale grevcileri sakinleştirebilir ve dağıtabilirse mesele kalmaz. Aksine bu müdahaleyi grevci psikolojisi kanunun da hasım saflara katılması şeklinde değerlendirirse ki böyle değerlendirmeye pek elverişlidir - hareket halindeki topluluk otoriteye de karşı gelir ve neticede silah kullanılmasını gerektirir çok üzücü hadiselerle yol açar. Bu çarpışmalı grev en tehlikeli grev tiplerinden biridir. (*) Çünkü Devlet otoritesini zedelemek bir yana propagandacıların

* Oldukça yakın tarihe ait grevlerden örnekler:

Kongo buhranı sebebile Belçika Hükümetinin hazırladığı ve tasarrufu sağlamayı gaye edinen Tek Kanun Sosyalist Parti tarafından tasvip edilmemiş ve 1960 yılının son ayında işçi birlikleri geniş grev hareketlerine girişmişlerdir. Bu grevle ilgili bazı gazete manşetleri şöyledir: «Belçikada büyük nümayişler oluyor. Devam eden grevler siyasi ve ihtilalci mahiyette görülüyor... Normal hayat felce uğramıştır... Ba-

dilinde bunun kurbanlarını birer fedai ve hareketleri örnek teşkil etmesi gereken kahramanlar mertebesine yükseltir. Ve böylece intikam tohumlarını filizlendirir.

L) GREVİN TESİRLERİ:

Şimdiye kadar ki açıklamalarımızda yer yer grevlerin işveren üzerindeki tesirlerinden bahsettik. Gerçekten grev aleyhine girişildiği patronu iktisaden biraz ezer. Boş geçen her iş günü, üretim araçlarında vaki her tahrip ve başarısızlıkla biten bir grevin işçilerde doğurduğu ruhi reaksiyonların yahut işçiler lehine sonuçlanan bir grevin ortaya çıkardığı yeni masraflar işveren için önemli sonuçlar doğuran olaylardır. Bütün bunlar grevin işverenlerce hoş karşılanmaması için fazlasıyla» yeter sebep» teşkil eder.

Grevin işçilere getirdiklerine gelince: başarıya ulaşan bir grevin işçinin lehine gibi görünmesi her zaman gerçekten grevden işçinin fayda sağlaması sonucunu vermez. Olur ki işveren aynı ücretle çalışmaya istekli başka işçiler bulabilir ve greve girişenleri tamamen işlerinden eder: veya iş gücünü el emeği yerine makineleştirir; yahut işçilerin isteklerine boyun eğmiş gibi görünürde şartların kendi lehine döndüğü ilk fırsatta diğer işverenlerle anlaşarak karşı harekete geçer, lokavta başvurarak işçileri çıkarır. Nihayet bazen grev o kadar uzun sürmüş ve grevi yapanları o kadar ezmiş olabilir ki neticede istekleri kabul edildiği halde bu isteğin sağladığı fayda grev zamanında kaybettikleri iş günü yüzünden malınım kaldıkları gelirleri uzun zaman karşılayamaz. (*) İkibine yakın grevi inceledikten sonra sonuçları değerlendiren bir yazar bunların, hiç olmazsa görünürdeki sonuçlarının, işçi topluluğunun lehine olmaktan uzak bulun-

zı grevciler hükümeti devirmek için başkent üzerine bir yürüyüş tertiplemeye kalkmışlardır.» Cumhuriyet 29.12.1960

«Sosyalistler Belçika'yı parçalamaya uğraşiyor. Wailon Sosyalistleri Belçika'nın federasyon haline gelmesini istiyor... Polisler grevciler arasında çarpışmalar oluyor.» Yeni İstanbul 6.1.1961

«Belçika'da büyük grev hareketleri... Kanlı sahnelerin cereyan ettiği grev mü-nasebetile bazı şehirlerin duvarlarına Cumhuriyet lehine yazılar yazılmıştır.» Kudret 12.1.1961

(*): Grevin işçilere sağladığı faydalan ve işverenlere yüklediği zahmeti belirttiikten sonra bir yazar şu suali soruyor: «Bu duruma rağmen işçileri greve sürüklemek akıllıca bir hareket olurmu?» Ve cevap veriyor: «Muhakkak: ki hayır; çünkü bu yıkıcı vasıtalar çok kere galipler içinde öldürücüdür.»

duğunu kaydediyor ve kaybedilen günlerin telafisi için sarfedilmesi gereken büyük gayreti dikkate değer şekilde belirtiyor. (**)

Bu düşüncelerden grevin hiçbir suretle işçiye faydalı olmadığı sonucunu çıkarmak istemiyoruz. Böyle olsaydı müessese çoktan ömrünü tamamlar, unutulur giderdi. Gerçek şudur ki başarılı olsun veya olmasın halkoyu üzerinde lehte yankılar bırakan bir grev bir yandan işverenleri işi rasyonel ve insani bir şekilde organize etmeye teşvikle işçiler lehinde kararlar almaya; işyerlerini, şartlarını iyileştirerek, işçiyi fabrikanın kazancına veya hisse senetlerine katarak işini ve bağlı olduğu müesseseyi sevdirmeye; başka işverenleri de anlaşmazlığın kendi iş yerine sıçramasına mani olmak için kendiliğinden fedakarlıklarda bulunmaya ve Devleti de işveren ile işçi arasındaki problemlere karışarak işçiler lehine mevzuatın kabulünü, bunların yürütülmesini sağlamaya sevkeder. Bu gün birçok memleketin iş ve çalışma mevzuatı belki zamanında başarısızlıkla sonuçlanmış sayısız mücadelelerin eseridir. (*)

Fakat mesele sadece işveren ile işçiyi ilgilendirmekle kalmaz. İktisadi, sosyal, siyasi hayatı zedeleyen sonuçları ile bir memleket derdi halini de alır. Çünkü kaybolan her iş günü aynı zamanda milli üretimi ve boş kalan veya tahribe uğrayan her makine milli servetin azalması, milli ekonominin temellerinden sarsılması demektir. Üstelik herhangi bir iş kolunda çıkan bir grev bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olan sanayiın diğer kollarında da etkisini gösterir. Bir halkanın kopması yani belirli bir istihsalin durması, faaliyetleri o kola bağlı olan diğer teşebbüsleri de hareketsiz bırakır, örnek olarak kömür istihsalinin durması demiryollarının yahut ağır sanayiın de durması demektir. Mesele daha basit olarak günlük hayata da irca edilebilir. Uzun zaman fırınların çalışmadığını, ulaştırma araçlarını işlemediğini, elektrik enerjisinin kesildiğini, sudan sıkıntı çekildiğini göz önüne getirirsek sadece işverenlerin değil bütün halkın uğrayacağı sıkıntı, güçlük ve huzursuzluğu tahmin etmek kolay olur.

İktisadi hayat üzerindeki bu tesirler yanında sosyal hayatı gevşeten etkiler de en az birincisi kadar önemlidir. Sosyologların üzerinde ısrarla

(**)V. Turquan bir üst kaynakta sayfa 112-115 te yer alan incelemesinde: Eski gelire ulanmak için, kazanılan bir grevde 100 iş günü, kaybedilen bir grevde ise 14 aya varan iş günü çalışmak gerektiğini - Carol Wright isimli diğer bir yazara atfen- belirtiyor.

(*) «... zahiren mağlubiyet gibi görünen birçok hareketler kat'i zaferin temel taşlarıdır. Muvaffak olmayan her grev, kanunlaşmayan her amele layihası işçiye ve her insana lâyık olan hayatı temin için atılmış adımlar demektir.»

Kari Kautsky - Çeviren S. Zekeriya - Sınıf Kavgası - Sa. 219

durdukları bir belirti şudur ki bir toplumun fertleri arasındaki dayanışma duygusu ne kadar kuvvetli olursa o toplum aynı nisbette sağlam ve ilerlemeye namzettir. (**)

Grevin felsefesi ise sınıf mücadelesi esasına dayandığından greve kendini kaptıran her işçi işvereni kolladığına hükmettiği mevcut düzenin düşmanı kesilerek kuvvetlenen sınıf şuur ve zıddiyeti içinde «bir gün gelip kendi sokağında da bayram olacağını» terennüm eder. Onun için yurt ekonomisinin baltalanması, yurdun politik, buhranlara sürüklenmesi, Hükümetin zayıf düşmesi, normal hayatın aksaması, rejim düzeninin sarsılması bir üzüntü kaynağı değil aksine bir hedeftir. Bu hedefe varmak için sarfedilen gayretler derhal meyvelerini vermeyebilir. Lâkin atılan her adım mevcut yapının temellerinden birinin onun gözünde yıkılması demektir. Bu taşkınlıklar yurdun politika sahasını baştanbaşa kaplayınca mevcut düzeni hernepahasına olursa olsun korumaya çalışan muhafazakâr ruh, bitmez tükenmez taşkınlıklardan bezginlik getiren, huzura hasret duyanları da kavrar ve bu karışıklıktan kurtulmak isteği, kuvvetli bir aksi tesir yaratır. Öyle bir aksi tesir ki topluma yüz yıllık mücadelelerin sağladığı her türlü hürriyetleri yok eden kuvvetli devlet sistemlerine - totalitörizm-e varır. Birinci Dünya savaşından sonra İtalya'da Faşizmi, Almanya'da Nasyonal Sosyalizm'i yaratan ve iktidara getiren başlıca sebeplerden birinin de bu olduğu bilinen bir gerçektir. (*)

(**): «... bir cemiyetin yıkılma veya yükselme devrinde olduğunu anlamak için baş vuracağımız miyar fertlerin ruhlarındaki hodgâmlık hissi ile tesanüd duygusunun mukayesesidir. Fertlerinde hotgâmlık hissi şiddetli, tesanüd duygusu zayıf olan bir cemiyet yıkılış halindedir...» Ziya Gökalp

(*): «... harp sonunda İtalya büyük bir iktisadi ve içtimai buhran içine düşmüştü. Harbin getirmiş olduğu bıkınlık, yoksulluk ıstırap içinde ihtilâlkâr hareketler müsait bir zemin üzerinde geliyordu. Cepheden dönen asker iş bulamadı. Şomaj - işsizlik- gittikçe arttı. Şehirlerde kuvvetli bir komünist cereyan baş gösterdi. 1919 yazından itibaren amele hareketleri başladı. Amele grev ilan ediyor, fabrikaları zaptederek dükkanları yağma ediyorlardı. 1919 un son ajanda tramvay, tren ve posta memurları grev yaptı. Bu grevler günlerce, haftalarca sürüyor; trenlerde, istasyonlarda yolcuların eşyaları yağma ediliyordu. Hükümetin aczi ve bu hareketlerin daha şümüllü bir ihtilâlle neticelenmesini bekleyen solcuların tahrikatı ile grevler günden güne genişledi ve şiddet kesbetti. Mağazalar yağma edilerek sahipleri öldürülüyor, subaylar tahkir ediliyor... hülâsa İtalya buhranlı ve karanlık günler geçiriyordu. Yalnız 1920 yılında 2670 grev yapıldığı söylemek buhranın derecesini göstermeye kafidir. Bu durum dahilde bir aksülamel uyandırdı. Cemiyette nizam taraftan olanlar kuvvetli bir hükümetin kurulmasını ve sosyalist tahrikatın önüne geçilmesini şiddetle istiyorlardı. Artık burjuvazi sosyalistlerin zorba hareketinden bizar olmuş, korkmaya başlamıştı. Solculardan korkan yahut onlardan intikam almak isteyenler şehirlerde ve köylerde faşistlere akim ediyorlardı.»

Prof. Rıfıkı Salim Burçak- SB. Fakültesi 1. d Sn. Siyasi Tarih ders notları- 1948 yılı teksiri- Sa. 672-676

Grevlerin kolaylıkla mana değiştirmeye elverişli olan bu politik mahiyetlerinden bahsederken milli řuur ve duyguların bazen firenleyici bir rol oynayarak «son yıkılış»ı kōsteklediklerini de kaydetmek gerekir. Bu hal ōzellikle harp zamanları gibi yurt kaderinin bahis konusu olduğu devirlerde kendini gōsterir. Mesela: 20 ci yūzyıl başlarında İngiliz İşçi Partisinin liderliğini yapan K. Hardie İngiltere'ye yaptıkları bir gezi sırasında Alman İşçi Temsilcilerine hitaben diyordu ki:

«İřçi Partisi adına Alman meslektařları selamlar ve size temin ederimki herne kadar İngiltere'de durum ayrı bir taktik ve sosyalist temayūllerimizin ifadesinde ayrı bir terminolojiye ihtiyaē gōsteriyorsa da bizim sosyalizmimiz sizinki kadar samimi ve kararlıdır. Bizim idealimiz sizin idealiniz dir. Sosyalist bir cemiyetin kuruluřu... ve sizinle beraber sesleniyoruz: Būtün Dünya iřçileri birleřiniz...» (*)

Halbuki 1914 de 1. Dünya savaşının çıkışı ile bu sōzler ve savaşı boykot etmek şeklindeki sosyalist prensipler hemen unutuldu; ve heriki memleket işçileri vatanların galip getirmek azmi iēinde hummalı bir gayrete koyuldular. Tabiatile uluslar arası iřçi kardeşliği duygusu ile milliyetēilik duygusu arasında İkinciye tercih etme eğilimi işçilerin milli karakterlerine gōre farklar gōstermektedir. Mesela Fransız işçileri Enternasyonale daha yatkındırlar. Halbuki İngiliz işçileri 1926 yılı Genel Grev'inde, dehşetli sıkıntılara dūřmelerine rağmen. Sovyet Sendikaları adına gōnderilen yūsek meblağda bir ēeki reddedecek kadar kuvvetli bir milli řuur gōstermiřlerdir. Tarihi bir tekerrūr olarak İkinci Dünya Savaşında da İngiliz işçileri aynı vatanseverliği gōstermiřler ve karma savaş kabinesinde Dış İşleri Bakanlığını yapan İşçi Beyin işçilerinden «cehennemi bir faaliyet» sarf etmelerini isterken işçiler canla başla gayret gōstermiřlerdir. (**)

M) GREVİN HUKUKİ MAHİYETİ:

Grevin bugūn kazandıęı mahiyetini ve yaygınlıęını gōz ōnūnde bulundurarak sadece iktisadi manadaki anlayıřa uygun řeklinin hukuki mahiyetini tahlilde fayda vardır. Gerēekten gerek greve taraftar olan yazarlar, gerekse greve mūcade eden veya imkan veren Kanun koyucuları bunu bir hak olarak ortaya sūrerken istismarcının elinde veya kudretinin altında

(*): A. Pini - Trade Unionisme - Sa. 176

(**): Sosyalizme sempati besleyen yazarlar genel olarak işçilerin sosyalist anavatan varlığı yerine milli duyguların heyecanına kapılıp Milli Vatan mefhumuna bağlı kalmalarından adeta, sıızanırlar. Tanınmış sosyalist yazar Max Beer'de bunlar arasındadır.

Bakınız: Sosyalizm ve Sosyal mūcadelelerin umumi tarihi - ēeviren: Zeki Uray

ezilmekte olan biçare işçiye bu hakkı tanımakla ortaya adil bir muvazene - çıkarılmış olacağımlı belirtirler; lâkin grevin demokratik ana haklardan biri olup olmadığı hakkında görüşler her zaman birleşmez.

Tabii Hukuk, Hürriyet gibi felsefi kavramlara dayanan liberalist görüş fertte sırf insan olmak niteliğinden doğan bir takım haklar tasavvur eder; toplum düzeninin ve Devlet varlığının asıl gayesinin kişiye bu hakları sağlamak olduğunu, bunların başında Hürriyetin geldiğini kaydeder. Hürriyetin ise her şeyden önce kişinin nefsinde dilediği gibi tasarruf edebilmek hak ve yetkisini gerekli kıldığını, buradan da çalışma, mülk sahibi olma ve bağış yapma Hürriyetinin doğduğunu kabul eder. Liberal felsefenin Hürriyet kavramını anlayış tarzı, Devleti fert tarafından başkalarına zarar verilmesine mani olmaya sevk etmekle beraber nefesine ve mülküne karşı ferde mükellefiyetler yüklemeyiz.

İşte grevi bir hakka dayandırmak bahis konusu olunca bu liberal fikrin taraftarları özetlediğimiz görüş silsilesini takiple grevin çalışma hakkına bağlı bir hak olduğunu, çünkü bu hakkın delâlet ettiği mânanın karşıtı mahiyetteki kavramı da yani çalışmama hürriyetini de gerekli kıldığını zikrederler. Bu bakımdan fizikî ve fikrî kuvvet ile melekelerinin tüm sahibi olan işçinin bu melekelerini dilediği anda ve hesabına gelen ücret ve şartlar altında satmasının onun tabii hakkı olduğunu söylerler. (1848 yılında Fransız Parlamentosunda işçilere grev hakkının tanınıp tanınmaması konusunda tartışmalar yapılırken ünlü liberal iktisatçı Bastiat grevi bir hak olarak şiddetle müdafaa ediyor: ...nasıl olur? Bir patronun karşısındayım; ücreti müzakere ediyoruz; onun bana teklif ettiği işime gelmiyor. İş bırakıyorum, siz de kalkıp bana, sanayiini yıktığımdan bahisle, iş verenin hürriyetini ihlal ettiğimi ileri sürüyorsunuz. Dikkat ediniz ki sizin yaptığınız esirliği tesisten başka bir şey değildir. Patronun mülkünü ihlal ettiğim için Kanunun müdahalesini istiyorsunuz, görmüyormusunuz ki benim hürriyetimi ihlal eden O dur. İradesini bana empoze etmek için kanunu vasıtalık ettirirseniz Hürriyet, Eşitlik nerede kalır? İşçilerin birleşmek ve grev yapmakla kendi kendilerine zarar verdiklerini söylüyorsunuz. Bir çok hallerde kendi kendilerinin zararına sebep olduklarım ben de kabul ederim. Ama ben de işte bu yüzden onların hür olmalarını istiyorum ya. Çünkü Hürriyet onlara kendi kendilerine zarar verdiklerini öğretecek. Siz, Kanunun onları atölyelere bağlaması gerektiği sonucuna varıyorsunuz. Bu Kanunun oldukça geniş ve çok tehlikeli bir yola girmesi demek olur? Her zaman sosyalistleri herşeyi Kanunu karıştırmakla, her şeyde şahsi sorumluluğu yok etmekle suçlarsınız; her derdin bulunduğu yere Devlet - Baba'nın Kanununun müdahalesini istemelerinden şikayet edersiniz. Bense, bir insanın işsiz güçsüz durması ve biriktirdiği şeyin bir kıs-

mini yemesi yüzünden kanunun ona «istediğin ücret sana verilmese de sen bu yerde çalışmaya mecbursun» demesini istemiyorum).

Bedeni kuvvet ve fikrî kabiliyetlerini kişice istediği ücret ve şartlar altında satmasının tabii olduğu hususunda birleşen görüşler bu noktada liberal sistemin diğer bir esası ile, mukavele Hürriyeti ile tezat haline düşer. Şöyle ki işçi irade serbestliğini ve akid yapma hürriyetini kullanarak işverenin gösterdiği şartlar içinde işi kabul etmiş yani artık çalışma Hürriyetinin sınırlanmasına razı olmuş ve - karışıt kavram olan - çalışmama hürriyetinden feragat etmiş demektir. Akid ile işe bağlanmakla çalışma veya çalışmama Hürriyeti arasında tercih hakkını kullanmış ve artık ortada seçimlik bir durum kalmamıştır. Akid tarafların iradeleri bu bağıtın muhtevasında toplanmış olup bu muhtevada tecelli eden iradeden ayrı bir iradenin aynı muhteva hakkında iddiada bulunmasına imkân kalmamıştır. Kaldı ki akidler hukukî muamelenin sona ermesi için bazı usulî formalitelere tabi olarak, meselâ: Kanunların koyduğu feshi ihbar sürelerine uyarak, istedikleri anda işi bırakabilirler ve dolaysile çalışmama Hürriyetlerini tabii hakların mahiyetini hiç ihlal etmeyen bir şekilde kullanabilirler.

O halde grev, sadece akid Hürriyetinin bozulması demek olmayıp sistemin temel taşını teşkil eden esastaki Hürriyet anlayışının da inkârı demektir. O Hürriyet ki başkasına zarar vermemek ve fiilinin sorumluluğunu üzerine almak şartı ile ferdin dilediği gibi hareket etmesi yetkisi demektir. Bu itibarla ansızın işi bırakmanın yani grevin çalışma veya çalışmama hakkına, insan olmak haysiyetiyle sahip olunan haklara ve daha genel ifadesile tabii hakka dayandırılmasının doğru olmayacağı bazı hukuk bilginleri ve yazarlar tarafından ileri sürülmüş; birçok Kanun koyucunun bunu Anayasalarda değilde alelâde Kanunlarda düzenledikleri ve bu tecellisile bir Anayasa hak ve prensibi olmayıp Devletin düzenleyici - Réglementaire - yetkisinin bir görünüşü olduğu belirtilmiş; hukukî mesnetteki görüş ayrılığı grevin «fiilen mevcut bir Hürriyete» dayandırılmasına amil olmuştur.

Yabancı tefekkürde görülen bu dalgalanma Türk fikriyatında ve Kanun koyucunun anlayışında da tesirini hissettirmiş, Cumhuriyeti takip eden yıllarda bir İş Kanununun meydana getirilmesi için yapılan çalışmalar sırasında, önce Fransız Hukukundan ilham alınarak grev ve lokavta imkan veren bir Kanun meydana getirilmesi düşünülmüşken 1933 yılında Türk Ceza Kanununun 201. maddesinde yapılan değişiklikle isim zikredilmeksizin grev ve lokavt ceza müeyyidesi altına alınmış, liberalizmle kollektivist iktisat sistemleri arasında uzlaştırıcı bir sistem olmak iddiasında bulunan Sosyal Hukuk ve İktisat anlayışının üstün tesiri ile hazırlanan

1936 yılı 3008 sayılı İş Kanununda grev ve lokavtın bir Anayasa hak ve prensibi olduğu asla kabul edilmeyerek bunlar menedilmiştir. (*)

Daha önceki incelemelerde açıkladığımız seyri takip ettikten sonra 27 Mayıs.1960 Devriminin getirdiği yeni anlayış içinde vücut bulan Anayasamız toplu sözleşme ve grev müesseselerini birer temel hak olarak kabulle, grevin hukukî mahiyeti üzerindeki tartışmalara son vermiş bulunmaktadır.

Grev hakkının hukukî dayanağı gibi grev halinde işverenle işçi arasındaki tek veya toplu sözleşmenin hukukî mahiyeti de tartışma konusudur. Gerçekten grevin iş sözleşmelerini fesh mi yoksa sadece talik mi ettiği hususu nazik ve önemli bir konudur. Fransa'da yargı içtihadı hemen hemen oy birliği ile birinci görüşü yani sözleşmenin son bulduğunu; doktrinse aksine genel olarak sözleşmenin talik edildiğini kabul eder. (**) Meselâ: «Fransız Yargıtayına göre feshi haber vermeden sözleşmenin yürütülmesinden vazgeçilmesi daima sözleşmenin bozulması demektir.» (*) Doktrinde ise, grev ilanı ile iş sözleşmesinin icrası geçici olarak durmuştur. Anlaşmazlığın sona ermesi ile yeni yapılan sözleşme eski sözleşmeyi takviye eder ve yeniden yürürlüğe kor. Bu görüşte olan G. Pirou'a göre: « .. iş anlaşmazlıklarında işverenlerle işçiler arasında sözleşmenin bozulması hali vardır. Fakat bu hal sözleşmenin hukukî bir surette sona

(*): 1936 yılı ve 3008 sayılı İş Kanununun ruhunu aksettiren bir eserinde Prof. Ali Fuat Başgil grevin bit tabii hak olmadığı kanaatindedir: «... esasen vatandaşların. tabii haklarından ne anlamak lâzım gelir? Tabii haklar veya Anayasa'daki ifadesi ile kamu hakları diye millî camia azasından herbirinin sıfatı, iktisadi ve içtimai vaziyeti ve mevkii ne olursa olsun, sırf insan olmak sıfatile şahsını himaye eden, insan şahsının ve insanlık cevherinin maddî, manevî, fikrî inkişaf ve tekemmülünü temine yarayan müsaade ve selahiyetlere denir. Bu haklara insan tabiatının ve yaradılışının ezeli imtiyazları manasına Tabii Haklar; veya herkesin sıfat ve mevkiiinden sarfınazar sırf insanlık mahiyetinin imtiyazları manasına İnsan Hakları da denir.»

Hukukun ana mesele ve müesseseleri - Sa. 128

İş Hukukuna giriş - Sa. 15

«... grev hakkının tabii haklar çerçevesine giremeyeceğini anlamak güç değildir. Çünkü fikir Hürriyeti, mülkiyet Hürriyeti, vicdan Hürriyeti... hakların tabii birer hak oluşu sosyal topluluğun geniş ölçüde kucaklamasından ileri gelmektedir. Bunun neticesi olarak tabii bir hak istisnasız her vatandaşın hakkıdır ve buna hiç bir kudretin el sürmemesi lâzımdır. Halbuki grev hakkında bütün tabii haklarda bulunması gereken bu istisnasızlıktan, bütün yurttaşları içine alıştan, şümulden eser yoktur...» M. Nermi - Yeni İstanbul - 8.6.1950

(**): Larousse du XX.e siecle-cilt 3 - Sa. 879

(*) : André Philip - Trade Unionisme et Syndicalisme- S. 313

ermesinden çok başkadır, işçiler ve işverenler birbirlerine bağlı olduklarına inanmakta devam ederler. İşi tatil etmekle beraber birbirlerini terketmek niyetinde değildirlir.» (**) Prof. Pic'e göre: «... grev iş sözleşmesini bozmaz yeni bir hal yaratmaktan çok ilk sözleşmeyi düzelten veya takviye eden toplu bir sözleşme ile anlaşmazlığın sona erdiği güne kadar onları kırmadan çarkları durdurur.» (***)

Bu ayırımın pratikte büyük değeri vardır: Eğer ortada sözleşmenin bozulması bahis konusu ise bu durum, sözleşmeye riayetsizlik ve Kanuna aykırılık sayılarak grev yüzünden işi bırakan işçiler feshi haber verme süresi içinde işi bırakmak niyetlerinden iş vereni önceden haberdar etmedikleri için ona karşı tazminatla mükellef olurlar. Ve işveren greve girişen işçileri tekrar işe alıp almamada serbest olduğu gibi grev sırasında yapılan zararların da tazminini isteyebilir. Çünkü hizmet sözleşmesi bir dereceye kadar tabi olma bağlantısını ifade ettiğinden işçi iş verenin hizmeti ilgilendiren talimatına riayet etmek, işverene sadakat göstermek, işletmeye zarar vermemek mükellefiyet ve mecburiyetinde olduğu halde buna riayet etmemiştir. Eğer grev sözleşmenin sadece geriye itilmesi, taliki manasında kabul edilirse işçi ile işveren arasındaki bağın devam ettiği kabul edilecek ve işveren işçiyi istediği gibi çıkarıp tazminata maruz bırakmayacaktır.

Yurdumuzda da Kanunlaşma hazırlığı içinde bulunan müessesenin ne gibi tecelliler göstereceğini zaman tayin edecektir.

(**): Nakleden: H. Dayıgilli Sosyal Hukuk ve İktisat D.12

(**): Andre Philip - Sözü geçen eser - Sa. 314

POLİS — HALK MÜNASEBETLERİ

Yazan: Hüseyin ÇAĞLAR
İstanbul Emniyet 2. Şube Müdürü

Zaman, zaman demokratik anlayışa ve esaslara uygun polis hizmetleri arzu ve bahis konusu edildiği halde, bir toplumun dayandığı sosyal ve hukuki temellerin aynası, hatta kendisi olan Polis - Halk münasebetlerine temas edilmemektedir.

Bu müessese; yani Polis - Halk münasebetleri, kanaatımızca demokrasinin, demokratik görüş ve anlayışın istinat edeceği en sağlam temeldir. Nitekim; hakiki demokrasiye ulaşmış, Vatandaşlarına, Devlet idaresine iştirakleriyle mütenasip değer vermiş memleketlerde (Relationship) deyimi altında en mutena mevkii işgal eden bu müessese, polis hizmetlerinin mihverini teşkil etmektedir.

Memleketimizde, polis hizmetleri bu görüş ve ışık altında ele alınamamış, polis bütün cepheleriyle, Vatandaş karşısında daima soğuk ve umacı kisvesi altında görülmüştür. O derece ki; polisin soğuk ve haşın telâkki olunan manevi korkusu küçüklere, hatta beşikten itibaren çocuklara telkin edilmiş ve edilmektedir. Bu yanlış anlayış ise, Vatandaş ile polis arasında telafisi kolay, kolay, doldurulamıyacak ve maalesef idarenin her safhasında demokratik esasları baltalıyacak, zedeliyecek boşluklar açmakta devam etmektedir.

Toplumun dayandığı sosyal ve hukuki esasların korunmasında, Devletin icra uzvu, muhakkak ki polistir. Bu bakımdan polis tabiri; Memleket dahilinde asayişin, amme, şahıs, tasarruf emniyetinin, mesken masuniyetinin temin ve idamesi, halkın ırz, can ve malının muhafazası, daha doğrusu en geniş bir deyimle, amme sıhhatinin korunması ve devamı amacı ile organize edilmiş hizmetlerin veya itihaz olunan tetbirlerin toplamını ihtiva eder.

Geniş manada amme sıhhatinin korunması ve devamı ile mükellef kılman polisin, toplumun sosyal ve hukuki temellerine ve münasebetlerine arız olacak sosyal hastalıklarla mücadele edecek bir yapıya malik olması icab etmektedir. Polisin bu manadaki yapısı ve karakteri bu kabil sosyal hastalıklar için bir nev'i hekimliktir.

Bu itibarla, içtimai hastalıkların hekimi olan polisin, topluma arız olan sosyal hastalıkların teşhis ve tedavisinde en modern ilmi metotlarla demokratik esasları mezce ve tatbik etmesi zarureti kendiliğinden ortaya çıkar.

Polis - Halk münasebetlerinin memleketimizde ve toplumumuzda tesis ve organize edilmeyişi, muhakkak ki, demokrasimizin gerilemesinde veya kurulamamasında büyük rol oynamıştır. Suç ve suçluluğun fiilen tahakkuku ile görülmesine alışık olduğumuz polis hizmetleri bu bakımdan sert ve soğuk cephesiyle Vatandaşa aksetmektedir. Hakikatte, polisin bir diğer cephesi de, çeşitli sosyal yardımlar ve önleyici zabıta tetbirleriyle mükellef olarak, Vatandaşın yanında, Vatandaşla beraber olmasıdır. Polis - Halk münasebetlerinin organize edilmemesinde ve cemiyetimiz için çok geç kalınmış bu müessesenin işlememesinde, elbette bir takım sosyal tesislerin mevcudiyetine duyulan ihtiyaç önemli rol oynar. Bu münasebetlerin kurulması da muhakkak ki, mali külfeti icap ettirecektir. Ancak; ilk nazarda tahakkuku mümkün görülmeyen bu tesislerin topluma aşıliyaacağı maddi ve manevi faydaları çok büyük olacaktır.

Polis - Halk münasebetlerinin nüvesini teşkil edecek bu sosyal müesseseler, ilk merhale olarak polise ait binalarda, polis - çocuk kulüpleri olarak faaliyete arz edilebilir. Bu gün çocuklarımızı hatta gençliği müsbet manada meşgul edecek gerek Devlete ait, gerekse derneklere ait maalesef tesislerimiz ya hiç yoktur, veya yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan devamlı surette şikâyet konusu olan kahvehaneler, kötü itiyatları ve şartları ile büyük bir gençlik kitlesini daima cezbetmekte ve atıl bırakmaktadır.

Demokratik idarelerde ve meselâ Amerika'da, polis, merkezlerinde, gençler için voleybol, basketbol sahaları, marangozluktan tesviyeciliğe kadar her türlü teknik malzemeyi ve tesisleri havi atelyeler mevcuttur. Büyük mali fedakârlıklarla meydana getirilen bu tesisler, Amerikan gençliği, boş zamanlarında meşgul etmek, istikbâlde iktisap edecekleri meslekler yanında onların, iyi bir Amerikan Vatandaşı olarak yüksek haslet ve itiyatlarla mücehhez olmasını temin gayesini plânlı olarak gütmektedir. Bu tesislerin organizatörleri, hocaları, mürebbiyeleri, uzmanları hülâsa bütün personeli polis memurlarıdır. Bu polis müesseselerinin, kulüplerinin genç azalan arasında, Amerikanın yüksek menfaatlarında söz sahibi olmuş, hususi ve resmi müesseselerde büyük mevkiler işgal etmiş kimseler yetişmiş ve bunlar iftiharla, polis - Halk münasebetlerinin (Relationship) samimiyeti, muvaffakiyeti ve nihayet manevi ve milli iftihar mevzuu olarak polis tarafından gösterilmektedir.

Bizim toplumlunuzun, çeşitli dertleri arasında polisin bu yönden çok yüksek ve müessir olan cephesini hiç bir zaman ele almayı düşünmeyişimiz acı bir hakikâttir. Mali külfet isteyen bu tesisler olmasa bile, polisi halka, vatanuası polise yaklaştıracak münasebetler kurmak düşünülebilir. Tatbikatı da mümkündür. İlk okullardan başlayarak orta ve liselerimize kadar öğrencilere nazari ve ameli ve çok kısa süreli trafik kaideleri öğretmek, polisin içtimâî yönünü tanıtacak konferanslar vermek çocuk bahçelerinde, küçüklerle, anne ve baba gibi yakından ilgilenmek, çocuk islâh haneleri ve çocuk suçlularla meşgul olmak gibi sosyal gayelere matuf bir takım fonksiyonlar, polis bakımından bu müessesenin mali külfeti icap ettirmeyen cepheleridir. Amerikan okullarında, en zevkli ve öğrenciler tarafından sabırsızlıkla beklenen dersler, Polis - Halk münasebetleri mevzuunda, polis memurlar tarafından verilen konferanslardır, derslerdir.

Bir çocuğun, polisin kolları arasında yoldan geçmesi, bir annenin her hangi bir mevzuda polisten yardım talep etmesi Vatandaşla polisin, erişebileceği en büyük saadet ve vazife ifasında en muvaffak bir neticedir, durumdur.

İçtimâî yardım sahasında, bizim hasletlerimiz, muhakkak ki çok daha yüksektir, düşmüş bir kadının göğsüne yavrusunu bastırması, suç işlemiş bir çocuğun manevî çöküntüsü, cemiyetin ilgisizliğinden insanlık duygularını kaybetmiş bir serserinin, hazin durumu biz polisleri (Vatandaş ve vazifeli olarak) üzer ve ağlatır. Ve günün birinde, sosyal hizmetlere müsait olmayan bünyamızın imkânsızlıkları içinde, asık suratlı, sert ve soğuk görünen bir teşkilât mensubu olarak Vatandaş önüne çıkartır. Artık Vatandaş da, cemiyette polisin sertine, asık suratlısına alışır ve bir memurda o hasletleri arar olur. Bu vasat, acı realite içinde, polis sosyal hastalıkların hekimi değil, toplumun huzur ve sükûnunu bozan refahını sarsan ve ekseriya cemiyetin ilgisizliği ile yetişen suçluları, süpürüp toplayan ve sadece ceza kanunlarının kuru müeyyidelerine terk eden bir icra organı olur.

Artık cemiyetin içinden, ortasından akan bu orta çağ kanalının, kürekle temizlenmesinden vaz geçilerek sadece etrafı kirletmekten başka bir işe yaramıyan, toplum dışı kimseleri kurtarıcı tetbirler almak, yani kaynağın menbasından itibaren temizliğe girişecek sosyal tetbirler düşünmek zamanı gelmiş ve hatta geçmiştir. Bu tetbirlerin en müessir şekli Polis - Halk münasebetleri müessesesinin kurulması, organize edilmesiyle başlanabileceği ve ilk adımın atılabileceği görüşünün benimsenmesi realitesidir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi cemiyetimizin çeşitli konuları yanında bu boşluk, düşünülmemekte ve ele alınmamaktadır. Gerçekte, aşağıda vereceğimiz ve sadece 1960 yılına ait tetkike dayanan bazı istatistiki sonuçlar, bu müessesenin yokluğundan, kurulmayışından mütevellit boşluk ve acı hakikâtin ciddiyetini göstermeğe kafi gelecektir. Bu süre içinde polise 6816 çeşitli suç intikâl etmiştir. Genel suç miktarına ve suçluların yaşlarına göre, bu yılın sekiz ayında işlenen suçların % 24 nün faillerini 10 ile 20 yaş arasındaki genç ve çocuklar teşkil etmektedir. Vak'aların çeşidine göre 10 - 20 yaş arasındaki kimselerin işledikleri suçların yüzde nisbeti şöyledir:

Hırsızlık % 41, Yankesicilik % 35, Öldürme % 11, Yaralama % 15, Dövmek ve Hakaret % 34, sarkıntılık % 30, Sarhoşluk % 30.

Trafik mevzuları da dahil olmak üzere, suç ve suçlularla sosyal esaslar dairesinde meşgul olacak müesseselerin yokluğu, bir taraftan sosyal bünyemizde her gün biraz daha büyüyen nükseden boşluklar, yaralar meydana getirirken, diğer taraftan iş gücünün ve maddi değerlerin kaybı gibi üzerinde hiç durmadığımız, düşünmediğimiz milli gelir ve refaha müteveccih tesirler ika etmektedir.

Çok genel mevzular içinde ele aldığımız polis - halk münasebetlerinin tesis ve organize edilmeyişinden mütevellit boşlukların, demokrasimizin kökleşmesinde ve gelişmesinde menfi tesirler yaratacağı ile karşı karşıya bulunmaktayız.

KÖY KALKINMASI İÇİN İDARİ REORGANİZASTONA DOĞRU

Yazan: Dr. Cevat GERAY

GİRİŞ:

İçinde nüfusumuzun en az dörtte üçünün yaşadığı köylerimizi ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan kaldırmak amacıyla devletin köye götürdüğü hizmetlerin bir programa bağlanmasını, bu hizmetlerden yararlanacak köylü vatandaşın kendi imkân ve kaynaklarını daha verimli şekilde kullanmasını sağlamak için gerekli teşkilâtın kurulması, çeşitli bakanlıklar arasında yapılacak işbirliğinin düzenlenmesi maksadıyla Devlet Planlama Teşkilâtı tarafından bir kararname tasarısı hazırlanarak Bakanlar Kuruluna sunulduğu Beş Yıllık Planının Yüksek Planlama Kurulunca tetkiki sırasında açıklanmıştır.

Çeşitli bakanlıklar ve kurumlar tarafından yapılmakta olan fakat programsız, insicamsız şekilde yürütüldükleri için beklenen maksatları sağlamayan köy hizmet ve çalışmalarının bir toplum kalkınması programı içinde, koordineli şekilde ve halkın gönüllü işbirliği sağlanmak suretiyle daha verimli bir yöne sevk edilmesi için, yepyeni bir teşkilât kurmaktan çok köy hizmetinde çalışan ve sayıları 70 bini aşan personelin daha verimli olabilmesini sağlayacak bir idari reorganizasyon teklifi olarak tasarı üzerinde durmakta, konuyla ilgili, bazı açıklamalarda bulunmakta fayda görmekteyiz.

Konu esasen idarecilerimizin içinde bulundukları, herbirinin çeşitli tecrübeler edindikleri bir konu olduğu cihetle, yazımızda idarecilerimizin bu konudaki görüşlerini açıklamalarına kendi tecrübelerini değerlendirmelerine yardımcı olur amacıyla, ilkönce köy kalkınması konusunda memleketimizde yapılmakta olan çalışmaların durumuyla ilgili kısaca açıklamalarda bulunacak, beş yıllık plânın köy kalkınması konusunda benimsediği prensipler ve öngördüğü İdarî reorganizasyon hakkında bilgiler verdikten sonra toplum kalkınması alanında yabancı memleketlerde sağlanan neticeleri özetleyecek ve Türkiye'deki köy kalkınması çalışmalarının başarılı olması için gerekli şartlar üzerinde duracak, özellikle, köy toplulukları ve iç iskân şartları bakımından bazı düşüncelerimizi açıklayacağız.

I — MEMLEKETİMİZMEKİ KÖY KALKINMASI ÇALIŞMALARI- NA TOPLU BİR BAKIŞ

Köy kalkınması konusu Cumhuriyetten bu yana çeşitli teşebbüslere konu teşkil eylemiş bulunmaktadır. Bu teşebbüsler arasında Köy Kanunu halk evleri ve odaları, halk dersaneleri, ilk öğretim seferberliği Köy Enstitüleri, gezici meslekî kurslar çiftiği topraklandırma bunlar arasında zikredilebilir.

Bugün de çeşitli bakanlık ve müesseseler köy topluluklarına hizmet götürmekte, eğitim ve yayın yaparak mahallî çalışmalarını teşvik etmekte, halkı aydınlatmakta ve toplulukların kalkınmalarına yardımcı olmağa çalışmaktadır.

Tarım Bakanlığı Ziraat, Veteriner, Topraksu, Ziraî Mücadele Genel Müdürlükleri, Ziraî Donatım Kurumu, Tarım Okulları, «4K» Teşkilâtı; Millî Eğitim Bakanlığının ilk öğretim, teknik öğretim, halk eğitimi alanında çalışan teşekkülleri; Sanayi Bakanlığının Küçük sanatlar Genel Müdürlüğü; Ticaret Bakanlığının Kooperatifler Genel Müdürlüğü; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının köy sağlığı konusunda çalışan teşkilâtı ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü; Devlet Su İşleri, Ziraat Bankası Kooperatifler Teşkilâtı; İmar ve İskân Bakanlığı Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü, İller Bankası bu teşekküller arasındadır.

Hemen hemen birbirine benzer amaçlarla, köy toplulukları için faaliyet gösteren bütün bu daire, kurum ve teşekküller maalesef beklenen sonuçları sağlayamamışlardır. Başarısızlık sebepleri, Devlet Plânlama Teşkilâtı 1962 Yılı Program Tasarısı müsvettesinde ⁽²⁾ şu şekilde özetlenmektedir:

1. Çalışmalar İdarî bakımdan dağınıktır. İlgili daireler çok farklı esaslara ve faraziyelere dayanarak hareket temekte, birbirinden habersiz iş görmektedirler.

Aynı bakanlığın genel müdürlükleri hatta aynı genel müdürlüğün çeşitli şubeleri arasında da görülen bu habersiz, dağınık çalışma tarzı eleman ve vasıta israfına müncer olmaktadır

² Plânlı Devriye Geçiş İçin 1962 Program Tasarısı (Müsvette), Devlet Plânlama Teşkilâtı: Ankara, 1961, s: 128 -129

2. Yapılan tecrübelerin ve alınan sonuçların sistemli şekilde gözden geçirilip değerlendirilmesi yoluna gidilmemektedir. Çalışmaların ve melodi arın islahı, verimliliğin artması için değerlendirme şarttır. ⁽³⁾.

3. Halkın hizmetlerin ifasına katılması ve müşterek harekete teşviki için yapılan teşebbüsler mahdud ve dağınıktır. Halkın köylerde yapılan yatırımlara katılma yapının çok düşük olduğu görülmektedir.

Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından toplum kalkınması konusunda hazırlanan kararname tasarısının gerekçesinde belirtildiğine göre, bu pay, ilk okullarda %5, köy sularında %4, köy yollarında %30, cami yapımında ise %50'den fazladır.

Yukarıda özetlenen sebeplere ek olarak, halkın mahallî hizmetlere katılmasının «tepeden inme ve zorlayıcı» emirlere dayanması, merkezden ve mahallî idarelerden «hiçbir teknik, malî ve maddî yardım yapılmaması» hususunu belirtmekteyiz. ⁽⁴⁾

Profesör Fehmi Yavuz, başarısızlık sebeplerini şöyle ifade etmektedir : ⁽⁵⁾

«.....İşler arasında koordinasyon sağlanamamış, her bakanlık veya idare yalnız kendi hizmeti ile köyleri kaldırmak hayaline kapılmış; başarısızlıklar karşısında elde yürütülmekte olanlar yüzüstü bırakılarak yeni projeleri kabul edilmiş ... bu şartlar altında köylü, her hareketi şüphe ile, güvensizlikle karşılamak zorunda bırakılmıştır. Öte yandan projelerin başarısızlığa uğraması, yüz yıllardanberi köylüyü sömürenlerin baskısının nüfuzunun devamına elverişli ortamın ayakta kalması sonucunu doğurmuştur».

Bütün bu sebeplerle, tek yanlı ve dağınık, bu nisbette de verimsiz ve başarısız olan çalışmaların yeniden düzenlenmesi, kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını ve halkın gönüllü işbirliğini sağlayacak şekilde re-

3 PAYASLIOĞLU, Arif T. «Plânlı Toplumsal Faaliyetlerin Değerlendirilmesi ile İlgili Bazı Meseleler» PLÂNLAMA Devlet Plânlama Teşkilâtı Dergisi, No: 2 (Kış 1962) Cilt: 2. s: 54-65

4 YAVUZ, Fehmi, Şehircilik, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayını No: 12, Ankara: 1862, s: 129

5 Profesör Fehmi Yavuz'un Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi'nin Dr. Nejat Bengül'e Armağan olarak yayınlanacak olan nüshası için hazırladıkları «Köy Kalkınması» (Community Development) başlıklı yazılarından alınmıştır.

organizasyona tâbi tutulması bir zaruret olarak karşımızda durmaktadır. ⁽⁶⁾

Bu da ancak bir toplum kalkınması programı içinde ve genel kalkınma plânının tamamlayıcı bir unsuru olarak ele alındığı taktirde istenilen sonuçları doğurabilir.

II — TOPLUM KALKINMASININ TANIMI, METODU VE TEMEL PRENSİPLERİ

a. Tanımı ve esasları:

Toplum kalkınması, çeşitli köy hizmet ve çalışmalarının yapılması, köylük yerlerde yaşayanların kalkındırılması amacıyla başta insangücü olmak üzere mahallî kaynak ve imkânların harekete geçirilmesini, bu konuda çalışan idare ile halkın işbirliği yapmasını hedef güden bir sosyolojik teknik veya metod olarak karşımıza çıkmaktadır diyebiliriz.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi toplum kalkınmasını «toplulukların ekonomik, kültürel ve sosyal şartlarını islah etmek, bu toplulukları millet hayatının tamamlayıcı bir unsuru haline getirmek ve millî kalkınmaya yardımcı olabilmelerini sağlamak üzere devlet teşekkülleriyle birlikte halkın müşterek gayretleri» olarak tanımlanmaktadır. ⁽⁷⁾

Toplum kalkınması böylece şu dört unsuru içine almaktadır: ⁽⁸⁾

1. Köy topluluğunun bütün ihtiyaçlarını esas alan bir program.
2. Destekli imece (aided self help) in teşviki.
3. Personel, âlet ve malzemeyi ihtiva eden teknik yardım.
4. Tarım, hayvancılık, halk sağlığı, eğitim, sosyal hizmetler gibi çeşitli özel ihtisasın birbirini tamamlaması.

6 TÛTENGİL, Cavit Orhan, «Köy Kalkınmasının Bazı İlkeleri «PLÂNLAMA Cilt: 2, (Kış 1862), s: 94, 96

GERAY, Cevat, «Köy Kalkınmasıyla ilgili Bazı Meseleler», İDARE Dergisi, Yıl: 32, No: 274 (Ocak-Şubat 1962) s: 53

7 United Nations Economic and Social Council, 20 th Report of the Administrative Committee on Coordination to the Economic and Social Council, Annex III.

8 DUNHAM, Arther. «The Outlook for community Development: An International Symposium», COMMUNITY DEVELOPMENT, No: 5 (1960), s: 34

Bu dört unsuru iki ana unsurda mütalea etmek mümkündür. Bunlardan biri, halkın kendi kaderini değiştirmek üzere işbirliği etmesidir. Diğer ise, devletin hertürlü teknik yardımla halkı desteklemesidir.

Bu iki ana İngilizcede «aided self - help» deyimiyle ifade olunan ve türkçeye «destekli imece» olarak çevirebileceğimiz bir metodun esasım teşkil etmektedir.

«Destekli imece» metodu, özellikle mesken yapımında başardı sonuçlar sağlamaktadır. ⁽⁹⁾

Toplum kalkınması çalışmalarının başardı olması için bu işbirliği ve yardımlaşma anlayışının, destekli imece ruhunun geliştirilmesi, kişilerin buna inandırılmaları ve ikna edilmeleri şarttır. Bu da demokratik memleketlerde insan haklarına saygı esasına dayanacak, zora başvurulmayacaklar. ⁽¹⁰⁾

Geri kalmış memleketlerde hüküm süren geri kültür ve düşünüş şartları içinde demokratik yolların başarılı olması toplum kalkınması programının halk ve lider eğitimiyle birarade yürütülmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Prof. Fehmi Yavuz, geri kalmış memleketlerin şartlarını şöyle tasvir etmektedir: ⁽¹¹⁾

«Geri kalmış memleketlerin hemen hepsinde köylük yerlerde yaşayanların büyük çoğunluğu teşebbüs kabiliyetini kaybetmiş, hurafelere inanan, teknik bilgidен yoksun kimselerdir. Bunlar, yerine göre, asırlar boyunca din adamları, toprak sahipleri sömürücüler, şehirli tarafından istismar edilmişler ve sindirilmişlerdir. Bu şartlar altında, elindeki azı da kaybetmemek için, daha çok şeyler peşinde koşmamak, onlar için bir hayat prensibi ve acı bir gerçek haline gelmiştir. Bu kitleleri yeniliklere doğru yönleltmek, ancak sabırlı, gönül adamı, uzun sürede sonuç alınacak hareketlere kendini vermeğe hazır kimselerle başarılabilir».

9 STRICKLER, R. (Çeviren: t. BAŞARA), «Kendi Evini Yapana Yardım», Üçüncü İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, Ankara: 1959, s: 128 - 129

General Report on Self Help and Mutual Aid Housing, World Plännig and Housing Congress, 1960, San Juan, Puerto Rico

KELEŞ, Ruşen. «Dünya Mesken ve Plânlama Kongresi» Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C: 16 (1961) No: 2, s: 175-177

10 Y AVUZ, F. FORUM'daki adı geçen yazı,

11 YAVUZ, F. Şehircilik, s: 122

6. Diğer memleketlerin edindikleri tecrübelerin değerlendirilmesi.

Başta Hindistan olmak üzere çeşitli memleketlerde toplum kalkınması on beş yıldanberi uygulanmaktadır. Girişilen bu çalışmaları ayrı ayrı ele alacak değildir. ⁽¹²⁾

Bura elde edilen sonuçları topluca gözden geçirmekle yetiniyoruz.

Toplum kalkınması alanındaki milletlerarası gelişmeleri şöylece özetlemek mümkündür : ⁽¹³⁾

1. Toplum kalkınması fikri veya kavramı sosyal ve ekonomik problemleri ele alış veya tutuş tarzı olarak ortaya çıkmıştır.
2. Sayıları 18'i aşan memleketlerde toplum kalkınması için milli programlar düzenlenmiştir.
3. Bu programların uygulanmasından elle tutulur sonuçlar elde edilmiştir.
4. Daha yemelli sosyo - psikolojik sonuçlar sağlandığına dair bazı işaretler vardır.
5. Bu konuda geniş ölçüde pratik ve teknik bilgi ve metodlar gelişmiştir.
6. Çeşitli seviyelerde çalışan geniş bir personel kadrosu ortaya çıkmıştır.

Böylece toplum kalkınması metodu hakkındaki genel açıklamalarımızı tamamlayarak Devlet Plânlama Teşkilâtınca girişilecek toplum kalkınması programı ve reorganizasyon tasarısını gözden geçirelim.

III — TOPLUM KALKINMASI İÇİN İDARİ REORGANİZASYON

Köy topluluklarının kalkındırılması için girişilen çabaların daha verimli ve ahenkli olması için toplum kalkınması programlarını hazırlamak, yürütmek ve değerlendirmeli, çeşitli faaliyeti ahenkli kılmak ama-

¹² Diğer memleketlerin tecrübeleri için:

Prof. Fehmi YAVUZ'un 5 sayılı sayfa altı notunda zikredilen yazısı GERAY, C. a.g.y., s: 54- 55

Plânlama Teşkilâtı İncelemeleri (İngiltere, Hollanda ve Hindistanda İktisadi Plânlama. Teşkilâtı) Türkiye ve Ortadoğu Âmme İdaresi Enstitüsü İdari "Reform Serisi No: VIII, Ankara: 1961

¹³ DUNHAM, a.g.y., s: 35-37

cıyla Hindistan ve Gana olmak üzere birçok memleketlerde özel bir bakanlık veya bakanlık seviyesinde bağımsız bir teşkilât kurulmuştur. Merkezî teşkilâtın taşradaki personeli ile mahallî idareler ve halk arasında sıkı bir işbirliği yapılmaktadır. ⁽¹⁴⁾

Beş yıllık plânın toplum kalkınmasıyla ilgili hedeflerinin gerçekleştirilmesi için teklif edilen reorganizasyon bu iş için özel bir bakanlık veya teşkilât kurulmasını öngörmemekte, mevcut teşkilât ve personelden yararlanma, dağınmık çalışmaları ahenkleştirme imkânını sağlayacak bir İdarî reform veya yeniden düzenlenme yoluna gitmektedir.

Türkiyenin ihtiyacı, uzun süredenberi yapılagelmekte olan köy hizmet ve çalışmalarını daha verimli ve ahenkli kılmak olduğuna göre, bu amaçla özel bir bakanlık kurulması gerekli görülmemektedir. ⁽¹⁵⁾

Mesele, köy topluluklarına hizmet eden ve sayısı 70 bini bulan personelin, çeşitli teknik araç ve malzemenin «müşterek bir çalışma halinde, toplum kalkınması programı altında daha verimli kullanılmasını» sağlayabilmektedir.

Reorganizasyon şu temel prensiplere dayanmaktadır : ⁽¹⁶⁾

1. Birbirinden habersiz ve dağınmık çalışmaların müşterek esaslara bağlanması.

2. Çalışmaların koordineli bir şekilde yürütülmesi.

3. Halkın bu çalışmalara gönüllü olarak katılmasının sağlanması.

4. İdarecilere ve halk önderlerine özel eğitim verilmesi.

5. Elde edilen sonuçların devamlı surette değerlendirilmesi.

Reorganizasyon teklifi bakanlar kurulunca onaylandığı takdirde, merkez ve taşrada şöyle bir örgüt kurulacaktır:

1. Köy topluluklarının kalkınmasıyla ilgili her türlü araştırmaları yapmak, hazırlanan programları incelemek üzere merkezde başbakanlığa bağlı olarak bir Toplum Kalkınması Genel Sekreterliği kurulacaktır.

2. Bakanlıklararası bir kurul, çalışmaları yurt ölçüsünde plânlayacak, çalışma esaslarını tespit edecek, ilgili bakanlık ve teşekküller tara-

14 Plânlama Teşkilâtı İncelemeleri, a.g.e. GERAY, a.g.y.

15 GERAY, a.g.y.

16 Planlı Devreye Geçiş. s: 128 -129

fından hazırlanacak programları inceleyecek ve işleri koordineli şekilde yürütecektir.

3. Konuyla ilgili her bakanlık veya müstakil teşekkülde kurulacak olan özel komisyonlar bakanlıklarası kurul tarafından tespit edilen esaslar çerçevesinde kendi görev alanı içine düşen çalışmaları plânlayacak, alınmış olan kararlar ve yapılan programları uygulayacaktır.

4. İllerde, valinin veya valice görevlendirilen vali muavininin başkanlığında kurulacak olan İl Toplum Kalkınması Kurulları çalışmaları il çapında koordine edecek, programa bağlayıp yürütecektir.

5. İlçelerde kaymakamların başkanlığındaki İlçe Toplum Kalkınma Kurulları, ilçenin toplum kalkınma programını yapacak ve köy kalkınma gruplarına önderlik edecektir.

6. Köy ve kasabalarda Köy grupları Toplum Kalkınması kurulları ile Köy Toplum Kalkınması Kurulları ilçe, toplum kalkınması programlarını halka duyurmak ve çalışmalara halkın katılmasını sağlayacak tedbirleri almakla görevli olacaklardır.

Bu örgüt içinde, çalışmalara aşağıdaki esaslar dahilinde başlanacak ve teşmil edilecektir:

1. İlk merhalede Muş, Antalya, Adana, Zonguldak ve Trabzon illeri deneme bölgeleri olarak ele alınacak, zamanla çalışmalar diğer illere teşmil olunacaktır.

2. İllerde tecrübeli vali muavinleri ve kazalarda halkla işbirliği yapmada başarı gösteren kaymakamların tâyin edilmesine dikkat edilecektir.

3. Millî Eğitim Bakanlığı Halk Eğitim Genel Müdürlüğünce, idarecilerin ve diğer halk önderlerinin yetişmesi için özel bir program uygulanacaktır.

4. Elde edilen tecrübeler Genel Sekreterlik ve Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından değerlendirilecek, millî ölçüde toplum kalkınması esasları tespit edilecek ve çalışmaları düzenliyecek bir kanun tasarısı hazırlanacaktır.

Reorganizasyona esas teşkil eden prensipler, kurulması düşünülen örgüt ve çalışma şekli hakkındaki açıklamalarımızı tamamlamak amacıyla böyle bir reorganizasyonla güdülen hedefleri de özetlemeyi faydalı bulmaktayız : ⁽¹⁷⁾

1. Mahallî halkın meseleleri kavramasını, bunlara müşterek hal çareleri aramasını, kaynakların harekete geçirilmesi için programlar yapılması hususunda yardım talep etmesini sağlamak.
2. Herçeşit eğitim yoluyla halkın faaliyetlerinde daha verimli olmasını sağlamak, istihsalı ve prodüktiviteyi arttırmak.
3. Mahallî hizmetlerin daha verimli ve daha ucuz olarak yapılmasını sağlamak.
4. Program ve gerekli yatırımlarda işgücünün değerlendirilmesine dikkat etmek, fazla işgücünün kullanılması esasına dayanan özel programlar hazırlamak ve yatırımlar yapmak.
5. Ziraattaki nüfus fazlasının, ziraatten sanayi ve diğer hizmetlere geçmelerini intibaklarını sağlayıcı tedbirler almak.

IV. TOPLUM KALKINMASI İÇİN BAŞARI ŞARTLARI:

Toplum kalkınması programının ve kurulacak örgütün başarılı olabilmesi için bazı hususların önceden gözönünde bulundurulması gerekmektedir:

A İdare ile halk arasında sıkı bir işbirliği kurulabilmesi için tepeden inme zorlamalara başvurulmamak, halkın çabası tek başına bırakılmamalı, devletin teknik, personel ve malî yardımıyla desteklenmelidir.

Gelenek hukukumuzda asırlarca yer alan sosyal yardım ve iş trampası mahiyetindeki yardımlaşma ve toplumsal dayanışma son zamanlarda, özellikle sanayileşme, şehirleşme, tarımdaki makineleşme, ulaştırma araç ve gereçlerindeki gelişme, ihtiyaçlardaki artış gibi sebeplerle zayıflama eğilimleri göstermeğe başlamış, fakat çoğunluk itibariyle zedelenmemiştir. ⁽¹⁸⁾

Bu yardımlaşma geleneklerinden toplum kalkınmasında geniş ölçüde yararlanmak mümkündür.

Sosyal dayanışma ve mahallî hizmetlerin görülmesinde bir gelenek hukuku müessesesi olarak yaşayan imecenin devletin teknik yardımıyla desteklenmesi, köylünün kendi işlerini ve İktisadî faaliyetlerini aksatmayacak esaslara bağlanması, gereken yol hallerde, yatak ve yiyecek gider-

¹⁸ YASA, İbrahim. «Toplum Kalkınması ve Köylerde Yardımlaşma Gelenekleri» SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ DERGİSİ, C: XVII, No: 1 (Mart. 1962) s: 101

lerinin karşılanması, mükellefiyet gün ve sayısının maddî ve iktisadî kabiliyetlere göre ayarlanabilmesi gereklidir. ⁽¹⁹⁾

Diğer önemli bir nokta da işe halkın severek katılacağı ve çalışacağı işlerden başlamanın sağlayacağı psikolojik faydadır. ⁽²⁰⁾

B. Toplum kalkınma çalışmalarının dağınık iskân şartlarının hüküm sürdüğü memleketimizde iç iskân şartlarına göre düzenlenmesi gerekmektedir. Türkiye'de 35 bini muhtarlık olmak üzere 62 bin yerleşme noktası vardır. Bu yerleşme noktalarındaki köy toplulukları küçük küçük topluluklardan ibarettir. 1955 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de mevcut köylerden % 67'nin nüfusu 500 kişinin altındadır. Köylerin % 25'nin nüfusu 500 -1000 kişi arasında, ancak % 8'ininki 1000 kişinin üstündedir. ⁽²¹⁾

Sayıları 60 bini aşan bu köylük yerleşme noktalarının hepsinin birdenele alınmasına imkân yoktur. Bunların hepsine okul, su, elektrik yol ve diğer kamu hizmet ve tesislerini götürmek mümkün değildir. Bunları yerlerinden kaldırıp birleştirmek suretiyle yeniden kurmak da çeşitli bakımdan imkânsızlıklar göstermektedir. O halde yapılacak şey, yakınlıkları, ulaştırma imkânları, ekonomik ve sosyal münasebetleri dikkate alınarak 8 - 10 köye merkez olabilecek ve kalkınmağa en elverişli köyleri grup merkezi olarak seçmek, çeşitli kamusal hizmet ve tesisleri buralarda toplamaktır. Böylece 60 bin yerle değil 5 - 6 bin köyle uğraşmak suretiyle imkân ve kaynakları daha, iktisadî şekilde kullanmak mümkün olacaktır. ⁽²²⁾

Esasen İlköğretim ve Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi hakkındaki kanunlar böyle köy bölge okul ve sağlık evleri kurulmasını öngörmüş bulunuyor. ⁽²³⁾

Bunu diğer hizmet alanlarına da temsil etmelidir.

-
- 19 YAVUZ, Fehmi. Köy İdarelerimizin Mâliyesi. Ankara: 1946, s: 90
 20 YAVUZ, Şehircilik, s: 122
 21 KELEŞ, Ruşen. «Türkiyede Köylü Nüfus ve Şehirlere Akım» **BEŞİNCİ İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK HAFTASI KONFERANSLARI**, Ankara: 1962, s: 13
 22 YAVUZ, Şehircilik, s: 130
 ATİK, Muzaffer, «İç İskân ve Köylerimizin Birleştirilmesi» **BEŞİNCİ İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK HAFTASI KONFERANSLARI**, s: 75-114
 23 İNAN, Rauf. «Köyde Eğitim ve Bölge Okuldan» **BEŞİNCİ İSKÂN**, s: 225-241
 BAYKANER, Sadık. «Köyde Sağlık İşleri» **BEŞİNCİ.**, s . 277-290

Dikkate alınması gereken diğer bir nokta da orman içi ve civarındaki köylerin durumudur. Bu köylerde yaşayan nüfusun nisbeti memleket nüfusunun % 38'ine yaklaşmaktadır. ⁽²⁴⁾

1955 rakamlarına göre, orman içi ve civarındaki 20,333 köyde 9 milyonu aşan bir nüfus yaşamakta idi. Bu miktarın bugün 10 milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Bu köylerden üçte birinin, takriben 7 bin köyün «orman dışına çıkmadan mahallinde kalkındırılmasına imkân yoktur.» Bütün bunlar köy kalkınması programı çizilirken göz önünde bulundurulacak stratejik noktalar dır.

C. Toplum kalkınmasının temel ilkelerinden biri de köy ve şehir ikiliğini ve teza dını ortadan kaldırmak olduğu hususu gözden kaçırılmamalı, köyü tek başına bir birim olarak değil de diğer grup köylerle, şehir ve kasabalarla, içinde bulunduğu bölge ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır. ⁽²⁵⁾ Ancak bu taktirde toplum kalkınması daha dengeli ve kademeli bir şehirleşme hareketinin cereyanında olumlu bir etkide bulunabilir.

D. Toplum kalkınması birtakım kimselerce «Angarya hortlayışı» şeklinde yorumlanmaktadır. ⁽²⁶⁾ Bu konuda da özellikle politikacılara, fakat bütün aydınlarımıza büyük sorumluluklar düşmektedir.

24 NURAY, Hayrettin «Orman İçi Köylerde İskân Meselesi» BEŞİNCİ s: 59-74

25 TÛTENGİL, a.g.y., s : 96 - 98

26 «Angarya Sistemi Hortluyor» başlıklı haber. **YENİ İSTANBUL**, 31 Temmuz 1962

«Gönüllü İşbirliği Angarya Değilmiş» başlıklı haber. **SON HAVADİS**, 2 Ağustos 1962

FRANSIZ MİLLÎ JANDARMASI

Yazan: Kurmay Albay Hüseyin IŞIK

I. TARİHÇE: Fransız silahlı kuvvetlerinin ayrılmaz bir parçası ve şerefli bir rüknü olduğu kanun hükümleri ile belirtilmiş olan Fransız Jandarması çok eski bir maziye sahiptir. GOLUVA Kıt'ası ROMA Generali Jülsezar tarafından zaptetildiği zaman memleketin genel güvenlik ve emniyetini sağlamağa Milis Kıt'aları memur edilmiştir. Bilahare ROMA devletinin duraklama ve parçalanması sırasında bu teşkilât ta diğerleri gibi dejenere olmuştur.

Orta Çağın derebeylik devrinde memleket irili ufaklı müteaddit SEN-YÖRLÜK'lere ayrılmıştı. Her SENYÖRLÜK kendisine mahsus bir orduya ve zabıta kuvvetine sahipti.

Derebeyliklerin ortadan kaldırılarak millî birliğe doğru gelişme başladığı sıralarda Ordu mensuplarının askeri adalet işlerini yürütmek maksadiyle (MAREŞOSE) sınıfı kurulmuştur.

16 ncı asırda Şekavet ve haydutluk Fransanın her tarafını kasıp kavuruyordu. Hiç bir yerde mal, can ve ırz emniyeti kalmamıştı. Bu sebeple 1536 da Birinci FRANSUVA Mareşoselerin selahiyetini genişletti. Mareşoseler yalnız toplu kıt'aların askeri adalet işlerine değil ana yolların güvenliğini sağlayacak burada suç işleyen tek asker, sivil ve serseriler üzerinde de muhtelif selahiyetlere sahip olacaktı. Böylece asker ve sivillere karşı yetkili olan ve bugünkü Jandarmaya benzeyen muhtelif karakterli bir zabıta kuvveti kurulmuş oldu.

1720 de Anayollar boyunca dört, beş fersahlık bölgeleri kavriyacak şekilde mevcutları beşer kişi olan sabit Karakollar kurularak bugün dahi gerek Fransada gerekse birçok memleketlerde kullanılmakta olan Karakol sistemi meydana getirildi.

1789 da başlayan ihtilâl Kralığa ait bütün müesseseleri yıkınca bu arada MAREŞOSE'de lağvedilerek VI NCI YILIN 28 JERMİNALİNDE (17 NİSAN 1798) yayınlanan bir kanunla Millî Fransız Jandarması kuruldu. İç harb sırasında ve asırlar boyunca memlekete ifa ettiği büyük hizmetlere mükâfat olarak:

Jandarma silahlı kuvvetlerin bölünmez bir parçasıdır ve resmi geçitlerde, Törenlerde diğer ordu birliklerinin sağında mevki alır hükmü kondu. Bu maddeler elan yürürlüktedir.

Bu gün dahi esasları değişmemiş olan bu kanunda ayrıca şu hususlar tesbit edilmiştir:

- a. Millî Jandarma Cumhuriyet sınırları içinde amme nizamım ve asayişini sağlamağa, kanunların icrasını temine memur bir kuvvettir.
- b. Devamlı ve önleyici bir gözetleme vazifesinin esasını teşkil eder. Bilhassa kırlarda ve anayollarda vazife görür.
- c. Millî Jandarma ifası ile mükellef olduğu vazifelerden başka harp zamanında konak ve ordugah yerlerinde emniyet ve asayişini sağlamak için kıt'alar teşkil eder.
- d. Bütün yurttaki muayyen sorumluluk bölgeleri olan Karakolları açar.

1805 de neşredilen bir kararname Jandarmayı sivil otoritelere hürmet ve riayete mecbur kılmıştır. Valilere Jandarmayı kontrol ve murakabe yetkisi verilmiştir.

1 NİSAN 1820 tarihli Jandarma nizamnamesine göre M. Savunma Bakanlığı Jandarma üzerinde tam bir yetkiye sahip olarak diğer Bakanlıklara ait vazifeleri de kontrol etmek imkanını elde etti. Böylece Jandarmanın askeri karakteri tereddütsüz olarak tebellür ve Jandarmanın kanunsuz, keyfi kullanılma yolları da böylece kapandı.

2. TEŞİLÂT:

Yukarıda bahsedildiği gibi Fransız Jandarması silahlı kuvvetlerin bölünmez bir parçası ve mümtaz bir uzvudur. Vazifesi Umumi emniyet ve güvenliği korumak kanun ve nizamnamelerin icrasını sağlamaktır. O, bilhassa kırların ve ulaştırma yollarının güvenliğini sağlamaya memurdur. Jandarma Kanun askeridir.

17 NİSAN 1798 de yayınlanan ve halen yürürlükte bulunan kanun hükümlerine göre Fransız Jandarması yolların ve kırların emniyet ve asayişini korumakla görevlidir.

İTALYA da Polis ve Jandarma arasında bu şekilde bir vazife ayrımı yapılmadığından her yerde Jandarmayı iş başında görmek imkanı mevcuttur. Bu hal bazan iki kuvvetin aynı zamanda müdahalesine yol açtığından mahzurludur. Bizde de Polis ve Jandarma vazife bölgeleri kanun

ve nizamname hükümleri ile tesbit edilmemişse de teamül Fransadakine benzer bir şekilde gelişmektedir.

Fransız Jandarmasının üstün karakteri askeri vasfıdır. Bu sebeple çeşitli vekâletlerle hizmet ve vazife münasebetleri bulunan Jandarma Millî Savunma Bakanlığı emrine verilmek suretiyle diğer Bakanlıkların Jandarma üzerinde herhangi bir baskı ve tahakkümü önlendiği gibi, M.S. Bakanlığı Jandarmanın diğer Bakanlıklarla olan münasebetlerini inceliyerek onu asli vazifesinden ayıracak gelişmeler olduğu taktirde ilgili Bakanlıkların dikkatini çekmeğe yetkilidir.

Böylece Jandarma Kuvvetlerinin çeşitli kombinazonlarla asıl vazifelerinden ve hedefinden ayrılmasına meydan bırakılmamakta, önleyici kolluk görevi jandarmanın asıl görevi olarak kalmaktadır.

Fransız Jandarması şu prensiplere göre teşkilatlandırılmıştır:

- a. Jandarmanın Kuruluşu, adli, askeri ve idari teşkilata uydurulmuştur.
- b. Jandarma, Memleket sathının bütününe yayılmış olup diğer gayri merkezi teşekküllerle münasebattardır. Ve onlar gibi faaliyette bulunur.
- c. Jandarma ifa ettiği görevin hususiyetine uygun kaide ve usuller tatbik eder.

Vazifesi onu çok iyi tanıdığı bir bölgede vazife görecektir şekilde bütün yurda dağılmış ufak müfrezeler halinde faaliyette bulunmağa zorlar. Bu düşünce sabit J. Teşkilâtını meydana getirmiştir.

20 nci asrın ekonomik sosyal ve siyasal alandaki gelişmeleri neticesinde düşünce veya menfaat birliği olan çok geniş bölgelerdeki kitlelerin kısa zamanda bir gaye etrafında toplanmalarını ve müştereken hareket etmelerini mümkün kılmıştır. Taşıt araçları ile TELEKOMÜNİKASYON sistemindeki büyük gelişme bu faaliyetleri kolaylaştırmaktadır. Kısa zamanda çığ gibi büyüyen milletlerin sosyal düzenlerinde çok zararlı istikametlerde gelişmeler yapabilecek olan bu çeşit hareketleri en kısa zamanda parçalamak tecrit etmek ve büyümesini önlemek lazımdır. Bunu yurdun her tarafına dağılmış olan sabit J. Birliklerinden kuvvet toplayarak yapmağa vakit ve imkân yoktur. Bu sebeple bu çeşit hareketlerin vukuu muhtemel bölgeler yakınında büyük mevcutlu hazır kuvvetler bulundurarak hadiselerle hemen müdahale edebilmelidir. Bu kuvvetler lüzumunda vurucu kuvvet, sükunet zamanlarında ise eğitime tahsis edilirler. İşte bu mecburiyet sabit birliklerden hariç olarak büyük mevcutlu seyyar J. Birlikleri teşkilini zaruri kılmıştır. Fransa, İtalya, Belçika ve Avusturyada bunun geniş tatbik şekli mevcuttur.

Fransız Jandarmasının en büyük mercii M.S. Bakanlığına bağlı olan (JANDARMA VE ASKERİ ADALET GENEL DİREKTÖRLÜĞÜDÜR) Bu teşkilatın başında Temyiz mahkemesi Reis muavini sıfat ve selahiyetine haiz sivil bir şahıs vardır. Bu şahsın askeri Adalet işlerine ve Jandarma işlerine bakan iki yardımcısı mevcuttur.

Bu direktörlük Jandarmanın teşkilât, Personel ve Lojistik konulardaki bütün faaliyetlerini idare eder. Bütçeyi hazırlar. Umumi intizamın sağlanmasını askeri polis görevini ve seferberlik hazırlıklarını yürütür. Askeri eğitim ve disiplini sağlar. Teşkilatın idari kontrol ve murakabesini yapar. Jandarmadan kanun, nizamname ve tali anamelerde yazılanlar dışında görev istenip istenmediğini inceler ve Jandarmanın asıl vazifesi dışında kullanılmasını önleyecek tedbirler alır.

Görülüyorki İtalya'da ve Belçika'da Jandarma Genel K.lığı mevcut olduğu halde Fransız Jandarmasının en yüksek mercii sivil bir şahıstır. Buna rağmen her üç milletin Jandarması askeri esasa göre kurulmuştur, asıl vazifelerinde esaslı bir fark yoktur.

Jandarma Genel direktörlüğü ve daha ast Jandarma teşkillerinin münasebeti bulundukları Bakanlıklar ve münasebet konuları şunlardır:

1. MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI İLE:

- a. Yurt Savunması.
- b. Genel intizamın sağlanması.
- c. Seferberlik işleri.
- d. Askeri Eğitim ve Öğretim (Staj, Manevra Vs.)
- e. Askeri Polis ve askeri adalet işleri.
- h. Asker alma işleri.

2. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI İLE:

- a. Genel Emniyet ve Güvenliğin sağlanması.
- b. Genel intizamın sağlanması.
- c. İdari polis görevleri.
- d. Trafik kontrolü.
- e. Ecnebilerin korunması ve ecnebilere ait çeşitli işler.
- f. Sivillerin korunması.

3. ADALET BAKANLIĞI İLE:

- a. Sivil adli polis hizmetleri.
- b. Adli polis subaylarının imtihanları.
- c. Mahkum ve mevkıfların nakli.
- d. Cezaevi idarelerine yardım.
- e. Mahkemelerin inzibatının sağlanmasına yardım.

4. MALİYE BAKANLIĞI İLE:

- a. Ekonomik işler.
- b. Gümrük işleri.
- c. Kaçakçılıkla mücadele.
- d. Vasıtalı vergilerin tahsili. (Alkollü içkiler vergi kaçakçılığı Vs.)
- e. Vasıtasız vergiler.

5. DENİZ AŞIRI FRANSA İŞLERİ BAKANLIĞI İLE:

- a. Deniz aşırı bölgelerdeki emniyet ve asayişin sağlanması.
- b. Deniz aşırı bölgelerdeki Fransız Jandarma Kuvvetlerinin teşkilât kuruluş ve faaliyetleri.
- c. Deniz aşırı Fransız Jandarma Kuvvetlerinin teftişi.

6. BAYINDIRLIK BAKANLIĞI İLE:

- a. Trafik polisi.
- b. Statik nakliyatın koordinesi.

7. TARIM BAKANLIĞI İLE:

- a. Sular ve Ormanlar.
- b. Kara avcılığı.
- c. Deniz avcılığı.

Bundan başka sağılık, Milli eğitim ve diğeri Bakanlıklarla münasebattardır.

3. JANDARMA GENEL DİREKTÖRLÜĞÜNE BAĞLI TEŞKİLLER:

- a. Jandarma Genel Müfettişliği.
- b. Deniz aşırı Kara Kuvvetleri Kurmay Bşk.lığı Jandarma Muavini ve Deniz aşırı J. Kuvvetleri Müfettişi.
- c. Jandarma Bölge Komutanlıkları.
- d. Cezayir Jandarma Komutanlığı.
- e. Bizerte Jandarma Kıt'ası.
- f. Hava Jandarma Alayı.
- h. Deniz aşırı Jandarma Kuvvetleri idare bürosu.
- 1. Muvakkat işgal altındaki J. Birlikleri K. lığı.
- k. Jandarma Okullar K. lığı.

4. JANDARMA GENEL MÜFETTİŞİ:

a. Pariste ikâmet eden ve doğrudan doğruya M.S. Bakanlığına bağlı olan bir J. Genel Müfettişi vardır. Bu zat Jandarmaya ait işlerde Bakanın müşaviri olup, Jandarma sınıfından bir Tuğ Generaldir. Bir Kur. Bşk. ve Üç subaydan ibaret küçük bir Karargâhı vardır.

b. Anavatandaki geçici işgal bölgesi ve deniz aşırı memleketlerdeki Jandarmaları teftiş eder.

c. Jandarma Genel Müfettişinin vazife ve selahiyetli bir talimatname ile tesbit edilmiş olup, başlıcaları şunlardır:

1. Hizmetin yüksek seviyede kontrolünü sağlamak.
2. Jandarma imkânlarının tetkiki, verilecek vazifeleri başarıp başarmıyacağını incelemek ve gerekirse bu hususta tekliflerde bulunmak.
3. Anavatanda, işgal altında veya deniz aşırı ülkelerdeki J. Birliklerini teftiş etmek.
4. Kanun ve nizamnamelerin yanlış anlaşılmasından meydana gelen hataları düzeltmek.
5. Hizmetin Kanun ve nizamlar çerçevesinde prensiplere uygun olarak ceryan edip etmediğini kontrol etmek.

6. Terfi sırasında bulunan subayların çalışma dereceleri ve kıymetleri hakkında tetkikat yapmak.

7. J. ile ilgili İdarî makamlar arasında karşılıklı anlayış ve ahengin mevcut olup olmadığını incelemek.

8. Jandarmanın asıl görevine mani olacak şekilde tali vazifelerle meşgul edilip edilmediğini incelemek.

9. Personelin mahalli ceryanlara kapılıp kapılmadığını, siyaset ve partililikle meşgul olup olmadığını incelemek.

10. Yazı işlerinin islahı hakkında teklifler yapmak.

11. Birliklerin Eğitim durumunu ve sarfedilen gayretlerin yeterli olup olmadığını incelemek.

12. Personelin moral durumunu incelemek.

5. Deniz aşırı J. Kuvvetleri:

Asırlarca devam eden çeşitli mücadelelerle geniş sömürge topraklarına sahip olan Fransa bilhassa ikinci dünya savaşından sonra bu ülkeleri ve buradaki menfaatlarını sür'atla terketmek zorunda kaldı. Bu hakikatları kavrayamayan Fransız halkı Milliyetçilik duygularına ve Milletlerin kendi mukadderatlarına sahip olma arzularına karşı durmak için çetin ve ümitsiz savaşırlara girdi.

Bunun üzerine Fransa bir çok sömürgelerine bağımsızlık vererek onlarla dost olma yoluna girmiştir. Buna rağmen AFRİKA, AMERİKA, VE OKYANUSLAR da hala bir çok topraklara sahiptirler. Bu memleketler anavatanından farklı bir statü ile idare edilirler.

Deniz aşırı Kara kuvvetleri Kurmay Bşk. lığına bağlı Jandarma Müşavirliği ve Deniz aşırı Jandarma Kuvvetleri J. Müfettişliği vardır. Bundan başka ayrıca şu teşkiller mevcuttur.

1. Deniz aşırı kuvvetler Jandarma Bürosu.
2. Deniz aşırı J. Kuvvetleri İdare bürosu.
3. Deniz aşırı kuvvetleri eğitim merkezi.

Buralardaki Jandarma Kuvvetlerinin teşkilâtı ufak farklarla anavatanındakine benzer. Buradaki Jandarmalar Polis kuvvetlerinin de çekirdeğini teşkil etmektedirler.

Halen Başlıca deniz aşırı J. Birlikleri şunlardır:

- a. ANTİL-GÜYAN J. ALAYI. (Üç guruplu 2 Helikopter Takımlı)
- b. PASİFİK ALAYI (Yeni Kaledonya ve Rolinezyayı idare eder)
- c. REÜNİYON J. GRUBU
- d. COMORES J. Kıt'ası.
- e. FRANSIZ SOMALİSİ J. GRUBU.
- f. SENTİYER ve MİKÖLEN TAKIMI

Bunlardan başka üç deniz aşırı bölge mevcut olup, buralarda da J. Birlikleri vardır. Bunlar müstakil devletlerdir:

1. No.lu Bölge: Merkezi Dakardır. MORİTANYA, SENEGAL, NİJERYA, FİLDİŞİ SAHİLLERİ, DAHOMEY ülkeleri buraya dahildir.

2. No.lu Bölge: Merkezi BRAZAVİL dir. ORTA AFRİKA, KONGO, ÇAT, GABON ülkeleri buraya dahildir.

3. No.lu Bölge: Merkezi TANANARİVE dir. MALGAŞİ Cumhuriyeti Jandarması bu bölgeye dahildir, ve Fransız Jandarması onlara teknik yardımlar yapmaktadır.

6. JANDARMA BÖLGE KOMUTANLIKLARI:

Fransada Mülki teşkilât bizimkine büyük benzerlik arzeder. Anavatan Fransas: 9 idari bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler muhtelif sayıda vilâyetleri ihtiva ederler. Her bölgede Tümen veya Kolordu salâhiyetini haiz bir askeri Bölge Komutanı mevcuttur. Bunlar asker alma ve seferberlik işleri ile meşgul olurlar. Jandarma Bölge K.lıkları askeri Bölge K. lıklarına da bağlıdırlar. J. Bölge İ.lıkları normal olarak askeri bölge dahilindeki bütün J. Teşkillerine komuta ederler ve Tuğgeneral rütbesinde bir J. subaydırlar.

Temasta ve münasebette bulunduğu başlıca makamlar şunlardır:

1. Askeri Bölge K. lığı.
2. Fevkalade komser.
3. Genel Savcı.
4. Askeri ve Sivil Yüksek rütbeli memurlar.

Jandarma Bölge K.lığına bağlı olan başlıca J. Birlikleri şunlardır:

- a. Sabit J. Alayları.
- b. Seyyar J. Alayları.
- c. Helikopter Takımı.

Bu birlikleri anlatmadan evvel J. Bölge K.lıklarının başlıca görevlerini şöylece özetleyebiliriz.

1. Emrindeki sabit ve Seyyar J. Birliklerinin çalışmalarını koordine etmek.
2. Kıt'a K.ları ile, askeri Bölge Klan ve mahalli idari makamlar arasında mutavassıt rolü oynamak.
3. Karakolların vazife bölgeleri arasında yapılması gerekli değişiklikleri vekile arz etmek.
4. Eğitim Programlarını hazırlamak ve eğitimi kontrol etmek.
5. Senede en az bir kere alay grup merkezlerini ve bölükleri teftiş etmek.
6. Terfi edecek Teğmenleri ve diğer Subay namzetlerinin terfi işlerini incelemek.
7. Faal kadrodaki Ast Subayların terfi işlerini yürütmek.
8. Madalya ve moral işlerini takip etmek.
9. Jandarma subay okuluna alınacakların evrakını tetkik etmek.
10. Bölge dahilindeki alaylarda ast subayların naklini yapmak.
11. Bölge dahilinde Uzman elamanın naklini yapmak.

Tuğay K.larının disiplin hususundaki bütün yetkilerine sahiptirler. Lüzum görürlerse subayları bir merkeze toplayarak şahsı ve mesleki durumlarını incelerler.

Tuğayın Kuruluş şaması eklidir.

7. SABİT J. BİRLİKLERİ:

Fransanın 9 zu anavatanda birisi de Cezayirde olmak üzere 10 askeri Bölge K.lığına ayrılmıştır. Bu bölgelerde değişik sayıda Vilayet vardır. Vilayetleri valiler idare eder. Vilâyetler Kaymakamlar tarafından

idare edilen Kazalara Kazalar Nahiyelere bölünmüştür. Nahiye Bölgesinde müteaddit Belediyeler mevcuttur.

SABİT JANDARMA BİRLİKLERİ Şu kademelere ayrılmışlardır:

- a. Sabit J. Alay K.lığı.
- b. Sabit J. Grup K.lığı
- c. J. Bölük K.lığı
- d. J. Karakol Komutanlığı.

JANDARMA ALAY KOMUTANLIĞI:

Her Bölge K.lığına bağlı iki veya daha fazla sayıda sabit J. Alay K.lığı vardır. Alay K.ları J. Yarbay veya Albay dır. Mülki teşkilatla ilgisi yoktur.

Fransız anavatanında korsika dahil 25 sabit Jandarma alayı vardır. Her sahada emrindeki birliklerin faaliyetini sevk idare ve kontrol eder. Ast birlikler arasında koordinasyonu sağlar. Eğitim ve disiplin işleriyle yakından meşgul olur. Emniyet ve asayiş ile doğrudan doğruya sorumlu değildir. Teftişi sırasında Jandarma Komutanları ile mahalli idari ve adli makamlar arasında anlaşmazlıklar görürse bunları halleder. Jandarma Alay K.ları vazifeleri icabı aşağıdaki makamlarla münasebette bulunurlar:

- a. Askeri Ast Bölge Komutanı.
- b. İstinaf Mahkemesi Reisi.
- c. Genel Savcı.
- d. Arızı olarak yüksek rütbeli sivil ve askeri şahıslar.

Her Alay Bölgesindeki Vilâyet sayısı kadar Jandarma Tabur (Grup) Komutanlığına sahiptir. Her alayda en az iki Tabur vardır.

JANDARMA TABUR KOMUTANLIĞI:

Kaide olarak bir vilâyetteki sabit J. Birlikleri bir J. Taburunu teşkil ederler. Taburlar vazife gördükleri Vilâyetin ismi ile anılırlar. Tabur K. lan binbaşı: Yarbay Rütbesi bir J. Subayıdır.

Tabur Komutanı, birliğinin eğitim, disiplin ve teftiş işlerinden sorumludur. Gruba bağlı bölüklerin faaliyetini koordine eder. Kıt'anın idare ve hesap işleri ile doğrudan doğruya bir ilgisi yoktur. Adli ve Askeri görev-

lerin noksansız yapılmasını sağlar. Vilayetin genel emniyet ve güvenliğinin sağlanmasından Valiye karşı sorumludur. Münasebette bulunduğu başlıca makamlar şunlardır:

- a. Vali.
- b. Askeri Ast Bölge Komutanı.
- c. Vilayet Polis Müdürü.
- d. Defterdarlık.
- e. Seçimle iş başına gelen makamlar. (Belediye Başkanı ve encümen üyeleri gibi.
- f. Vilayetin çeşitli idari şube Müdürleri.

Jandarma Bölük Komutanlıkları: Bir Vilayetdeki Sabit J. Kuvvetleri bir tabur teşkil ederek Vilayetin ismini aldığı gibi bir kazadaki J. Karakollarının hepsi de bir J. Bölük K.lığı teşkil eder ve o kazanın ismi ile anılırlar. Meselâ: Paristeki Sabit J. Birliği iki gruplu bir J. Alayıdır. Paris 20 Kaza ya ayrıldığından sabit J. Birlikleri de 20 Bölüğe ayrılmıştır. 10 Bölük bir grup teşkil eder. Kuzeyde LILLE Güneyde VALANCIËNNE Taburları vardır. Diğer J. Bölüklerinin K. ları üsteğmen veya yüzbaşı olduğu halde Paristeki Bölük Komutanları binbaşılardır. Bölük Komutanı birliğinin eğitim disiplin ve idaresinden sorumludur. Karakolların adli, mülki ve askeri görevlerinin ifasını koordine eder ve bu işlerin normal şekilde yürütmesinden Vilâyet J. Komutanına, Kaymakama ve C. Savcısına karşı sorumludur.

Kaza dahilindeki Emniyet ve asayişin sağlanmasından Kaza Kaymakamına karşı bizzat Bölük Komutanı sorumludur. Aynı zamanda adli zabıta subayı sıfatına haiz olduğundan bölgede herhangi bir suç işlendiğinde Savcıya haber vermekle beraber hemen hadise yerine giderek tahkikatı yapar. Vilayet J. Komutanı ile, askeri ve adli makamlarla, Kaymakamlıklarla resen muhabere eder. Bizde ise Kaza J. Komutanı Adliye ve V.J.K. lığı hariç diğer makamlarla ancak Kaymakamlık kanalı ile yapılır.

J. Bölük K.larının münasebette bulundukları muadili makamlar şunlardır:

- a. Kaymakam.
- b. Kazadaki askeri Komutan.
- c. C. Savcısı.
- d. Sorgu yargıcı.

- e. Polis Makamı.
- f. Seçimle iş başına gelen personel (Belediye Reisi ve encümen Üyeleri.)
- g. Kazanın çeşitli idari şube müdürleri.

SABİT JANDARMA KARAKOLLARI:

Muayyen bir bölgede emniyet ve asayiş sağlamak, mülki, adli ve askeri görevleri ifa etmekle görevli olan J. Karakolları genel olarak Nahiye merkezlerinde veya Nahiyenin önemli komünlerinde kurulur.

Büyük merkezler dışındaki J. Karakollarının mevcudu 5-15 kişi arasında değişir Karakol Komutanları Üst Çavuş, Baş Çvş. veya Kd. Baş Çavuştur. Yürürlükte bulunan Kararnameye göre Fransız Karakolları yaya atlı veya Karışık olarak kurulmuştur. Tatbikatta Fransız anavatanında karışık Karakol yoktur. Genel olarak her 1000 Nüfusa bir Jandarma hesap edildiğinden büyük merkezlerde mevcutları 1000 kişiyi bulan J. Karakolları vardır. Karakol Komutanı eratin eğitim ve disiplininden sorumluluk bölgesinde Genel emniyet ve asayişin korunmasından sorumludurlar. Her Bölük merkezinde yalnız adli vazife ile meşgul olan araştırma karakolları Bölük veya tabur merkezlerinde mevcutları 6-24 kişi olan ve Trafik kontrolü ile meşgul olan motorsikletli takımlar vardır.

Karakol personelinin şunlar istenir: Sıkı bir disiplin büyük bir fedakarlık mükemmel mesleki bilgi geniş ve çeşitli kültür, canlılık ve cevvaliyet kusursuz bir özel hayat, dürüst bir cemiyet hayatı.

Bütün Jandarma vazifeleri Karakollarca görülür. Karakol Komutanının münasebette bulunduğu çeşitli makamlar şunlardır.

- a. Bölgedeki askeri birlik varsa Garnizon Komutam,
- b. Belediye Reisi
- c. Acele hallerde C. Savcısı veya Mahkeme Başkam.
- d. Sorgu Hakimi.

Medeniyette çok ileri bir memleket olup, okuyup yazma bilmiyen personeli hemen yok denecek kadar az olan ve önemli sosyal davalarına hal çaresi bulmuş olan Fransada zabitanın işinin az olacağı akla gelebilir. Hakikat bunun tam aksidir. Fransız Jandarması adeta geceyi gündüze Katarak çalışmaktadır. İşte 1957 senesine ait bir misal:

KARAKOLUN ADI: B

KARAKOL BÖLGESİ: 16 Belediye, 8.000 hektar arazi, 11.640 nüfus

KARAKOL MEVCUDU: 1 Karakol Komutanı, 6 Jandarma

SENELİK MESAI: 26.420 Saat.

GÜNLÜK MESAI: 13 Saat (Personel başına)

KAT EDİLEN MESAFE: 28.931 Kilometre.

YAPILAN İŞ SAYISI: 10.017

KARAKOLUN BİR SENEDE İFA ETTİĞİ İŞLERİN BAKANLIKLARA GÖRE TAKSİMİ.

2874 Adalet Bakanlığına ait.

843 M. Savunma Bakanlığına ait. (Askeri Adli Polis Seferberlik hazırlıkları Celp, evlenme tahkikatı Vs.)

108 Amme işleri.

1727 İçişleri Bakanlığına ait. (Patlayıcı maddeler silah taşıma ruhsatı isteyenler, Kahve, otel ve pansiyonların, yabancıların kontrolü.

159 Ekonomi Bakanlığına ait.

3888 Trafik Polisi görevi.

418 Çeşitli işler (İSağlık, Tarım, Çalışma, Vs. Bakanlıklara ait)

10.017

JANDARMA ARAŞTIRMA KARAKOLLARI:

Çeşitli Mülki ve askeri görevleri ifa zorunda kalan personel'e Adli vazifelerin ifasında yardımcı olmak üzere her Kaza J.K. lığında (J.B1.K.) araştırma Karakolları kurulmuştur. Bunlar Adli Zabıta işlerinde Kura görmüş mütehassıslardan müteşekkildir. İtalyadaki Adli Polis Nüktelerine benzerler.

Karakol mevcudu: Bir Baş Çvş. 3-4 Jandarmadan ibarettir. Bunlar iki kısma ayrılmıştır.

1. Bir Baş Çavuştan veya bir Baş Çvş. ve bir Jandarmadan ibaret olan kısım.

2. Teknik Kısım burada şu personel bulunur.

- a. Polis Köpeği ve bunun efendisi olan Jandarma.
- b. Fotoğraf kısmını idare eden Jandarma.
- c. Adli polis el çantasını kullanan Jandarma.

Bu Karakol personeli Bölük Bölgesinin tamamında vazife görürler. Bunlar Kazanın herhangi bir bölgesinde suç işlenince ya Karakol Komutanının isteği üzerine giderek tahkikatı idare ederler veya talep olmasa dahi Bölük Komutanının emri ile hadise yerine gönderirler. Bölük Komutam bizzat tahkikata giderse yanına araştırma karakolundan lüzumlu personeli alır.

Araştırma Karakollarının başlıca vazifeleri şunlardır:

1. Bölük Komutanının göstereceği lüzum veya Karakol K.larının talebi üzerine Adli tahkikatı yürütmek.
2. Bölük merkezinde hüviyet tesbiti yabancı ve sürgün işlerini takip, ağır cezalı suçlarda tahkikat yapmak.
3. Aranılanların dosyalarını tutmak ve arananları takip etmek fişleri düzenlemek. Karakol K.larınca yapılan soruşturmaları koordine etmek.
4. Adli polis subayı sıfatıyla bilhassa uzman elaman olmıyan yerlerde soruşturma işlerini kolaylaştırmak.

HELİKOPTER TAKIMI:

İkinci Dünya savaşı sonundaki yeniliklerden biride Fransız Jandarmasınca her Bölge K.lığı emrine iki Helikopterden ibaret bir takım verilmiş olmasıdır. Bunlar Bölge K.lığının ihtiyatını teşkil ederler ve heran kullanılmaya hazır bulunurlar. Helikopterlerden yangın, Zelzele ve su baskım gibi tabii afetler sırasında hasta ve yaralı taşımak veya can kurtarmada büyük faydalar sağlanmaktadır. Keza; Trafik kontrolünde acele yaralı naklinde ve suçluların takibinde başarı kazanmaktadır. Her helikopter takımı bir subay komutasındadır. Takım idari işlerde bölgesindeki alaylardan birisine bağlıdır.

Pilot ve makinistten ibaret mütehassıs kısım ile hizmet personeli kısmından müteşekkildir. Eğitimden Takım Komutanı sorumludur. Eğitimin gayesi personeli ikinci sınıf Bröveli Pilot ve makinist seviyesine çıkartmaktır.

Sabit Jandarma Birlikleri belli bölgelerdeki normal hadiseleri karşılamak ve günlük işleri görmek üzere kurulup, mülki teşkilata göre muhtelif mevcutta küçük müfrezeler halinde yayılmışlardır. Bunlar telsizleri de bulunan çeşitli motorlu araca sahip olmalarına rağmen kısa zamanda toplanarak herhangi büyük bir hadisenin önlenmesi veya bastırılması için sevkedilememektedirler.

20 nci asırda Endüstri alanında vaki olan büyük gelişme, köylerden şehirlere vaki akınlar, sendikacılığın gelişmesi, Grev, Sabotaj ve diğer sosyal meseleler büyük halk kitlelerinin çok kısa zamanda toplanarak muayyen bir gayenin elde edilmesi istikametinde hareketini imkân dahiline sokmuştur. Eğer kısa zamanda bu hareketi tecrit etmek veya dağıtmak mümkün olmazsa memleketin sosyal bünyesinde derin yaralar açacak şekilde vahim gelişmeler olabilir. Yukarıda arzedildiği gibi sabit J. Birliklerinin kısa zamanda toplanarak bu gaye ile kullanılması mümkün değildir.

Diğer taraftan bugünkü modern silahların ve havacılığın inkişafı yurdun her tarafına havadan büyük çapta taarruzlar yapılmasına imkan vermektedir. İşte bu sırada da mütearuz kuvvetlere toplanıp birleşmelerine fırsat vermeden en kısa zamanda taarruz etmek hayati önemi haizdir.

Bu mecburiyetler sabit J. Birliklerinden ayrı olarak toplu ve çevik kuvvetlerin elde bulundurulmasını gerektirmiş ve bu suretle seyyar Jandarma alayları kurulmuştur.

BELÇİKA ve İTALYA’da bu çeşit seyyar J. Birlikleri mevcuttur. Bizde ise henüz bu manada seyyar J. Birlikleri kurulmamıştır.

Seyyar J. Birlikleri dolgun mevcuttur ve iyi teçhiz edilmişlerdir. Sür’atla hareketlerini sağlayacak motorlu taşıt araçları mevcuttur. Sabit birlikleri takviye edebilecek veya yalnız başlarına hareket edebilecek şekilde kullanılmaları muhtemel yerler civarında bulunmaktadır.

Bu gün Fransada birinci J. Bölge K. lığında S diğer Bölge K. lıkların da birer, Seyyar Jandarma alayı, bir de PARİS Cumhuriyet Muhafız Kıt’ası vardır.

PARİS Cumhuriyet Muhafız Kıt’ası hariç Seyyar J. Birlikleri Piyade alayları şeklinde teşkil edilmemişlerdir. Mevcutlarının bir kısmı ile kısa, veya uzun bir süre Sabit J. Birliklerini takviye ederler. Bunlar daha ziyade süvari birlikleri kuruluşundadırlar.

Seyyar J. Alay Komutanı Yarbey veya Albay Rütbesinde bir Jandarma Subayıdır. Her alayda iki gurup vardır. Grup Komutam Yarbeydir. Her grupta 3 Bölük (Eskadron) vardır.

Bölükler genç ast subaylardan müteşekkildir. (Fransada Jandarma eri yoktur.) Bölük Komutanları Yüzbaşısıdır. Eğitimin geliştirilmesi ve umumi intizamın sağlanmasına memurdurlar. Bu birlikler aynı zamanda Komutan yetiştirmek için bir nevi fidanlıktırlar. Her bölük normal olarak 3 takımlıdır. Takımlara Kd. Baş Çvş. veya Üsteğmenler komuta eder.

Seyyar Alaylarda halen 400 personel 10 Kamyon 4 Kamyonet 4 Jeep 6 Motorsiklet 2 Telsiz otomobil vardır. Seferde Bunlar sür'atla takviye edilerek 4000 Personel ve 700 vasıtaya çıkarılırlar.

PARİS CUMHURİYET MUHAFAZ KİT'ASI:

Bu birliğin Fransız Jandarması içinde mümtaz bir mevki vardır birisi şeref, diğeri koruma görevi olmak üzere iki türlü vazifesi vardır.

Devlet Başkanına refakat etmek, Fransayı ziyaret eden yabancı devlet Başkanlarına refakat etmek ve korumak, Milli günlerde geçit resimlerine katılmak şeref nöbetleri, Milli sarayların muhafazası, Cumhur Başkanının ikametgahı, Başbakanlık, diğ. Bakanlıklar ve müzelerin korunması başlıca vazifelerindendir. Bir süvari alayı, bir piyade alayı ve bir de zırhlı gruptan müteşekkildir.

Muhafız Kıt'a Komutanı Tuğgeneral rütbesinde bir Jandarma subayıdır.

Alaylar tam teşekküllüdür. Piyade alayı 3. tabur taburlar 4 bölük bölükler 3 şer takımlıdır. Tabur K.ları Binbaşı, Bölük Komutanları Yüzbaşı Takım K. ları Üsteğmendir. Her Takımda, 60-65 Personel bulunur.

Süvari alayı iki gruptur. Her grup 4 der bölüklüdür. Bu alaya ayrıca bir oto bölüğü ile bir motorsiklet bölüğü bağlıdır.

Hizmet birliği; Müzik, Jimlastik ve Karargâh kısımlarından müteşekkildir. PARIS Cumhuriyet muhafız Kıt'ası Bandosunun şöhreti bütün dünyaya yayılmıştır. Artistik değeri sebebiyle sık sık dış memleketlere çağırılırlar. Son olarak 1-17 Kasım 1961 tarihleri arasında 5 Milyon Tirajlı günlük Japon ASAHİ gazetesinin tertiplediği turnovaya katılmak üzere Japonyaya gitmişlerdir. Binbaşı rütbesindeki Bando şefi ve yüzbaşı yardımcısından ayrı olarak 73 müzisyenden müteşekkil Bando takımı Japonyanın muhtelif şehirlerinde 8 konser vermiştir.

Muhafız Kıt'ası Jimlastik takımı da Avrupanın şöhretli ekiplerindendir. Askeri merasimlerde veya Milli bayramlarda sık sık gösteriler yaparak seyircilerin taktirini toplar.

Motosiklet bölüğü de aynı şekilde şöhretli bir birliktir. Paristeki askeri merasimleri açar. Devlet büyüklerini korur Milli ve Uluslar arası bisiklet yarışlarında yolları kontrol eder.

Paris Cumhuriyet Muhafız kıt'ası şehir içinde 9 Muhtelif garnizona dağılmıştır.

9. HAVA JANDARMA ALAYI:

Hava Jandarma alayının 8 Haziran 1956 tarih ve 56/561, 13 Aralık 1956 tarih ve 44302 sayılı Kararnamelerle görevleri ve statüsü tesbit edilmiştir.

Fransız Jandarma Hava kuvvetleri halen bir alay halinde teşekkül etmiş olup Komutanı Yarbay veya Albay rütbesinde bir Jandarma subayıdır. Doğruca Jandarma Genel Direktörü ile muhabere eder. Hava J. Alayı gruplara, gruplar da bölüklere ayrılmıştır. Grup K.ları Binbaşı: Yarbay Bl. K.ları Yzb. veya Binbaşı rütbesindedirler. Bölükler doğrudan doğruya Karakollara veya Takım ve karakollara ayrılmıştır. Takım komutanları Üsteğmen, Karakol K.ları Üst Çvş. ila Kd. Baş Çavuşlardır.

Hava Jandarması, Fransız Jandarmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Bunlar Kanun, Nizamname ve Talimatnamelerle Jandarmaya verilen her çeşit vazifeyi ifa ederler. Daha ziyade Hava meydanlarında Hava kuvvetlerinin, müessese ve teşkilâtlarının bulunduğu yerlerde daha genel bir tabirle korunması Hava Kuvvetlerine verilen bütün tesislerin yanında vazife görürler.

Kuruluş ve konusu Jandarma Genel Direktörlüğünce düzenlenir ve talep üzerine Hava Kuvvetlerine tahsis edilir. Vazifeleri ve diğer makamlarla münasebetleri Jandarmaya ait Kararnamelerde belirtilmiştir.

Fransız Hava J. Kuvvetleri vazifelerinin ifası hususunda yanında bulundukları Hava Kuvvetleri Komutanı Hv. Blg. Komutanı veya Hv. Üst Komutanının emrindedirler. Bunlar J. nın imkân ve kabiliyetini, mevcudunu öğrenerek ona göre talepte bulunurlar. Buradaki esas prensip Jandarmanın Hv. Kuvvetlerine tahsis olunmasına rağmen kendi hiyerarşik üslerinin emrinde kalması ve vazifesinin ifa tarzına müdahale edilmemesidir.

Hava J. Personeli diğer J. Personeline tanınan her çeşit haktan faydalanırlar. (Bilhassa, Maaş tazminat ve lojman hususunda)

Hv. Jandarmasının başlıca vazifeleri şunlardır:

1. Hava meydanlarının korunması ve zabıta görevinin ifası.
2. Hv. Meydanlarında ve uçuş sırasında Kanun ve nizamların icrasını temin, Adli, idari Polis görevlerini yapmak.
3. Hv. Kuvvetlerince istenen diğer işleri yapmak.

Bu vazifelerin yapılacağı yerler ve hallerde şöyle tesbit olunabilir:

- a. Korunmaya memur olduğu üs veya müessesenin içinde ve civarındaki sivil ve asker her şahsa.
- b. Hv. Personeli ne üs veya müessese dışında dahi.
- c. Meşhut suç halinde Hv. Meydan ve müesseseleri üsler dışında da adli polis görevi yapar. Suç delillerini muhafaza eder. Suçluyu yakalar İlgili Karakolu ve Kendi Takım Komutanını haberdar eder.
- d. Eğer suç askeri karakterde ise ve suçlu Hava ordusuna mensupsa her türlü tahkikatı kendisi yürütür.
- e. Hv. Kazalarını tahkik eder.
- f. Hv. Meydanı veya civarındaki bütün tahkikatı yürütür.

Hava Jandarması korumağa memur olduğu bölgenin emniyetini ilgilendiren hususlarda vakit geçirmeden ilgililere bilgi verir. Eğer bu bilgi amme emniyetini ve devlet nizamını ilgilendiriyorsa ilgili adli, idari ve askeri makamlara Hv. Kuvvetleri K.lığı vasıtasıyla haber verir. Acele hallerde ilgililere hemen haber verir ve Hv. Kuvvetlerine rapor gönderir. Sabit Jandarma ile Hv. Jandarması arasında sıkı samimi ve güvenilir münasebetler kurulur. Sabit Jandarma icabında Hava Jandarmasına yardım eder.

(Fransız Jandarmasının vazifeleri diğer makamlarla münasebetleri ve personel konuları ayrı bir yazıda incelenecektir.)

HARCAMALARA İŞTİRAK PAYI

Yazan: **A. Turhan ŞENEL**
Kozan Kaymakamı

PLÂN:

- A) GİRİŞ
- B) TANIMLAMASI
- C) ŞÜMULÜ
- D) HESAPLANMASI
- E) TAHSİLİ
- F) NETİCE

A) GİRİŞ: Yurt sathında devletin belde sathında bir kamu tüzelkişiliği olan belediyelerin vatandaş ve hemşehri yararına gayet çeşitli hizmetlerle yükümlü olduğu bir gerçektir. Bahsi geçen bu iki kuruluşun bu yükümlülüğü ifa etmeleri vatandaş ve hemşehrinin bu yükümlülük sınır ve şümülü içindeki hizmetleri beklemeleri ve hizmetin de ifası birinciler için görev İkincisi için de bir haktır. Bu hak da Anayasamızla ayrıca teminata bağlanmıştır.

Devlet ve belediyeler daha geniş bir ifade ile özel idareler gibi kuruluşlar bahse konu hizmetleri ifa için malî kaynaklardan beslenmek zorundadırlar. Çünkü her hizmet zaruri masrafların teminile gerçekleşecektir. Bu bakımdan çeşitli vergi ve resimlerden elde edilen gelirler bahse konu kamu tüzelkişilerini besliyen malî kaynaklardır. Çok geniş bir manada vatandaşın devlete ödediği vergiler bir bakıma devletçe yapılan harcamalara vatandaşın iştiraki yani ödediği iştirak payıdır. Ancak verginin bariz bir hususiyeti-ki teknikte vergi ile resim mefhumu arasındaki farkı belirten kıtas olarak alınmaktadır - vatandaşın şahsi bir karşılık beklemeksizin devletin harcamalarına iştirak etmesidir. Yani vatandaş devletin harcamalarına vergi vermek suretile iştirak ederken iştirakinden dolayı ifa edilecek hizmetlerden münhasıran fert olarak faydalanmış değildir. Hizmetin yeri vatan sathı, hizmetin gayesi kamu yararadır. Vergi vermek suretiyle devlet harcamasına iştirak eden her vatandaşın bu hizmetten yararlan-

ması ise daha iyi hayat şartları veya topyekûn memleket kalkınmasından hissesine düşecek olan istifadedir.

Burada asıl yazımıza konu edindiğimiz İŞTİRAK PAYI mefhumu belediyelerimizin belde sakinleri yararına yapacakları hizmetler için harcamalarına belde sakinlerinin yani hemşehrilerin hizmetten istifadeleri nisbetinde muayyen miktarlarda iştirakleridir.

Bu harcamalara iştirakin bariz vasfı öncelikle hizmetin belediyelerin öz gelirleri ile ifa edilmiş olması sonra da hemşehrinin yapılmış bu hizmetten şahsen istifade ettiği kadarına muayyen şartlar altında iştirak etmesidir.

Devlet harcamalarına vergi vermek suretiyle vatandaşın iştirakinde şahsi istifade kat'iyen bahse konu edilemezken belediyelerin belde sakinleri istifadesine yaptıkları harcamalarda hemşehrinin belediye harcamalarına iştiraki şahsen hizmetten istifadeleri halinde mümkün olmaktadır. Bu şekilde harcamalara iştirak de hakkaniyet esaslarına oldukça uygundur. Beldenin bir kesiminde belediyece inşa olunan bir yol için yol kenarlarında bulunan gayrimenkul sahiplerinden harcamalara iştiraklerinin istenmesi o yolun yapımı ile bahsedilen gayrimenkullere ilâve olunan kıymet artımı düşünülürse yerinde olmaktadır. Bu yol için hiç yolu yapılmamış diğer semtler sakinlerinden bir şey talep etmek hakkaniyet esasları ile telif olunamaz.

Bu kısa açıklamalardan sonra ohalde yazımıza konu olan 5237 sayılı belediye gelirleri kanununun III. bölümünde yer alan (13. M.) belediyece yapılacak harcamalara iştirak payı mefhumunun bir tarifini yapalım:

B) TANIMLAMASI: Bir kavramın tarifi mümkün olduğu kadar (efradını cami, ağyarını mani) olmak lâzım gelir ise de bazı ahvalde böyle bir tanımlama yapabilmek güç olur ve tarif daha ziyade bir izah şeklini alır. Harcamalara iştirak payı mefhumunu da böyle bir çırpıda tarif kabil olmamakla beraber aşağı yukarı şöyle tanımlıyabiliriz.

(Belediyelerin belde sakinleri yararına olarak yol, lağım, su tesisleri inşa, tesis ve esaslı onaranları ile yangından korunma ve harita ve imâr plânlarının yapımı için yapacakları masraflara belde sakinlerinin yani hemşehrilerin bu hizmetlerden istifadeleri nisbetinde iştirakle verecekleri resme iştirak payı denir.)

İştirak payının hangi hallerde ve ne nisbetlerde alınacağım 5237 sayılı belediye gelirleri kanununun 13-14 ve istisnaî bir durum olarak da 15. maddeleri sarih olarak belirtmektedir. Bahsi geçen maddelere göre iştirak payı:

1) Belediyelerce yeniden açılan veya eskiden mevcut olupta % 40 nispetinde veya daha fazla genişletilen veya eskiden mevcut olduğu halde kaldırmısız ve bakımsız bulunan yolların kaldırım parke döşenmesi veya beton veya asfalt yapılması veya kaldırım veya şose halinde daha geri bir şekli sökülüpte daha müttekâmil sayılan parke, beton veya asfalt çevrilmesi için harcanan paranın 1/3 ü, mevcut kaldırım veya parkelerin sökülüp yeniden döşenmesi, beton veya asfaltların esaslı bir şekilde onarılması halinde yapılan masrafın 1/4 ü her iki tarafında bulunan yapı ve arsa sahiplerinden alınır.

2) Belediyelerce lâğımın yeniden yapılması veya sıhhi ve fennî şartlara uygun olarak islâh edilmesi halinde 2,5 mt. derinliğe kadar gömülecek en çok 30 cm. çapındaki boru ve kanalın yapılması için sarfedilen paranın 1/3 ü yolun kenarında bulunan yapı ve arsa sahiplerinden alınır.

3) Şehir ve kasabalara getirilecek içme suları tesisleriyle tevsi ve islâhına ait inşa masraflarının 1/3 ü o belde veya belediye şubeleri içindeki (suyun isale ve tevzi edildiği saha içindeki) yapı ve arsaların sahiplerinden alınır.

4) İmar harita ve plânları için yapılan masraflar bu harita ve plân sınırları içinde kalan yapı ve arsa sahiplerinden kıymete göre alınır.

5) Yangın koruma masraflarına iştirak payları ise sigorta kumpanyalarından aldıkları primin % 10 u nisbetinde alınır. Bu bir istisnâî durum olmaktadır. Mükellef burada hemşehri olmayıp sigorta şirketleridir.

C) ŞUMULÜ: 5237 sayılı belediye gelirleri kanununa göre (13-G maddesi) ibadet yerleri hariç olmak üzere her türlü resmî gayrimenkullerle özel mülkiyet mevzuu olan bütün diğer gayrimenkuller resmin şümülü içindedir.

D) HESAPLANMASI: Önce iki noktayı açıklamak yerinde olacaktır:

1) 5237 sayılı kanunun 13-F maddesinde açıkça belirlendiği gibi halkın iştirak edeceği masraflar belediye bütçesinden belediye gelirleri ile veya istikrazlarla elde edilecek paralardan yapılacak masraflardır. Hükümetin, özel idarenin veya halkın yapacağı yardımlarla yapılacak masraflar tevzie tabi tutulmaz.

2) İştirak payları aynı kanunun 13-D maddesi uyarınca yapı ve arsaların kıymetleri ve yol üzerindeki uzunlukları eşit halde hesaba katılarak tesbit olunacaktır.

Tatbikatta güçlük yaratan bu hususu bir misâl üzerinde izah faydalı olur.

ÖRNEK:

Hesaplama kolaylığı için basit bir örnek alalım. Farzedelimki bir belediye 900.000 lira sarfı ile bir yolu betonladı. 5237/13-A maddesi uyarınca 1/3 ünü yol kenarındaki yapı ve arsa sahiplerinden iştirak payı olarak alması lâzım. Yol kenarındaki yapı ve arsaların uzunluğu 15.000 mt. olsun, Şöyle diyelim:

Yapılan masraf	: 900.000 T.L.
5237/13-A ya göre 1/3 ü	: 300.000 T.L.

5237/13-D ye göre uzunluk için alınacak: $300.000/2 = 150.000$ T.L. Yol üzerindeki yapı ve arsalarla uzunluklarını da sıralıyalım:

Cinsi	Uzunluğu
1 — Yapı	300 mt.
2 — Arsa	800 »
3 — »	1000 »
4 — »	700 »
5 — Yapı	1250 »
6 — Arsa	600 »
7 — »	800 »
8 — »	1000 »
9 — »	750 »
10 — Yapı	1350 »
11 — »	550 »
12 — Arsa	1500 »
13 — »	2000 »
14 — »	900 »
15 — »	1500 »
TOPLAM	15.000 »

Bu vaziyette yol üzerindeki yapı ve arsa

uzunluğu toplam	: 15.000 mt.
uzunluğa göre alınması gereken para	: 150.000 T.L.
1. mt. isabet eden miktar	: 150.000
	———— = 10 T.L.
	315.000 T.L.

bulunmuş olur. Buna göre beher yapı ve arsanın hissesine isabet eden miktar.

Cinsi	Uzunluğu	ML isabet eden	İştirak P. Olarak
1 — Yapı	3.00 X	10	3.000 T.L.
2 — Arsa	8.00 X	10	8.000 »
3 — »	1.000 X	10	10.000 »
4 — »	700 X	10	7.000 »
5 — Yapı	1250 X	10	12.500 »
6 — Arsa	600 X	10	6.000 »
7 —Arsa	800 X	10	8.000 T.L.
8 — »	1.000 X	10	10.000 »
9 — »	750 X	10	7.500 »
10 — Yapı	1.350 X	10	13.500 »
11 — »	550 X	10	5.500 »
12 — Arsa	1.500 X	10	15.000 »
13 — »	2.000 X	10	20.000 »
14 — »	900 X	10	9.000 »
15 — »	1.500 X	10	15.000 »
TOPLAM	15.000 Mt.		150.000 T.L.

Şu halde buraya kadar yaptığımız işlemleri şöyle formüle edebiliriz: 1. Mt. isaben eden masraf=umumi masraf T.L./ yapı ve arsa umumî uzunluğu bir yapı veya arsa işt. P= yapı veya arsa uzunluğu X 1. Mt. isabet eden TL. bundan sonra geriye kalan 150.000 T.L. masrafı yapı ve arsala-

rın kıymetine göre tevzi etmemiz gerekiyor. Yapı ve arsaların iradı gayri safilerini bir cetvel halinde çıkarmamız gerekiyor. İradı gayri safilerde şöyle olsun:

Cinsi	İradı G.S.	Cinsi	İradı G.S.
1 — Yapı	7.000 T.L.	9 — Arsa	1.200 T.L.
2 — Arsa	1.000 »	10 — Yapı	8.000 »
3 — »	1.200 »	11 — »	9.000 »
4 — »	1.100 »	12 — Arsa	2.000 »
5 — Yapı	5.000 »	13 — »	3.000 »
6 — »	7.500 »	14 — »	500 »
7 — Arsa	1.000 »	15 — »	1.000 »
8 — »	1.500 »		

İradı gayri safiler TOPLAMI: 50.000 T.L.

Burada yapacağımız iş her gayrimenkul için iştirak payını hesaplayabilmek için masraf yekünü ile her gayrimenkul iradı gayri safisini çarpıp iradı gayri safiler toplamına bölmekten ibarettir. Formüle edersek:

$$\text{İş. Payı} = \frac{\text{masraf X bir gayrimenkul iradı G. Safisi}}{\text{iradı gayri safiler toplamı}}$$

Formülümüze uygun olarak Örneğimizdeki rakamlarla hesaplamayı yapalım:

Cinsi	Vereceği İşt. Payı
1— Yapı	150.000 X 7.000 : 50.000 = 21.000 T.L
2— Arsa	150.000 X 1.000 : 50.000 = 3.000 »
3— »	150.000 X 1.200 : 50.000 = 3.600 »
4— »	150.000 X 1.100 : 50.000 = 3.300 »
5— Yapı	150.000 X 5.000 : 50.000 = 15.000 »

Cinsi	Vereceği işt. Payı
6 —»	150.000 X 7.500 : 50.000 = 22.500 »
7 —Arsa	150.000 X 1.000 : 50.000 = 3.000 »
8 —»	150.000 X 1.500 : 50.000 = 4.500 »
9 —»	150.000 X 1.200 : 50.000 = 3.600 »
10 —Yapı	150.000 X 8.000 : 50.000 = 24.000 »
11 —»	150.000 X 9.000 : 50.000 = 27.000 »
12 —Arsa	150.000 X 2.000 : 50.000 = 6.000 »
13 —»	150.000 X 3.000 : 50.000 = 9.000 »
14 —»	150.000 X 500 : 50.000 = 1.500 »
15 —»	150.000 X 1.000 : 50.000 = 3.000 »
TOPLAM	150.000 »

Böylece kıymete göre de iştirak paylarını hesaplamış bulunuyoruz. Bu meblâğlar kanunun amir hükmü uyarınca beş senede beş eşit taksitle alınacaktır. Bu bakımdan yeniden bir cetvel tanzim ederek yıllık taksit miktarlarını göstermemiz lâzım gelecektir. Örneğimizi ileri göstererek cetveli tanzim edelim:

Cinsi	Uzunluğa işt. P.	Kıymete işt. P.	Toplam	Yıllık taks.
1 —	3.000	21.000	24.000	4.800
2 —	8.000	3.000	11.000	2.200
3 —	10.000	3.600	13.600	2.720
4 —	7.000	3.300	10.000	2.060
5 —	12.500	15.000	27.500	5.500
6 —	6.000	22.500	28.500	5.700
7 —	8.000	3.000	11.000	2.200
8 —	10.000	4.500	14.500	2.900
9 —	7.500	3.600	11.100	2.220
10 —	13.500	24.000	37.500	7.500

Cinsi	Uzunluğa işt. P.	Kıymete işt. P.	Toplam	Yıllık taks.
11 —	5.500	27.000	32.500	6.500
12 —	15.000	6.000	21.000	4.200
13 —	20.000	9.000	29.000	5.800
14 —	9.000	1.500	10.500	2.100
15 —	15.000	3.000	18.000	3.600
Toplam	150.000	150.000	300.000	60.000

Kanunun amir ahkâmı uyarınca bu paylar yapılar da kıymetin % 3 ünü arsalarda % 6 nı geçemeyecektir. (5237-13/D). Ayrıca aynı tahdide yıllık taksit tutarlarında da kanun yer vermektedir. Yıllık taksit tutarlarında arsalarda kıymetin % 2 ni yapılar da ise safi iradın % 10 nu aşmıyacaktır.

Şayet yıllık taksit tutarları kanunda tâyin olunan haddi aşacak olursa müddet münasip şekilde uzatılacaktır. (5237-13/E)

Yukarıda verdiğimiz örneklerde bu hususlar göz önüne alınmamıştır.

E) TAHSİLİ: İştirak payları sarfiyat katileştikten sonra beş yılda beş eşit taksitte tahsil olunacaktır. Ancak yukarıda işaret olunduğu üzere lüzum hasıl oldukça müddet uzatılabilir. Taksit usulü bakımından bu resim alacaklarının tahsili hakkındaki kanun hükümlerine tabidir. Taksit zamanlarını belediye meclisleri kararlaştırır. Paylar inşa ve tesislerin tamamlanmasından, harita ve imar plânı masraflarına ait paylar ise bunların ilgili makamlarla tasdikinden sonra alınır.

Gayet tabii olarak tahakkuk ve tahsilat müruru zamanına dikkat etmek gereklidir.

F) NETİCE: Bu yazımızda iştirak paylarının nasıl hesaplanacağını izaha gayret ettik. Burada şu hususu belirtmek yerinde olacaktır.

Belediyelerimiz bilhassa küçük belediyelerimiz o kadar güç şartlar altında kamu hizmetini yürütmeye gayret etmektedirler ki, çoğu zaman personelin özlük haklarını aylarca ödeyememe gibi durumlarla karşı karşıya kaldıkları bir vakıadır. Bu halde bulunan belediyelerimiz yaptıkları hizmetlerin karşılığını iştirak paylarını tahsille biraz ferahlıyabileceklerdir gibi bir kanaate varılırsa da kanunun koyduğu kayıtlayıcı hüküm de bu şansı ortadan kaldırmaktadır. Küçük belediyelerimizin hudutları pek dardır. Halbuki en iktisadi şekilde ele alınan şehir içme suları veya kaldırım

veya beton yollar mevzun binlerce lira sarfını gerektirmektedir. Dar hudutlar içinde iştirak resmi alınacak gayrimenkuller okadar az veya kıymetleri okadar düşüktür ki ister istemez resim kanuni haddi aşar duruma gelmektedir. Dolayısı ile kanuni had üstündeki kısmın zararını çekmek yine belediyeye düşmektedir. Kanaatimizce kanunun bu had koyan 13-D maddesi ilga olunmalıdır. Ancak yıllık taksitlerin almış tarzını gösteren E fıkrası ışığında belediyeler hesaplanan payların tamamını tahsil sürelerini lüzumlu şekilde uzatarak tahsil edebilme hakkına kavuşturulmalıdır. Sularının inşası, yolunun betonlanması gibi hizmetlerden nasip alan gayrimenkul sahibi bu avantajlardan dolayı gayrimenkulünde binlerce liralık kıymet artımına sahip olmakta fakat bilfarz 100.000 liralık bu gayrimenkulün kıymetine göre hesaplanacak pay 3.000 liranın üstüne çıkamayacaktır. Halbuki cephesindeki yolun yapımı ile bu gayrimenkul belkide bu 3.000 liranın çok üstünde bir kıymet artımına mevzu olacaktır. Bu bakımdan E fıkrasındaki şartlar sabit kalmak kaydı ile müddetler payın tamamının tahsiline imkân verecek şekilde ayarlanabilmelidir. Belediyelerimize yeni gelir kaynakları aranması lüzumu beliren bu günlerde bu husus da üzerinde düşünölmeye değır sanırız.

TERCÜMELER

ALMAN UMUMÎ İDARELER İKTİSADÎ ÇALIŞMA ENSTİTÜSÜ
NEŞRİYATINDAN
BELEDİYELERİN MUAMELÂT TALİMATLARINDA
BULUNDURULACAK HUSUSLAR

Çeviren: Burhan ENGİN
İst. Belediyesi Tetkik Heyetinde

Belediyelerimize ithaf ediyorum.

BAŞLANGIÇ:

Belediye hizmetlerinin her bölümünde aynı esaslarla sür'atle ve İktisadî olarak yürütülmesi idarenin muamelât usullerini vahdet çerçevesi içinde tanzim eden bir talimata lüzum gösterir. Bu talimatta asri büro tekniği, teçhizat ve büro organizasyonu tecrübeleri göz önünde bulundurulmalı ve bu sahalarda taammüm eden yeniliklerden her zaman idarede tatbik imkânları aranacağına dair hükümler konmalıdır. Belediyelerde tatbik edilecek muamelât talimatnamesi sayesinde memurların muntazam, plânlı çalışmaları temin edilmiş olacaktır.

A - UMUMÎ HÜKÜMLER:

1 - TALİMATIN GAYESİ VE GELİŞTİRİLMESİ:

a — Belediyeye gelen, giden ve kalacak kâğıdın kayıt, muhafaza ve arşive teslim usulleri hakkında hükümler bulunur.

b — Talimatta umum büroların tâbi olacakları müşterek ve bazılarının hususî ahkâmı belli edilir.

c — Her sene zarfında bu talimata ek veya değiştirici hükümlerin yeni sene başında talimata matbua olarak ilâvesi sağlanır. Bu değişmeler talimatın üçte birini geçiyorsa talimat yeniden tabi ve tevzi olunur.

2 — TATBİK MES'ULİYETİ:

a — Talimat bütün memurlarca İktisadî kaideler göz önünde tutularak aynen tatbik olunur.

b — İdarede bir memurun talimata intibakı ve İktisadî çalışması tabiat haline geldikçe talimatta basitlik ve islâhat yapmak câiz olur.

c — Talimatta hangi merciin ve dairelerde hangi memurun tatbikattan mes'ul ve talimatın yürütülmesine nezaret edeceği belli edilir. Her mes'ul memur, talimatın tatbik merciinden alacağı direktiflerin kendi kısmında tatbik ettirmekle mükelleftir.

d — Talimatın tatbik mercii, arasına daireleri ve kalemleri dolaşarak anlayışla tatbikini kontrol ve lüzumlu göreceği izahatı verir. Alacağı notlarla umumî veya hususî tasilâtı ta'mim eder.

3 — BELEDİYENİN TEŞKİLÂT SEMASI:

a — Talimatta bu mevzuda kâfi malûmat konabilir.

4 — İŞLERİN MAHİYET VE HUDUTLARI:

a — Seri ve aksaksız bir mesai için bu talimatla alâkalı her bir amirin ve her memurun iş ve mes'uliyet hudutları kesin olarak tayin edilmelidir.

b — Herhangi bir iş veya mes'elenin bu işle alâkasız bir makam veya memur tarafından icra edilemeyeceği, bilhassa aşağı derecedeki memurun yapacağı bir işle üst derecelerin meşğul edilemeyeceği belli edilmelidir.

c — Yazı ve evrak kalemi âmirliğine, evrakın havale edildiği memurların isim hizasına evrakın kayıt numaralan sıra ile yazılmak ve çizilmek suretiyle kimlerde, ne miktar evrak bulunduğu tablo halinde bir listede gösterilmelidir.

B — GELEN EVRAK VE CEVAPLANMASI:

5 — GELEN EVRAKA YAPILACAK İLK MUAMELE:

a — Hariçten gelen bütün evrak umumî evrak vasıtasıyla tevzi olunur. (Hangi servislere ne gibi evrakın doğrudan doğruya verileceği tayin edilir.)

b — Gelen evraka idarenin damgası ve damga içinde tarih ile havale edildiği daire, makam, amirlik veya memur işaret olunur.

c — Havale edilen kâğıtlar, dairelerine veya makamlara göre tevzi raflarına konarak listelere yazılmak suretiyle tevzi olunur. (Bu listeler kayıt, zimmet ve verildiği yerde kâğıt defteri olmak üzere üç nüsha ve makine ile yazılır.)

d — Kâğıtla gelen ilişik vesika cins ve miktarı kâğıtta yazılmış olmalıdır. Kâğıtla beraber gönderildiği bildirilmiş olan ilişkiler karşılaştırılır ve bunların noksan veya tamam olduğu evrak âmirliğince evrakı teslim alan tarafından kâğıdın üzerine not edilir.

e — Gelen zarfların içindeki evrakta gönderinin isim ve adresi belli değilse bu zarflar evraka iştirilecek havale ve alâkalıya gönderilir. Taahhütlü veya iadeli mektupların zarfları evraka iştirilir.

f — Gizli, zata mahsus veya teklif mahiyetinde olan zarfların üzerine lüzumlu damga vurulup havale kayıt yapılarak gönderilir.

6 — GELEN KAĞITLARIN GÖRECEĞİ İŞLEM:

a — Talimatta aşağıdaki fıkralarda yazılı evraktan hangilerinin reise, muavinlere veya belediye meclisi reis vekiline verileceği tasrih edilmelidir.

1. Başbakanlıktan, Bakanlıklardan, Meclisten, Sefarethanelerden gelen emirler, tebliğler.
2. Belediyeler yüksek makamlarından gelen kâğıtlar.
3. Gizli, zata mahsus kaydiyle gelip te, gönderen şahısların resmî muamelesinden ibaret sayılmayan evrak.
4. Müdürler, âmirler hakkından ihbar ve şikâyetler.
5. Belediye Meclisi kararları.

b — (a) da tasrih edilenler hariç, diğerleri alâkalı müdür veya şubelerine gönderilir.

c — Müdür veya âmirin şahsına hitaben gelen mektuplar kendisine verilir. Resmî işe taallük edenler kayde verilir.

d — Müdür ve âmir gelen evraka göz gezdirerek direktif verilmesi lâzım gelenlere lüzumlu işaretler koyar ve vakitleri müsait değilse işten anlayan bir memur namlarına hareket eder. Gelen kâğıtların müdür

ve amirlerce görüldüğü basılan kayıt damgasının içine renkli bir paraf ile belli edilir. (Bir âmirin gelen kâğıtların hepsini görmesine imkân olmayan hallerde her memurdaki evrakı tablo halinde gösteren listeye bakarak, gecikmiş olanları veya eldeki evraktan bazılarını memurlardan ister, tetkik ve gecikme sebebini sorar.)

e — Gelen evrak kayıt ve havale dolayısıyla gecikmeyecek ve ogün evrakla alâkalı memura verilecektir

7 — GELEN KAGITLARA VERİLECEK CEVAPLAR:

a — Gelen kâğıdın başka bir memura ait olduğu anlaşılırsa, kayıta tashihat yaptırarak evrak alâkalıya sevkettirilir.

b — Amirle memur bir işin cevaplandırılmasında anlaşıyorlarsa böyle ihtilâfları halledecek makam belli edilir (meselâ müdür).

c — Gelen bir muamele bir başka daireyi alâkadar ediyorsa, kâğıt bir tezkere ile o daireye gönderilir. Tezkere sahibine bir kopya ile malûmat verilir.

d — Kayıt damgasının içinde veya başında konacak işaretler ve mânaları:

Rs. = Kâğıdın reis imzasile cevaplanacağını,

Ta. = Dosyasile takrir verileceğini,

g. = Havaleyi yapanla görüşüleceğini,

Tel.= Telefonla görüşmek lâzım geldiğini.

Bu işaretleri koyan makamın belli olması için, reis, müdür ve âmirin ayrı renklerde meselâ; yeşil, kırmızı, mavi kalemler kullanmaları tavsiye olunur.

8 — İŞİN BİTİRİLMESİ, BEKLETME, HATIRLAMA:

a — Her işin doğru ve çabuk bitirilmesi lâzımdır.

b — Derhal işaretli olanlar tercihan, acele kayıtlılar hemen intaç edilir. Önceden işi geciktirerek sonra acele muameleye kalkışmamalıdır. Hesap ve bütçe muamelâtı, ihale ve kabul muameleleri gibi acele olabilecek muamelâtтан gayrisi sıraya konarak ikmal edilir.

c — Acele işler, ya bu gibi işlere bakan memur veya büro şefliğince yazılır.

d — Cevabın gecikeceği hallerde, mektubun alındığı ve cevabın kaç gün sonra verilebileceğini alâkalıya bir matbua ile bildirilmelidir. Bu cevabın gecikmesine muhatap itiraz etmezse gecikmeyi kabul etmiş sayılır.

e — Te'kid suretiyle cevap istenecek evrak için tarihlere göre defter veya katodek kartı tanzim edilir. Lüzumsuz te'kit yapmamak için cevap bekleme tarihleri 15 - 30 gün arasında intihap edilir. Te'kit olunan evraklar dosyasında durur. Kaç gün sonra te'kit olunacağı kopyasına not edilir. Evrak memuru bu notlara göre dosyayı alâkadara te'kit için verir.

f — Her ayın 15 ve 30 uncu günleri muvakketen tehir edilmiş evrakın intacına hasredilir. Lüzumlular âmir ve müdürlere gönderilir.

g — Bir daha aranmayacak işlerin cevapları için hususî dosya açılmaz, Bir dosyada saklanması caizdir. Diğer evrak ve cevapları ait olduğu dosyada kalır.

h — Bir tamimle istenen hususlara verilen cevaplar, bir toplama dosyasına konur.

i — Tamimler dairenin tâbi olduğu ve malûmat kabilinden olmak üzere 2 ayrı dosyaya konur ve tamimlerin memurlarca okunması ise, tamimlere mahsus yapılacak listede isimleri hizasına parafları alınmakla temin edilebilir.

G — YAZI USULLERİ:

9 — DERKENAR İLE CEVAP VERMEK:

a — Bilhassa cevap kopyasının dosyada kalmasına lüzum olmayan hallerde gelen kâğıdın altına veya arkasına derkenar yazmak suretiyle cevap verilir.

b — Bir makama iade edilmek üzere gönderilen bir evrak ehemmiyetli ise kopyalı olarak gönderilir. Aslının iadesi istenir.

10 — MÜSVEDDENİN HAZIRLANMASI:

a — Yazıda herhangi bir değişiklik yapılmayacaksa, müsvedde tebyizle beraber makinede yazılır.

b — Diğer bütün yazılar, mümkün hallerde stenografi ile müsvedde halinde hazırlanır ve şef veya âmirlerin tasvibinden sonra yazdırılır

c — Vesika mahiyetinde olmayan cevapların ve te'kitlerin kartpostalla yazılması; zaman, pul ve iktisadî bakımdan tavsiye olunur. Bu takdirde dosyasına cevap verildiği bir kayıt veya damga ile işaret konur.

d — Aynı meâde veya şekilde tekrür eden muameleler için matbualar veya yazı şeklinde damga kullanılacaktır. (Kopyalı olacak). Matbuanın lüzumlu kısımları işe bakan memur tarafından doldurulur. Müsveddeye lüzum yoktur. Fazla miktarda yazılacak matbualar için daktilo servisine (falan numaralı matbua doldurulacak) diye not ile adresler ve malûmata müteallik liste verilecektir.

11 — MÜSVEDDE ŞEKLİ VE MUHTEVİYATI:

a — Kâğıddan tasarruf için müsvedde gelen kâğıdın altına veya arkasına yazılır. Boş sahifeler dosyadan ayrılarak sair müsveddelerde kullanılır.

b — Müsveddenin sol kısmında ilâve ve değişiklik için boş yer bırakılmalıdır.

c — Tebyiz ve müsvedde başlığında belediyenin ve dairenin adından ibaret başlık bulunmalıdır. (Reisin veya muavinin imza edeceği kâğıtlarda.)

d — Daireler ve müdüriyetler arasındaki muamelâtta..... Müdüriyeti şeklindeki umumî başlıklı kâğıt kullanılır.

e — Evrakın tarihi solda imzadan sonra konacaktır.

f — Müsveddenin başlığında şubenin veya masanın adı, alt kısımda ise, kimin parafe edeceği işaret olunur. Şubenin ve masanın adı desimal dosya sistemine göre konmuş olan numarasından anlaşılır.

g — Yazının gideceği adres tam olarak üzerine yazılır. Pençereli zarf kullanılan hallerde adres kâğıdı tabedilmiş olan çerçeve içine yazılır.

h — Yazıda, cevap verilecek evrakın tamamen veya hülâsa olarak tekrar ve tahliline lüzum yoktur. Cevap özlü olmalıdır ve tarihli numaralı yazıya karşılıktır denmesi kâfidir. Yazı bir emir gibi ve sert ifadeli olmamalıdır.

i — Yazının sağ köşesinde ve te'kitlerde işin özü yazılacaktır.

j — Resmî muamelâtta, yazılan yer daha yüksek makam ise; saygı ile arz olunur, aynı derecede ise; malûmat alınması rica olunur, madûn ise; beyan ve tebliğ olunur diye ifade bitirilecektir.

k — Yazılarda resmî lisan ifadeleri esas olmakla beraber aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi lâzımdır:

1. Anlaşılmamış yabancı kelime kullanılmamalı,
2. Üç satırdan uzun cümle kullanılmamalı,
3. Anlayışı zorlaştıran izahat ve kelimeler kullanılmamalıdır.
4. Yazıya ait ilişkilerin cinsi ve adedi, yazının sol yukarı köşesinde tasrih edilmiş bulunmalıdır.

m — Müsvedde, daktilonun okuyacağı şekilde yazılmalıdır. Stenografi bilinen yerlerde kopyalı yazılacak, mektupların müsveddesi stenografik olabilir. Bir müsveddedeki tashihler okunmasını güçleştiriyorsa tekrar yeni müsvedde yazılmalıdır.

n — Şikâyet, talep ve saire gibi müracaatların reddedilmesi halinde kanunî ve idarî sebepler kâfi ve açıkça izah edilmelidir.

12 — YAZI MAKİNASI İŞLERİ:

a — Her daktiloda makinenin temizlik malzemesile beraber, makineyi iyi halde muhafaza usulüne ait emir elde bulundurulacaktır. Her akşam gitmeden evvel daktilo makineyi örtü veya mahfazasile kapatacaktır.

b — Yazılacak yazıların daktiloya dikte ettirilmesi suretile yazılması diğer şekillerden daha rasyoneldir. Çünkü daktilonun müsveddeden veya steno olarak yazması zamanın israfı demektir.

c — Bir kaç servisi alâkadar eden yazılar yazılırken en az 6 nüsha yazılmalıdır. 5 servisten fazlasını alâkadar eden tamimler, mumlu kâğıda yazılarak teksir makinesinde basılmak suretile hazırlanır.

13 — MÜSVEDELERİN İMZA USULÜ:

a — Müsveddeyi yazan memur tebyizden evvel yazıyı altına imza ve tarih koyarak ilk âmirinin imza kartonuna (lüzumlu işe ilişiği ile) koyar. Amir yazıyı görür, lüzumlu tashih veya ilâve suretiyle müsveddeyi parafe ederek iade eder. Lüzumlu ve mühim işe müsvedde daha üst âmire de gösterilerek paraf alınır. Sonra temize çekilir.

b — Mânayı ve esası bozmayan hallerde kelime oyunu için müsvedde bozulmamalıdır.

c — Ehemmiyetli ve lüzumlu hallerde hangi yazıların müsveddesi kimin tarafından yazılacağı önceden belli edilmiş olmalıdır.

Meselâ: 1 — Sadece büroyu, ilgilendiren ilişik noksanı, mezuniyet, tekit, vezne muamelâtı vergi, sigorta ve saire gibi matbualarla yürütülen, işlerin müsveddeleri yapılmasına ve âmire parafe ettirilmesine lüzum yoktur.

2 — Vekâletlere, sefirlere, ordu kumandanlıklarına, müstakil umum müdürlüklere, devlet şûrası, divanı muhasebat gibi makamata yazılacak yazılar reis veya muavin tarafından imza edilir.

3 — Prensip veya emir mahiyetinde olmamak şartile daireler birbirine yazabilirler. Ancak bir dairenin emrindeki şube diğer daireye re'sen yazamaz. Belediye şube müdürleri ve mülhak bütçeli müdürlükler câri muamelât ve prensip kararı alınması lüzumsuz olan işlere ait oldukları merkez dairelerine veya yekdiğerine mütekitablen yazarlar.

4 — Halkın yapacaktan müracaatlar doğrudan doğruya merkez dairesine veya şube müdürleri vasıtasile yine merkez dairelerine yapılmalıdır.

14 — YAZININ TEMİZE ÇEKİLMESİ HAKKINDA:

a — Daktiloların gruplar halinde bir araya toplanarak yazıların servisten yazdırılması suretile yazıların gecikmesi önlenebilir. Muntazam vazife taksimi yapılmak ve memurlara nezaret etmek, mühim yazılan dikte edip bitenleri kontrol etmek kabil olur. Daha modern olarak daktilolara kulaklı telefonla yazacakları şeyleri dikte etmek, telefonla banda söylemek usulleri tatbik olunabilir.

b — Daire veya dairelerin remizleri resmen tayin edilmemişse yazılarda kullanılmayacaktır.

c — Parafe edilen müsvedde doğruca daktiloya gönderilir.

d — Harici şubeler ve müdürlüklerin yekdiğerine yazılan mektuplarda sadece daire başlıklı kâğıt kullanılır. Reisin imza edeceği kâğıtlar büyük kıt'ada, diğçerleri kabil olduğu kadar küçük kıt'ada kullanılır. Maksada kâfi gelen hallerde kartpostal ve hattâ matbua kullanılması sağlanacaktır.

e — Aynı müdürlüğün servislerinin muamelâtında başlıksız (ucuz) kâğıt kullanılabileceği gibi, mahrem olmayan hallerde zarfa da lüzum yoktur.

f — Temize çekilen kâğıdı, müsveddeyi yapmış olan memur kontrol eder, parafı sol dip köşeye atar. Büyük dairelerde daktiloların âmirleri bu kontrolü yaparlar.

15 — YAZILARIN İMZASI:

a — Hangi yazıların reis, müdür muavin ve şef tarafından imza edileceği önceden tayin edilmiş olacaktır. (Reis, ve muavin namına müdürler, müdür namına âmir veya şeflerin câri muamelât için imza edebilirler.)

b — Tayin, organizasyon, ceza, terfi gibi işlerle şahsî mektupları yukarı makama verilecek raporlar, senetler, mukaveleler, ihaleler, mahkeme muameleleri tediyе muamelâtına alâkalı âmirler imza ederler.

c — Diğer hallerde âmiri namına memur veya vekili imza eder. (Harici muamelâtta mühür kullanılabilir.)

d — Te'kit, mezuniyet, tamim gibi matbu iş kâğıtlarında âminin imzası klişede basılmış olarak bulunabilir.

16 — TOPLANTILAR:

a — Toplantılar kararlaştırılmadan evvel içtima salonu hazır olmalıdır.

b — Toplantı davetile beraber ruzname de gönderilmelidir.

c — Toplantıya gelenler bir yoklama listesine tâbi tutulmalıdır.

d — Varılan kararlar deftere veya protokola yazılıp o gün imza edilmelidir.

D — Dosya ve evrakın şevki:

17 BELEDİYE MECLİSİ TOPLANTILARI:

• Belediye meclisi toplantılarına verilecek iş ve dosyaların alâkalılarca nasıl hazırlanacağı tanzim ve tertip edileceği yapılacak talimatta açıklanacaktır.

18 — DAHİLİ MUAMELÂT:

a — Dahilî muamelâtta yazıların kısana yazılması sağlanacaktır.

19 — HARİCİ MUAMELÂT:

a — Dairelerin halka hangi saatlerde açık olduğu (muhasabe ve vezne) bildirilmelidir.

b — Dairelerde işini takip için gelenlere kapıda ve bina içinde odacılar nazikâne yol göstereceklerdir. (Dairesi ile temas için kapıda bir müracaat memurluğu bulunur.)

c — Te'kit zamanlarını geniş tutmalı, lüzumsuz te'kide mahal kalmamalıdır.

d — Bir yabancıнын bulunduğu sırada resmî iş görüşülmemelidir.

e — Matbuâtla kimlerin ve ne zamanlar temas edebileceği belli edilmelidir.

20 — POSTALAMA İŞLERİ:

a — Her servisin evrak memurluğu sevkedilecek bütün kâğıtları bir merkeze verirler.

b — Dahilî ve aynı binadaki muamelâtta zarf yerine karton çantalar kullanılmamalıdır. Resmî dairelerin birbirine gönderdikleri zarflar tekrar kullanılmalıdır.

c — Mektuplar imza edildikleri gün sevkedilmelidir. Acele olmayan resmî yazılar, ertesi sabah gidecekleri makamlara göre zarflara konarak gönderilir.

d — Posta sevk memurları, yazıların ilişkilerini kontrol ederek ve diğer kâğıtlara karışmamasına dikkat ederek zarflara yerleştireceklerdir.

e — Mektup pulları yerine, makine ile pullamak usulü tatbik edilmelidir.

24 — TELEFON İŞLERİ:

a — Yazı yazmadan telefonla halledilmesi kabil işler için telefon kullanılacaktır. Lüzum görülürse işin dosyasına telefon konuşması neticesi hakkında not yazılır.

b — Resmî telefonlar hususî mükâleme için ancak çok lüzumlu hallerde kullanılabilir.

25 — BÜRO MAKİNESİ İŞLERİ:

a — Herhangi bir büro makinesinin kullanılmasında organizatörün ihtisasından istifade etmelidir.

26 — DOSYALARIN MUHAFAZASI:

a — Hangi servislerde, hangi memurların dosyasını kendinde muhafaza edeceği talimatta belli edilecektir.

b — Diğer dosyaların servis kalemi emrinde hangi fihristlere (desimal dosya sistemi) göre tutulacağı belli edilecektir.

c — İş tamamen biten dosyaların umumî bir arşive nasıl intikal ettirileceği ve kaç sene muhafaza edileceği belli edilecektir.

d — Her dairede iş mevzularına göre dosya plânları hazırlanacaktır.

27 — MATBUALAR:

a — Yazı zamanından tasarruf imkânı olan hallerde matbua kullanılacaktır.

b — Yapılacak ve değişecek matbua kırtasiyesi için daimî bir memur vazifeli bulundurulacaktır. (Organizasyon işi)

c — Miktarı biten matbualarda herhangi bir değişiklik yapılması lâzım gelip gelmediği alâkalı servis ve matbua için vazifeli memuru tarafından tesbit olunur.

d — Muhtelif servisler aynı maksat için aynı matbuayı kullanırlar.

e — Matbualar bitmeden evvel vaktinde tab'ettirilmelidir.

28 — DAMGA ve MÜHÜRLER:

a — Hangi servislerin damga veya mühür kullanacağı idarece tayin edilir.

b — Matbua yerine kullanılması caiz olan büro yazı damgaları da matbua işlerle vazifeli memurunca tesbit olunur.

c — Fena maksatlarla kullanılmaması için damga ve mühürler meydanda bırakılmaz ve akşamları kilit altında muhafaza edilir.

29 — KARTODEK USULÜ:

a — Çalışmada zamandan tasarruf imkânı veren kartodek sistemlerinden hangisinin hangi işlere uygun düşeceği idare organizatörü tarafından tayin edilerek temin ve kullanılması sağlanır.

E — Dosyaların tutulma şekilleri:

30 — DOSYALARIN MEMURDA MUHAFAZA ŞEKLİ:

a — Her dosyaya ancak bir işe ait kâğıtlar konacaktır. Anket ve benzeri gibi aynı muameleler için umumî bir tek dosya kullanılabilir. Bu takdirde muayyen grupları ayırmak için ara kartı konabilir. Dosyanın ve kartların üzerine ne işi olduğu yazılacaktır.

b — Çıkan evrakın müsveddesi günü gününe ait olduğu dosya ya konacaktır. (Son muamelenin altta olarak kâğıtları kitap usulünde dosyaya konmasını sağlayacak dosya kabı kullanılması tavsiye olunur.)

c — Memurun tutacağı dosyalar çekmecesinde veya kendine en yakın bir dolapta bulundurulacaktır.

d — Bitmemiş işlerle, te'kit olunacak işlere ait dosyalar, memurun gelmemesi halinde dahi bulunabilecek bir tarzda dolapta (eldeki dosyalar) gözönünde durmalıdır.

e — Arşive gitmesine lüzum olmayan kâğıtlar bir sene zarfında biriktirilerek toptan ve usuliyile imha edilir. (Müsvedde olarak kullanılır, yakılır.)

f — İşlerin icabettirdiği servislerde yardımcı kayıt defteri veya fiş tutulabilir. Mühim dosyaların iç kapağında da dosya muhteviyatı yazılabilirse, memur daha ziyade vaktini işlerin doğru ve iyi çıkmasına ve kanunî dürüstlükle hareket edilmesine harcamalıdır.

g — Tarihi veya hukukî bakımdan daimî olarak saklanması lâzım gelen dosyalar dairelerinden belediye'nin umumî servisine zimmetle verilir. Dairelerin arşivinde ise Borçlar, Hukuk ve sair Kanunlara göre

muayyen müddet saklanacak dosyalar kalır. Bu dosyalar her sene muayyen bir tarihte tetkik edilir ve (imha) edilme vakti gelmiş olanlar ayrılarak listesi yazılır ve usuliyile imha edilmek üzere ait olduğu memurluğa teslim edilir.

F — Dairelerin ve büroların taksimatı, kırtasiye ve makineler:

31 — DİRELERİN TAKSİMATI:

a — Binanın antresin asılacak büyük bir listede dairelerin isimleri, bulundukları kat ve oda numaraları yazılmalıdır.

b — Binaya giden memur ve yabancıların (halkın) tâbi tutulacaktır muamele ayrıca ilân edilmiş olmalıdır.

c — Dairelerin ve servislerin adları kapı kenarlarında bir levha ile gösterilir.

d — Binada hiçbirisiyle alâkalı daire ve servislerin en münasip yakın şekilde yerleştirilmeleri lâzımdır.

e — Halk ile her an temasta bulunan kısımlar bir banko arkasında bulundurulur ve her kısım veya masanın vazifesi asılmış levhalarla belli edilir.

32 — KIRTASIYE VE MAKİNELER:

a — Büro malzemesi ve daktilo makineleri kâfi miktarda hazır olmalıdır.

b — Her memurda veya kalemde:

Eldeki, imzaya bekletilen ve hifze gidecek yazılar için ayrı kartonlar bulunmalıdır.

c — Lüzumsuz dosyalar, matbualar, bunlara mahsus yerlere konarak masa üzerlerinde bırakılmayacaktır.

d — Büroların temizlenmesi sırasında tozlanmamaları veya serpilene suyun sıçramaması için eldeki dosyalar akşam paydosunda masanın gözlerine veya dolaplara kapatılmalıdır.

e — Memur veya âmirler izinli, istifa suretiyle muavakkat veya daimî olarak ayrılırken kendilerine verilen demirbaş veya havale edilen evrakı protokol ile alâkalı memura teslim edeceklerdir.

G — Bina, daire talimatı, hizmet talimatları:

33 — BİNA TALİMATI:

İdarenin her dairesine mahsus yapılacak bina talimatlarında:

Daire âmiri, nezaret, temizlik ve intizamı, tenviratı, teshini, asansörleri, kapıcı, yangına karşı tedbirler hakkında hükümler konacaktır.

34 — HİZMET TALİMATLARI:

a — Kapıcı, kaloriferci, müvezzi, hademeler, telefoncular, matbaa, evrakı matbua, umumî ve daire kitapaneleri için talimatlar yapılmalıdır. Bu talimatlardan birer nüshası tablo halinde alâkalı yerlere asılacak ve lüzumlu şahıslara verilecektir.

b — Hizmete alınan veya başka hizmete geçen her şahıs vazifesinin talimatlarını okuduğuna dair bir vesika imza edip âmirine verecektir.

c — Memurlara mahsus yapılacak vazife talimatlarında ise: Âmirlere karşı vazifeleri mesai kontrolü nasıl yapılacağı, vazife müddeti, fazla mesai, izinler, mazeret ve hastalık, vazifeden ayrılma, vazife seyahatleri ve saire hakkında hükümler bulunmalıdır.

d — Bütün memurların yetiştirilme ve inkişafı, vazife sırlarını saklama hediye almanın rüşvet sayılacağı, bina içinde sigara içilip içilmeyeceği, belediyeye faydalı icad ve buluşların mükâfatlandırılması, memurların boş zamanlarda sair işlerde çalıştırılabilecekleri, başka daire veya idareye nakil şart ve imkânları hakkında hükümler bulunmalıdır.

FRANSIZ İDARE SİSTEMİ

Fransızca'dan Tercüme:
Dr. Macit İNCE

P L Â N

A. Fransız İdare Sistemi

- I. İdare Kavramı
- II. Fransız İdaresine Hakim Esaslar
- III. 1958 Anayasasının İdare ile İlgili Maddeleri

B. Siyasî Teşkilât

- IV. Esas Olarak Siyasî Teşkilât
- V. Hükümet Genel Sekreterliği

C. Genel İdare

- VI. — Danıştay
- Sayıştay
- VII. Bakanlıklar
- VIII. En geniş anlamda idare ve mahallî idareler

D. IX. Ekonomik İdare

E. X. Sosyal İdare

F. XI. Mali İdare

G. XII. Netice

FRANSIZ İDARE SİSTEMİ

I — «Fransız idare sistemi» ni bir saatten az sürecek olan bir konuşma içinde belirtmek istemek, yapılması adeta imkânsız bir iştir. Bu kadar geniş ve karışık bir konunun uzun bir sıra konuşmalarda ele alınması icabederdi. Bu sebeple sistemin ancak ana hatlarını verecek ve herhalde size biraz da soğuk görünecek bir tablo çizmekle yetinmek zorunda kaldım; bundan dolayı şimdiden özür dilerim.

Herşeyden önce, şekil bakımından bir noktayı belirtmek isterim: «İdare» kelimesi, burada münhasıran, «genel idare» anlamında kullanılacaktır. Fakat «genel idare» kavramı ile merkezi idareyle beraber mahalli idare ve Fransa'da «amme müesseseleri» diye adlandırılan teşekküllerin idaresi anlaşılabacaktır.

II — 1) Önce Fransa'da idarenin düzenlenmesinde temel teşkil eden prensipleri, birkaç kelime içinde özetlemek istiyorum. Ferdîyetçiliğin fevkalâde gelişmiş bulunduğu fakat aynı zamanda en mahdut toplulukların muhtariyeti esasına bağlı kalmış insanlar için bu idare, asırlar boyunca devletin üstünlüğü prensibinin araştırması içinde şekillendi. Bu devletin üstünlüğü prensibi sayesinde ki Fransız birliği gerçekleşebilme imkânını buldu. Fransız idare sistemi ve komşu memleket idare sistemleri arasındaki başlıca fark bundan ileri geliyor. İngiltere ve Hollanda halkı tarafından çok defa hayretle müşahade olunan iki hadisenin tezahürü bu noktada kendini gösteriyor. Bu iki hadise «aşırı merkeziyet» ve «aşırı birlik» dir. Merkeziyet, iktidarın bizzat devlet elinde bulunuşu, birlik ise aynı devlet tarafından bu iktidarın (umumiyetle şekle ait yetki devirleri hariç) kullanılmasıdır.

2) «Ademî merkeziyet hususundaki geleneksel Fransız alehtarlığı bugün bile bütün kuvvetiyle devam ediyor: Büyük ihtilâl devrinde «Federalizm» denilen fikir cereyanı bakımından duyulan korkular halen çok aktüel... Bu sebeptendir ki vilâyet genel meclisinin (Vilâyet dahilinde genel oyla seçilmiş) kararlarını tatbik eden, merkezi iktidarın bir organı olan validir. Valinin bu merkezi iktidarın temsilciliği rolü, bilhassa kendisine vilâyeti dahilinde, «millî menfaatler, idarî kontrol ve kanunlara saygı gösterilmesi bakımından» vazifeler yükleyen 4 Ekim 1958 Anayasası (madde 72) ile daha kuvvetlendirilmiş oldu.

3) Böylece Fransa'da idareye tevdi olunmuş çok geniş yetkiler Kapesyenler (capetienne) devrinden beri burasını, büyük hukukçu Hauriou'nun deyiimiyle «idarî rejime tabi bir memleket» haline getirmiştir. Bu su-

retle ortaya çıkan özellikler Fransa'ya cermen memleketlerindeki sistem ile Anglo-Saksen memleketlerindeki sistem arasında yer alan bir idare sistemi vermiştir. İdarenin teşebbüs salâhiyeti (İngiltere'den ayrılan husus)-fakat kazai kontrol imkânı (polizeistaat sistemine benzeyen taraf) - ihtisaslaşmış idarî kazanın, idarî mahkemelerin ve danıştayın mevcudiyeti ve bilhassa medenî hukuktan ayrı, muhtar bir idare hukukunun mevcudiyeti...

4) Bununla beraber, biraz önce de işaret ettiğim ve profesör Waline'in yazmış olduğu gibi «çok defa, kaba bir deyimle hemşehrilik ruhu» denilen «belediye ruhu» Fransa'da çok kuvvetlidir. Halk kendisi tarafından seçilmemiş kariyer yapmış bir memur olarak karşısına çıkacak olan bir belediye başkanını asla kabul etmek istemez. Her nekad 1940 dan 1944'e kadar Fransız şehirleri, üyeleri hükümet tarafından tâyin edilmiş belediye meclisleri tarafından idare edilmişlerse de halk buna, ancak zoraki ve baskı ile müsamaha göstermiştir. Bir hürriyet iklimi içinde, böyle bir reform imkânı mevcut değildir. Esasen kurtuluştan sonra, geçici cumhuriyet hükümetinin itina gösterdiği başlıca bir husus, seçimle gelmiş belediye meclislerinin yeniden en kısa zamanda kurulmasını temin etmek oldu.

5) Böyle geniş yetkilere sahip bir idarenin kontrol ve teftişe ihtiyacı vardır. Bu teftiş ve murakabe organlarının, idarenin kendi bünyesi içinde vücut bulduğu ve hiç bir idare sisteminde, Fransız idare sistemindeki kadar, vazifeleri sadece murakabe etmek, nezaret etmek ve hataları önlemekten ibaret bulunan heyet ve teşekküller bulunmadığı görülecektir.

6) Nihayet tamamiyle Fransızlara mahsus, çok defa, kâfi derecede bilinmeyen bir gerçek de idarenin daimiliği ve sağlamlığıdır. Bu, geniş çapta, hükümetin istikrarsızlığını telâfi eden bir husustur. Fakat bazı yabancı memleketlerde objektif olmayan ve gerçek görüşten uzak tenkitlere konu teşkil eder.

III — 1) Şu hususların, 1958 anayasasının hükümleriyle karşılaştırılması yerinde olur.

a — 1958 den önceki anayasada da yer alan ve aynı hükümlerin tekrarıdan ibaret bulunan, «Fransa, bölünmez lâıyk, demokratik ve sosyal bir cumhuriyettir» hükmünden sonra yeni anayasa (Mad. 3) «Milli egemenlik halka aittir.» ve «halktan hiç bir grup ve hiç bir şahıs, millî egemenliğin ifasını üzerine alamaz» prensibini tasrih ediyor.

b — Anayasanın II ve III üncü kısımları Cumhurbaşkanının ve bakanların karşılıklı mes'uliyet ve vazifelerini belirtiyor. IV üncü kısım parlamentonun ve V nci kısım parlamento ile hükümet arasındaki münasebetlerin mevzuunu teşkil ediyor.

c — XI nci kısım anavatana bağlı topraklar ve XII nci kısım Komünete'ya ait bulunmaktadır.

2) Böylece Fransız idaresi üzerinde bu kısa etüdün plânı çizilmiş oldu. Önce ana çizgilerle ve kısaca siyasi teşkilât sonra Birlikçi ve merkezî devletin Fransa'daki durumunu açıklayarak mevzuyu genişleteceğiz. Fazla açıklamalardan sakınmak için sür'atle hükümet genel sekreterliğini, Danıştayı ve Sayıştayı ana çizgilerle gördükten sonra, birbiri ardınca modern devlet ihtiyaçları görüşünden ve kısaca genel idare, ekonomik idare, sosyal idare, malî idare, (Devlet, Vilâyet, Köy ve Amme müesseselerini ilgilendiren şekilde) şeklinde izahımız devam edecektir.

SIYASÎ TEŞKİLÂT

Kısaca Siyasi Teşkilât:

IV — 1) Anayasanın 3 üncü maddesine göre «Halk genel, eşit, ve gizli oyla seçilmiş temsilcileri vasıtası ile egemenlik hakkını kullanır.» Temsilcilerden bir kısmı; tek dereceli seçimle seçilirler; bunlar millî meclisin milletvekilleri. Diğer bir kısmı çift dereceli seçimle seçilirler ki bunlar da senato üyeleridir.

2) Böylece Fransız parlamentosu iki meclisten teşekkül eder: Millî Meclis ve Senato.

Teşekkül tarzı ve statüsü muhtelif organik kanunlar (emirnameler) tarafından tesbit edilmiş olan millî mecliste 552 Milletvekili vardır. Bunlar iki türlü tek isimli seçim usulü ile beş sene için seçilirler: (asgarî seçilebilme yaşı 23 tür.)

Senato (Anayasanın 24 üncü maddesi) Cumhuriyetin anavatana bağlı diğer topraklarının ve Fransa haricinde yerleşmiş Fransızların temsilini sağlar. Senato'da 9 sene için seçilmiş 306 senatör mevcuttur ve her üç senede bir üyelerin üçte biri yenilenir. (Asgarî seçilebilme yaşı 35 dir).

3) Başlıca rolü büyük sosyal gruplaşmaları ve bilhassa sendikaları, âmme makamları nezdinde temsil etmek olan Ekonomik ve Sosyal Konsey 1958 anayasası ile de devam etmektedir. Bu Konsey, istişarî bir organ mahiyetindedir (23 Aralık 1958 tarihli emirname); fakat kolektif bir organ olarak hareket edebilir ve bu şekilde hükümetin talebi üzerine görüşlerini bildirmekle vazifelidir. Yahut kendisini teşkil eden şubeler olarak hareket edebilir. Bu takdirde şubelerin ele aldığı bazı etüdlere konsey, hü-

kümete gönderir ki böylece hükümetin bir nevi teknik müşaviri rolünü oynar.

Teşekkül tarzı bir organik kanunla tesbit edilmiştir (29, 12, 1958 tarihli emirname). 205 üyeden müteşekkildir; bunların bilhassa 45'i ücretlilerin, 41'i hususî teşebbüslerin ve iktisadî devlet teşekküllerinin, 40'ı ziraî sektörün ve anavatanın ve denizaşırı ülkelerin diğer ekonomik branşlarının temsilcileridir. Bu üyeler temsil edilen teşekküller tarafından ve 5 sene için tâyin olunurlar. Diğer taraftan hemen işaret edelim ki bu 205 üyenin yanında, cumhuriyetin her üye devletinin 2 temsilcisi yer alır.

4) Cumhurbaşkanı 7 senelik bir müddet için, parlamento üyelerini, 51 genel meclis ve denizaşırı topraklar meclislerinin üyelerini, Belediye meclislerinin kendi içinden seçtiği temsilcileri ve denizaşırı toprakların idarî topluluklarının temsilcilerini içine alan bir seçmenler heyeti tarafından seçilir Bu seçmenler heyetine, Komüneteye üye bulunan devletlerin iştiraki Fransa Devleti ile üye devletler arasında akdedilmiş bir anlaşma ile tesbit olunur.

Bununla beraber işaret etmek yerinde olur ki ilk başkanlık seçimi için bu devletlerin iştiraki söylenilen şekilde bir anlaşma neticesi olmadı. Fakat istisnaî bir kayıtlı 23 Kasım 1958 tarihli kararname hükmünce tesis olundu.

Cumhurbaşkanı anayasaya saygı gösterilmesine nezaret eder. Devletin devamlılığını olduğu kadar, hakemliği ile âmmе iktidarının muntazam çalışmasını temin eder.

Cumhurbaşkanı millî istiklâlden, anavatanın bütünlüğünden, anlaşma ve antlaşmalara saygı gösterilmesinden mesuldür.

Diğer vazife ve selâhiyetleri 1958 anayasasının 8'inci ve 19'uncu maddeleri arasında gösterilmiştir. Yeni anayasa bu hususta çok ehemmiyetli yemlikler getirmektedir. Filhakika, mutaden başbakan ile birlikte imzalanmış olan tasarrufları yanında, cumhurbaşkanına şahsen yeni bazı selâhiyetler tanınmıştır. Bu selâhiyetler başlıca şu üç kategori içinde sıralanabilir:

a) Başbakanın ve üç anayasa konseyi üyesinin tayini selâhiyeti.

b) Anayasa konseyine doğrudan doğruya başvurmak hakkı.

c) Parlamenteoya mesajlar göndermek suretiyle yahut parlamentoyu fesih mesajı vasıtasıyla memlekete çağrılarda bulunabilmek selâhiyeti.

— Fesih halinde asgarî 20 ve azamî 40 gün içinde seçimlere gidilmesi lâzımdır.

Bundan başka hükümet şefinin (Başbakan) müşterek imzası ile Cumhurbaşkanı şu vazifeleri ifa eder:

Danıştay üyeleri, Legion d'honneur'ün büyük şansölye rütbesi, büyük elçiler, fevkalâde misyonlar, yüksek Konsey üyeleri, Millî Savunma komitesi üyeleri, üniversite rektörleri, valiler, genel müdürler, generaller, denizaşırı memleketlerde hükümet temsilcileri bakanlar kurulu kararıyla Cumhurbaşkanı tarafından tâyin olunur. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı yabancı memleketler elçilerini kabul eder. Milletlerarası anlaşmaları tasdik ve imza eder, bakanlar kuruluna başkanlık eder.

Aynı şekilde yüksek kurullara ve millî savunma yüksek komitesine başkanlık eder ve silahlı kuvvetlerin genel komutanı unvanını taşır. Bu fiillerin her birinin, başbakan ve lüzumuna göre ilgili bakanlar tarafından müştereken imzalanmış olması gerekir.

Bundan başka Cumhurbaşkanı hâkimler yüksek konseyine başkanlık eder ve bu konsey içinde af hakkını kullanır. Kanunları ilân eder. Bununla beraber 15 günlük bir mühlet içinde iki meclis tarafından yeniden müzakeresi için talepte bulunmak hakkı kendisine tanınmıştır. Son olarak Cumhurbaşkanı, daimî menfaatlerini temsil ettiği Fransız topluluğunun (communaute) başkanıdır.

Cumhurbaşkanına «buhranlı hallerde» tanınmış fevkalâde selâhiyetlerin tetkikini burada konu edinmiyeceğiz.

5) Hükümet, «Milletin politikasını tâyin ve tatbik eder. İdare ve silahlı kuvvetler hükümetin emrindedir». (Madde 20) hükümetin başında başbakan bulunur.

Cumhurbaşkanı tarafından seçilen ve tâyin edilen başbakan, cumhurbaşkanına, diğer bakanların tâyinini teklif eder. Şekli manada bir güven oyu talep etmeksizin program üzerinde veya genel politika ile ilgili yapılmış bir demeçten dolayı bir hükümet mes'uliyetini deruhte eder. Eğer Millî Meclis bu program veya bu demeci tasvip etmezse yahut bu hususta güvensizlik kararı verirse başbakan hükümetin istifasını takdim etmek zorundadır. Böyle bir önerge ancak Millî Meclis üyelerinin en az onda biri tarafından imzalandığı takdirde muamele mevkiine konur; ve bu önergenin kabulü için mutlak çoğunluk şarttır.

Başbakan, herşeyden önce, hükümetin politikasının öncüsüdür. Parlamento önünde hükümet politikasından mes'ul olarak efkârı umumiye ile hükümet arasında da bir bağ vazifesi görür. Bundan başka, başbakan

teşriî, ve icraî vazifeleri yanında, idarî vazifelere sahiptir; parlamento ile elbirliği ederek kanun projeleri teklif ederek, bunların icrasını da üzerine alır. Başbakan Anayasanın 34'üncü maddesinin, parlamentonun teşriî selâhiyetine nisbeten, sahasını ve ehemmiyetini bariz bir şekilde arttırmış olduğu bir düzenleyici iktidara da sahiptir. Böylece başbakan parlamentonun müsaadesinden sonra, belli bir müddet içinde emirnamelerle normal olarak kanun sahasına giren bazı tedbirleri almak imkânına sahiptir. Bu emirnameler bakanlar kurulunda, Danıştayın fikrinden sonra ve cumhurbaşkanı ile müşterek imza altında karar altına alınırlar ve sonradan parlamento tarafından tasdik olunmaları gerekir.

Bakanların sayısı hükümet içinde zaman zaman değişir; esasen anayasa'da belli bir sayı tesbit edilmemiştir. Aynı zamanda bir siyaset adamı ve idari şef olan ve bir bakanlığın başına getirilmiş bulunan bakan kendisi ile çalışacak yüksek kademelerdeki şahsiyetleri tâyin eder; dairesinin bütün memurları üzerinde, en üst hiyerarşik selâhiyetleri icra eder (servislere talimatlar göndererek yahut emirler vererek); idaresini parlamento nezdinde temsil eder; dairelerini teşkilâtlandırmak için düzenleyici bir iktidarı elinde bulundurur ve son olarak dairelerini ilgilendiren her husus için devletin hukukî temsilcisidir. Son senelerde ehemmiyeti, Fransız siyasî ve idarî hayatında gittikçe artmakta bulunan «Kabine»ye iştirâk eder.

Müsteşarlar mahiyetleri itibariyle ne genel sekreter (secretaire general) ne de daimî sekreter (permanent secretary) değildirlir; fakat belli sayıda dairelerin başında, bir bakana bağlı olarak çalışırlar. Prensip olarak, hakanlar kurulunda müzakerelere iştirâk etmezler.

Son olarak başbakan ve bakanlar vazifelerini başkalarına tevkil etmek hakkına sahiptirler.

1958 anayasası Fransız Parlamento hayatına bir başka yeni bir görüş getirmiş bulunuyorki, buna göre hükümet üyesi bulunan şahıs üzerinde aynı zamanda parlamento üyeliği, millî mahiyette meslek teşekkülleri temsilciliği, devlet memurluğu ve diğer meslekî faaliyetler içtima edemez

6 — 1958 Anayasası, muhtelif dairelerin fiillerinin anayasaya uygunluğunun kontrolü ile ilgili bir organ olan Anayasa Konseyine çok önemli bir yer ayırmıştır. Bu organ 9 sene için tâyin edilmiş 9 üyeden müteşekkildir. Her üç yılda bir üyelerin üçte biri yenilenir. Üyelerin üçü cumhurbaşkanı, üçü millî meclis başkanı ve üçü de senato başkanı tarafından tâyin olunur. Bundan başka eski cumhurbaşkanları konseyin, kaydı hayat şartıyla tabîi üyeleridir. Konsey başkanı cumhurbaşkanı ta-

rafından tâyin olunur; fakat başkanın Konsey üyeleri arasından seçilmiş olması mecburidir.

Anayasa Konseyi, anayasa ile uyumsuzluk halinde bulunan kanunların ve muhtelif metinlerin, bilhassa milletlerarası anlaşmaların ve meclislerin tasarruflarının tatbikini yasak etmek, bazı seçim ihtilâfları (cumhurbaşkanlığı, milli meclis ve senato seçimleri, referandum v.s.) hakkında hüküm vermek ve parlamento ile hükümet arasında selâhiyet ihtilâflarını (Anayasanın 61'nci maddesi) halletmekle görevlidir.

V — 1) Hükümet Genel Sekreterliği: Siyaset ve idare arasında bir nevi menteşe teşkil eder.

Siyasi bakımdan, hükümet genel sekreteri, bakanlar kurulu ve kabine kurulu toplantılarının gündemlerini hazırlamak, zabıtları tutmak ve yayınlamakla görevlidir. Bu iki kurulun olduğu kadar, bakanlıklar arası, konferansların ve diğer belirtilmiş kurulların bütün toplantılarına iştirâk eden, Fransız idaresinin tek memuru olarak, genel sekreter hükümet ve parlamento arasındaki münasebetlerde çok önemli, bir rol oynar.

2 — İdarî bakımdan, hükümet genel sekreterliği doğrudan doğruya başbakanlığa bağlı hususi bünyeli bir idarenin bütün karakterlerini haiz bulunuyor. Kendisine bağlı daireleri vardır: Teşriî, idarî ve malî: Diğer taraftan başbakanın, resmî gazeteler idaresi, Dokümantasyon idaresi, Devlet Personel idaresi, Millî idare okulu, ve yüksek idarî etüdler merkezi ve muayyen bazı yüksek komiteler ve başbakana bağlı diğer komiteler (Nüfus ve aile, Fransız ve Denizaşırı topraklar gençliği vs.) üzerindeki otoritesi genel sekreterin tavassutu ile ifa olunur. Son olarak Başbakanlıktaki sivil idarecilerin kadrosu da genel sekreterin idaresi altındadır.

GENEL İDARE

VI — 1) Devletin iki büyük idarî organı bu izahımızda yer alacaktır. Bunların uzun geçmişi, kadrolarının teşkilindeki sıkı ihtimam, onlara tevdi olunmuş bulunan vazifelerin ehemmiyeti, diğer idarelere ve idarî servis ve teşkilâtlara nisbetle, Fransız hukuk sisteminin bütünü bakımından Yargıtayın önemi kadar hakiki bir yükseklik verir. Bu iki organın başlıca hususiyeti, aynı zamanda adli organ ve istişarî organ oluşlarıdır.

2) Eski kral Konseyi, Danıştay, başbakana tâbidir. 1 Başkan yardımcısı, 5 Daire başkanı, 52 Normal hizmetlerde üye, 12 fevkalâde hizmetlerde üye, 69 kanun sözcüsü ve 44 rapörtörden müteşekkildir. Mecburî olarak bakanlar tarafından hazırlanmış bütün kanun tasarıları Danış-

tay'a uğrar, ve idarenin bütün nizamnameleri ve nizamname şeklindeki kararnameler için, Danıştay bir istişare organıdır. Ayrıca, diğer kararname tasarıları üzerinde ve genel olarak iştirak rolü evvelce gösterilmiş yahut hükümet tarafından gönderilmiş bütün meselelerde görüşlerini bildirir. Danıştay'ın dört idarî dairesi (İçişleri, Maliye, Bayındırlık, Çalışma) gönderilmiş bulunan muhtelif işleri aralarında taksim ederler. Bundan başka Danıştay, dâva dairesi ile (1 başkan yardımcısı, 33 üye 11 şubesi) en yüksek Fransız idarî kaza merciidir. Birinci plânda selâhiyet ihtilâflarını, kararnamelere karşı müracaatları, kararname ile tâyin edilmiş yüksek memurların durumları ile ilgili dâvaları, tek bir idarî mahkemenin selâhiyetini tecavüz eden dâvaları vs. hakkında ilk ve son hükmü verir. Diğer taraftan idari kaza mercilerinin ilk selâhiyet bakımından verilmiş bütün kararlarının istinâf mahkemesidir. Son olarak idarî kaza mercilerinin son selâhiyet bakımından verilmiş kararlarına karşı itiraz olunan, müracaatları kabul eder.

3) Sayıştay, Fransız müesseselerinin rejimine kadar inen «hesaplar meclisi» nin yerini aldı. 1 Birinci başkan, 6 daire başkanı, 47 yüksek Sayıştay üyesi, 89 mümeyyiz, 44 raportörden müteşekkildir. Ayrıca bir genel savcı ve devlet teşekküllerini sayıştayda temsil eden iki genel avukat'tan müteşekkil bir heyet de mevcuttur. Âmme mâliyesinin tamamı üzerinde üstün bir kontrol organı olarak tesis olunmuştur. Aynı zamanda kararları ile, devlet, vilâyet, belediye ve âmme müesseseleri gelirlerinin hesapları üzerinde kaideler kurmakla görevlidir. Diğer taraftan, milletin hesaplarını düzenleyen Millî Meclis, bu münasebetle, devlet gelir ve masraflarının ifasını yahut hâzinenin idaresini ilgilendiren her nevî etüd ve teftişlerle vazifelendirebildiği sayıştaya iştirâk eder. Nihayet 8 Ağustos 1950 kanunu, birinci başkan tarafından, Sayıştay çalışmalarının sonuçlarından elde edilen bilgilerin Millî Meclis ve Cumhuriyet Konseyi (şimdiki adıyla senato) nin maliye komisyonlarına verilmesini uygun görür. Bundan başka birinci başkan Ticarî veya endüstriyel karakteri haiz âmme müesseselerinin hesaplarını tahkik komisyonuna, bütçe disiplin heyetine ve âmme hizmetlerinin randıman ve pahalılığı hakkında merkezî anket komitesine başkanlık eder.

4) Herbirinin kendi içinde ifa ettikleri vazifelerin dışında danıştay üyeleri ve Sayıştay hakimleri, sık sık, idarî vazifeler yahut çok muhtelif âmme vazifeleri (bankalar kurulu, Bakanlıklar genel müdür yahut genel müdür yardımcıları, kordiplomatik, vs.) ifa etmek için ayrılırlar.

VII — 1) Fransa'da Bakanlıklar, selâhiyetleri ister idarî, malî yahut teknik olsun, aynı şekilde teşkilâtlanırlar ve çakşırlar. Başta doğrudan doğruya bir bakana tabî olan, çok defa, İngiltere'de «daimî sekreter

denilen bir «genel sekreter» yani müsteşar bulunur. Bununla beraber, bazen bir bakanlığın (Dışişleri, İçişleri P.T.T. Deniz Ticareti) dairelerinin tamamının işbirliğini temin etmek kaygısı ile bazen daha geniş bir bakanlık içinde tamamen farklı bir faaliyet kolunun bulunuşu (meselâ, Bayındırlık, Ulaştırma ve Turizm Bakanlığının ticarî ve Sivil Havacılık Müsteşarlığı) sebebiyle bazı istisnalar mevcuttur.

2) Bu bakanların her birinde, bir bakanın idaresi altında bulunan daireler, bir taraftan merkezî idare şeklinde, diğer taraftan dış servisler şeklinde taksim edilmişlerdir. Hükümet merkezinde yerleşmiş bulunan merkezî idareler, bütün memleketin genel işlerine bakarlar. Gruplaşmış servisler genel müdürlükler yahut müdürlükler olarak teşekkül ederler. Bunlarda aralarında alt kademe müdürlükleri ve bürolar olarak taksim olurlar. Dış servislere (yani memleket içinde dağılmış) gelince, memleketin muhtelif yerlerine dağıtılmış bulunan, bakanlıkların ihtisaslaşmış ajanlarından mürekkeptir. Bunlar merkezî idare makamlarına müracaatı lüzum göstermiyen ve daha az önemli işlerde, derhal ve kendi kendilerine karar verebilmek kudretine sahiptirler. Bu ajanların herbiri, anayasa tarafından kabul edilmiş ve kanunla sınırlandırılmış bulunan bir toprak parçası birimi olan vilâyet taksimatına tekabül etmeyebilen, geniş bir bölge üzerinde mes'uliyet sahibidir ki bunu daha sonra konu olarak alacağız.

Nihayet, her bakanlığın idaresine, kabinenin personelini ilâve etmek lâzımdır.

3) Liberal ekonomili modern memleketlerde genel idarenin 4 büyük sektörü tefrik edilebilir: Genel anlamında alınmış idare, Ekonomik idare, sosyal idare, malî idare. Böyle bir tefrik faaliyet sahaları çok ihtisaslaşmış veya teknik (meselâ Adalet, P.T.T. vs.) olan bakanlıkları (ekonomik veya sosyal tesirleri ne olursa olsun) mevzuumuz dışında bırakıyor. Aynı şekilde gayeleri çok hususi olan, incelemeleri bu izahımız içine güçlkle girebilecek olan, Millî Savunma ve Dışişlerinin dairelerini de konumuz içine almayacağız.

VII — 1) **En geniş anlamda idare:** Fransız sisteminde, hususiyle İçişleri Bakanına inhisar ediyor; emniyet kuvvetleri, Vilâyet ve «Commune» komün idareleri, genel düzenin devamlılığı, ve genel olarak, millî hayatın bütün kademelerine, hükümetin siyasî görüş ve düşüncesinin, ulaştırılması İçişleri Bakanına bağlı bulunuyor. Esasen hükümet her vilâyette, siyasî bir memur olan vali ile temsil edilmektedir. Vali, hükümete iştirak eden bakanların her biri adına, vatandaşlara olduğu gibi, vilâ-

yeti dahilindeki bakanlık teşkilât memurları ve mahallî memurlarla temas etmek hakkına sahiptir.

2) Bu husus, bizi Fransa'nın memleket çapında incelenmiş, idarî (ve siyasî) teşkilâtının sür'atli bir etüdüne sevk ediyor.

3) a — Valinin başında bulunduğu idari ünite, vilâyettir. Hâlen Fransa'da 111 vilâyet mevcuttur. Vilâyet, âmme hukuku bakımından, devlet, belediyeler, âmme müesseseleri ve denizaşırı topraklar gibi bir hükmî şahıstır.

b — Fakat aynı zamanda (Kamün gibi) bir siyasî ünedir. Üye sayısı 18 ilâ, 62 arasında değişen bir meclisi «il genel meclisi» ni seçer. Meclis kantonların sayısına göre (her kanton bir üye, olarak) genel oyla, altı sene için seçilir, üç yılda bir üyelerin yarısı yenilenir (asgari seçilebilme yaşı 23 tür). İl genel meclisi, bir kaç hususi hal hariç, düzenleyici genel bir iktidara sahip değildir. Aynı şekilde kanunları, nizamnameleri tatbik etmek iktidarına sahip değildir. Yalnız vilâyete ait işlerin idaresi ile vazifelidir ki âmme menfaatine müteallik servislerin kurulması ve işletilmesi temizlik işleri, ulaştırma, hastahaneler vs. gibi, işler buna dahildir. Diğer taraftan bazı sahalarda belediyeler üzerinde bir tesir icra eder (genel yolların sınıflandırılması, bazı vergilerin ihdası vs. gibi). Prensip olarak, kararları, tatbik kabiliyetini haizdir. Fakat tatbikatta bilhassa malî sahada, bir tasvip lüzumudur. Genel olarak bu tasvip İçişleri Bakanı tarafından yapılır.

c — İl genel meclisi, üyeleri arasından 4 ilâ 7 sini Vilâyet Komisyonunu teşkil etmek için tâyin eder. Komisyon, bazı hususlarda genel meclisin delegasyonu hariç çok az selâhiyete sahiptir. Başlıca rolü, vilâyet icra organını (vali) kontrol etmektir.

d — İl genel meclis başkanı, genel meclis tarafından, kendi içinden, bir yıl için seçilir. Görevi genel meclis toplantılarına başkanlık etmektir.

e — Vali, Bakanlar Kurulunda hükümet tarafından tayin olunur (Anayasa Madde 13). Sayısız vazifeleri vardır: «Le Monde» gazetesi, 1949 da bu vazifelerin sayısının 1300'e vardığını yazıyordu. Kendisi ile teşrik-i mesai eden bir veya iki vilâyet genel sekreteri, bir özelkalem müdürü veya şefi, muayyen sayıda şube şefleri ve bazen çok sayıda bir icra kadrosu vardır. Bütün bu memurlar vali gibi devlet bütçesinden maaşlıdırlar. Hükümetin talimatlarını alan vali iki taraflı bir vazife sahibidir. Çünkü birinci plânda devletin temsilcisidir. Bu sıfatı ile kanunların ve nizamnamelerin tatbikinden sorumludur. Kanunun müsaade ettiği hususlarda nizamnameler yayınlayabilir. Genel emniyet vazifeleri vardır ve nihayet

belediyeler üzerinde devletin kontrolünü icra eder. Diğer taraftan vilâyetin ajanı olarak vali, vilâyet genel meclisi kararlarını tatbik eder ve vilâyet hizmetlerini sevk ve idare eder.

f) Nihayet, vilâyetin, devlet hizmetlerinin en büyük kısmı için (maliye, vergi, köprüler ve şoseler, genel sağlık, ziraî hizmetler, iş teftişi, arşivler vs.) esas taksimat birimi olduğuna işaret edeceğiz. Bu dairelerin şefleri, genel olarak, vilâyet merkezinde ikâmet ederler, ve doğrudan doğruya esas bakanlarına bağlı olmakla beraber, valinin de ayrıca, mühim bir kontroluna tabi bulunurlar. Bu merkez dışı daire şeflerinin en önemlisi şüphesiz, Maliye Bakanına bağlı olan defterdardır.

Bununla beraber, bazı daireler memleket içinde çok farklı bir taksimata sahiptirler. 22 Aralık 1958 den beri, adli teşkilâtın, her biri bir çok şubelere ayrılan ve istinâf mahkemelerinin selâhiyetlerine sahip bulunan, 26 bölgeye taksim edilişi bu şekildedir. Diğer taraftan öğrenim alanında, Fransa 17 akademiye bölünmüştür. Bunların herbiri bir rektörün himayesi altında, kendilerine mahsus bir yaşayış ve faaliyetlere sahiptirler. Ayrıca askerî bakımdan, memlekette coğrafi olarak taksim edilmiş 10 mıntika «Regien» mevcuttur.

Birkaç ay önce, Fransız idarî taksimat haritasının yeniden gözden geçirilmesi ve az nüfuslu yahut dış görünüşün ve müşterek kaynakların birleşmeyi lüzumlu gösterdiği bazı vilâyetlerin yeni bir gruplaşması bahis konusu oldu. Hükümet, bu vilâyet halkları arasında, kayboluş şeklinde bir nevî heyecan yaratabilecek olan bu proje üzerinde fazla durmadı, idari taksimatın genişletilmesine doğru bir temayül çok açık görünmüyor değildir. Bilhassa, vazife olarak, başında bulundukları vilâyetin vazifelerinden başka komşu vilâyetler üzerinde bir nezaret hakkına sahip bulunan «süper-vali»ler tesisi üzerinde duruluyor.

Askerî mıntika çevresi içinde, bilhassa sivil ve askeri makamlar arasında bir bağ vazifesi görmek için tâyin edilmiş olan «fevkalâde selâhiyetli genel idare müfettişleri =ICAME= inspecteurs Generaux de l'Administration en mission Extraordinaire» e temas etmek gerekir. Bölgelerinin bütün daireleri içinde işbirliği için her nevi vazife alabilirler. Prensip olarak. Askerî mıntikaların vilâyet merkezi valileri olmak üzere Fransa'nın Avrupa toprakları için, sayısı 9 tanedir.

Bu yeniden teşkilâtlanma politikası aynı şekilde, sayısı 20 olan «Ekonomik mıntikalar»ın tesisine yol açtı. Herbiri bir idarî merkezle teçhiz edilmiş olan bu ekonomik mıntikaları teşkil eden vilâyetlerde, mevcut muhtelif ticaret odaları, bu idarî merkeze bağlıdır. (7 inci ve 14 üncü gibi

merkezi LINOGE ve NANCY olan bazı mıntıkalar 8 vilâyet ve 12 ticaret odasını gruplamaktadır.)

Görüldüğü gibi, Devletin birçok sektörleri için (çok küçükler hariç) vilâyet, esasta bir coğrafi ünite olmayı bıraktı. Eğer, müşterek bir idare altında bir kaç vilâyeti ilgilendiren hükümet projeleri halen dosyalarda bulunuyorsa bu, şüphesiz, bir gün, sınırlarını Fransa'nın evvelce tanıdığı, eski prevenslere dönmiyeceğiz demek değildir.

4 — İdarî taksimat hiyerarşisinde, vilâyetten sonra, İlçe gelir. İlçe bir hükmî şahıs değildir. Seçilmiş bir meclise sahip bulunmayan ve ancak valiye tabi bulunan, kaymakam tarafından idare edilen bir idarî bölgedir. Kaymakam, İçişleri Bakanının teklifi üzerine başbakan tarafından tâyin olunur. «Corps prefectural»e iştirak eder. Ve böylece kaymakama devlet tarafından maaş ödenir. Kanun ve nizamnamelerin tatbikine nezaret eder, bazı hallerde nizamnameler yapabilir. Ve bilhassa ilçenin belediyeleri üzerinde kontrol temin eder. Ulaştırma vasıtalarının tekâmülü ve evvelce yalnız kaymakamın selâhiyeti içinde bulunan, sayısız meseleleri şimdi daha kolay halletmek için herkesin kolaylıkla vilâyet merkezine gidebilmesi ile kaymakamın oynadığı rol azalma istikametindedir.

5 — a) Fransız idarî ve siyasî teşkilâtının en altında içinde, belediye teşkilâtının bulunduğu komün vardır. 38.000 Komün mevcuttur. Bunların 3025'i 100 den az 23.807 si 500 den, 35.177 si 2000 den, 37.789'u 20.000 den az ve yalnız 30'u 100.000 den fazla nüfusludur. Bu sonuçlar arasında Paris 8.725.374 Marsilya 640.000, Lyon 460.000, Toulouse 264.000, Bordeaux 253.000 nüfusludur.

b) Mahdud selâhiyeti haiz bir belediye meclisinin yanında aynı zamanda idarî vazifeleri paylaştan yüksek memurların (Seine Valisi ve Güvenlik Valisi; prefet de la Seine et prefet de police) bulunduğu çok hususi bir rejime sahip Paris ve aynı şekilde Marsilya ve Lyon'un hususî, fakat müşterek belediye hukukuna çok yakın rejimleri hariç, Fransız Komünleri 5 Nisan 1884 kuruluş kanunu ile eşit nizam altına alınmışlardır:

Bu kanun, Fransız idare hayatında, Komünlerin oynadığı emniyeti tanıtmaktadır. Filhakika, Fransız Komünü «Bütün idarî bölgelerin, coğrafi, ekonomik ve tarihi bakımdan en iyi bir gerçek ifade edenidir». (Waline)

c) Komün nüfus esasına göre, genel oyla 6 senelik bir müddet için üye sayısı 9 ilâ 37 arasında değişen bir Belediye Meclisi seçer (seçilebilmek için asgari yaş 23 tür). Bu meclis ne nizamname yapmak ne de kanun ve nizamnameleri tatbik etmek kudretine sahip değildir. Tek vazifesi âmme menfaatine temizlik işleri, su şebekesi, sağlık tesisleri, dispanserler,

bakım evleri, mektepler vs. gibi «belediye işlerini» (belediye mülklerinin idaresi, belediye hizmetlerinin tesis ve idaresi) idare etmektir.

d) Belediye başkanı belediye meclisi tarafından kendi içinden 6 senelik bir müddet için seçilir. Aynı şekilde kendisi gibi seçilmiş, sayısı 1 ilâ 12 arasında değişen belediye başkan yardımcısı vardır. Başkan üç çeşit vazife ifa eder. Kanunların ve nizamnamelerin tatbiki ve âmmе menfaatine bazı hizmetlerin (medenî hal sicili gibi) işlemesi için devletin bir memurudur. Ayrıca Belediye meclisinin kararlarını tatbik eden memurdur. Son olarak tatbik için belediye meclisine tabi olmadığı hususi selâhiyetleri vardır. Böylece ki belediye servislerinin şefi olarak personeli idare eder, servislerin işleyişini organize eder. Komünü ilgilendiren zabıta selâhiyetlerine sahip olarak belediye zabıtasını teşkil ve idare eder. Ayrıca bu vesile ile belediye başkanı adlî polis memurudur. Aldığı kararlar vali tarafından feshedilebilir ve bütün fiilleri için İdarî mahkemelere kanuna aykırılıktan başvurulabilir. Diğer taraftan, vali, bazı hallerde, eğer belediye reisi haksız; olarak bir şeyi yapmaktan imtina ederse onun yerine bizzat yapabilir.

e) Belediye sekreteri, başkan tarafından tâyin olunur, ve maaşı Komün tarafından ödenir. Hiç bir idarî iktidara sahip değildir. Belediye başkanının çalışmasını hazırlar ve tatbik eder. Büyük şehirlerde, buna genel sekreter denir, personelin tamamını sevk ve idare eder fakat daha fazla bir selâhiyete sahip değildir. Küçük Komünlerde çok az zaman için bazen haftada 5-6 saat çalışır. Ve çok defa, aynı zamanda, Komünün öğretmenidir.

6 — Kaymakamlık ile Komün arasında tam manasıyla idarî başka bir kademe bulunur. Fakat burada ne seçilmiş bir meclis ne de idareci bir memur yoktur. Esasen, sulh hakiminin bulunduğu bu bölgeye «Kanton» denir.

7— Son olarak, çalışmaların ifası veya müşterek menfaat için hizmetlerin işletilişi bakımından kurulmuş olan Komün sendikaları, Komünlerarası bir komite ve bir başkan tarafından idare edilir. Bu sendikalar, Komünlerin bizzat tâbi olduğu idarî kaidelere itaat ederler ve Komünlerin olduğu gibi vilâyet, ticaret odaları, sendikalar vs. gibi hükmi şahıslar içine şamil olabilirler.

8 — Bütün bu hakiki mânası ile «idarî» olan dairenin başı, İçişleri Bakanıdır. Bu bakanlık ana çizgilerle şu şekilde teşkilâtlanmıştır. Bakanlık makamı - müsteşarlık, - özel kalem müdürlüğü, - malî hizmetler ve ihtilâflı işler müdürlüğü, - Vilâyet ve belediye işleri müdürlüğü, millî emniyet genel müdürlüğü.

EKONOMİK İDARE

IX — 1) Ekonomik alanda idare, çok ciddi etüdlerin mevzuunu teşkil ediyor. Milletlerarası IX uncu idarî ilimler kongresinde (İstanbul, Eylül 1953) M. Puget'nin raporu, hususiyle modern memleketler ekonomisinde, yer alan geleneksel idarelerle, yeni ve daha ihtisaslaşmış idareler arasında katı bir ayırma teklif ediyor. Esasen 1957 eylülünde, İtalya'da yapılmış olan batı Avrupa birliği memurlarının toplantısı esnasında kabul edilmiş olan «geleneksel idarelerde bir tekâmül plânı yapılmasının kabulü» mevzuunu yaklaşılmış bulmuyor. Ekonomik bakımdan Fransız idaresi M. Paget tarafından (ve diğer yazarlar) savunulmuş olan «geleneksel» ve «yeni» şeklindeki bu taksimata göre incelenecektir. Hakikatte, eğer eski idareler, ekonomik selâhiyetlerinin büyük bir kısmını terketmeksizin işlemeye devam ettilerse, diğer idarelerde devlete az veya çok bağlı olarak ikinci dünya harbinden beri mevcut bulunmaktadır: Gaye, elli sene evvelki memurun hissedemeyeceği ihtiyaçları karşılamaktır.

2) — Geleneksel ekonomik idareler, bugün, bir kaç bakanlığın dairelerinde temsil edilmektedir.

b — Ekonomik işler (evvelce millî ekonomiyi ilgilendiren) zamana ve siyasî değişmelere göre maliye bakanlığına bağlı veya ayrıdır. Çok defa bir müsteşarlığı, ve diğer bakanlıklar gibi birkaç müdürlük ve bir teftiş heyetini ihtiva eder: Ekonomik Koordinasyon ve İktisadî devlet teşekkülleri müdürlüğü, Ekonomik dış münasebetler müdürlüğü, Fiyatlar ve ekonomik anketler genel müdürlüğü ve millî ekonomi genel teftiş heyeti gibi. Bu daireye, eski «geleneksel» idare karakterini kaybetmiş şube ve servisler bağlıdır. Ve bunların da çoğu ikinci dünya harbinden sonra ortaya çıkmışlardır ki bunlar arasında millî dış ticaret merkezi, millî istatistik ve ekonomik etüdler merkezi ve genel istihsal komiserliği bulunur.

c — Diğer bakanlık daireleri kendilerine mahsus müdürlükler ve ekonomik servislere sahiptir. Dışişleri Bakanlığının malî ve ekonomik işler genel müdürlüğünden başka, şunları sayabiliriz: Tarım Bakanlığı ekonomik işler dairesi, sanayi ve ticaret bakanlığının muhtelif müdürlükleri (Maden ve çelik, karbüran, elektrik, kimyevî endüstriler, muhtelif endüstriler, tekstil, mekanik ve elektrikli endüstriler), Bayındırlık, Ulaştırma ve Turizm Bakanlığında Turizm Genel Müdürlüğü.

3) a — Bu eski idareler yanında, modern dünyanın, ekonomik inkişafların ve önceden görülen zaruretlerin ihtiyacı olarak kurulmuş yeni idareler mevcuttur.

b) İlk önce, «modernleşme ve cihazlanma genel plân komiserliği» nden bahsedeceğiz. 1947 de «Anavatan ve deniz aşırı toprakların ekonomik cihazlanma ve modernleşmesi ile ilgili ilk plânın tamamının tatbikine nezaret etmek için kurulmuş olan bu mühim teşekkül daha sonra ikinci plânın (1954-1957) hazırlanması ile görevlendirildi. Son olarak 27 Mart 1956 kanunu üçüncü plânın (1958-1961) hazırlanmasını bu teşekküle verdi. İdarî bakımdan Maliye ve ekonomik işler bakanlığına bağlı fakat genel olarak, hükümete ait plânlar konusunda, başbakana veya onun tevkil ettiği devlet bakanına tabidir.

c) Daha yeni bir müessese olan, Sahra bölgesi müşterek teşkilâtlanma dairesi, 10 Ocak 1957 de kuruldu. Sahra işleri ile görevli Devlet Bakanının idaresi altına verildi, ve gaye olarak, sahra bölgesinde, kıymetlenme, ekonomik kalkınma, ve sosyal yükselişi esas olmaktadır.

d) Diğer Teşekküllerin sayısı ekonomik idare bakımından mühim bir rol oynar. Fransa Merkez Bankası (genel meclisi ve etüdler ve kredi genel müdürlüğü ile), Millî Sandıklar (ziraî krediler, enerji, tasarruf, devlet pazarları, şirketler ve âmme müesseseleri vs.), birinci plânda rol oynarlar. Burada bilhassa, büyük fonları idare eden Emanet ve Emniyet Sandığına işaret etmek lâzımdır. Bu bankanın nezaret komisyonunun kontrolü altında, bu büyük fonlar millî ekonomik teşebbüslerde kullanılır. Millî savunma tahvilleri idaresi, kibrit ve tütün sanayii işletmesi, âmme borçları amortisman sandığı ve millî enerji sandığı ve Belediye kredi sandıkları vs. Bunlara Millî Kredi Komitesini ilâve etmek lâzımdır. Bazı ofisler meselâ millî hububat ofisi de ekonomik idarede büyük bir rol oynamaktadır. Bu sandıklar, sendikalar, ofisler, genel olarak «âmme müesseseleri» İdarî hukukun. merkezileştirilmemiş fakat ihtisaslaştırılmış; malî muhtariyetle mücehhez fakat devlet tarafından veya diğer idarî kolektiviteler tarafından kontrol edilmekte olan şahıslarıdır. Bazen ademî merkeziyet bazen teknokrasi filân müessesenin kuruluşu şeklindeki tezahürler, bazı hizmetleri bakanın iktidarına devretmek gayesindedirler. Böyle müesseseler «Electricite de France et Gaz de France», ekonomik idare bakımından rolü mühim olan 1945-1946 millileştirme kanunları ile doğmuş maden kömürü havzası bu müesseseler arasındadır.

d) Milli Şirketler de büyük çapta ekonomik idare selâhiyetlerini ifa ederler: Societe Generale, Gredit Lyonnais, Le Comptoir National d'Es- compto gibi bankalar, devletin yegâne aksiyoneri olduğu bazı sigorta şirketleri, hattâ içinde devletin diğer iştiraklerle beraber bulunduğu müşterek ekonomi şirketleri (Fransız millî demiryolu şirketi, genel transatlantik şirketi, Air France şirketi, Millî Aeoronatik inşaat şirketleri. Renault otomobil şirketi, Millî Azot endüstrisi ofisi) gibi

e) Ayrıca burada sayması gayrikabil Komisyonlar ve Komiteler vardır. Fakat bunlardan bazıları meselâ «pahallılık ve âmme müesseselerinin verimliği üzerinde merkez anket komitesi» gibi (Sayıştay başkanının başkanlık ettiği ve yukarıda bahsi geçen (VI — 3) idarî ekonomi bakımından çok önemlidir.

f) Böylece görülyorki Fransız ekonomik idaresi, liberal kapitalizm temayülleri ile devletin zaruri gördüğü hizmetlerin idaresi arasında bir nevi muvazeneye tekabül etmektedir. Farklılıkları, bu iki temayülün tenakuzlarından sadır olmaktadır.

SOSYAL İDARE

X — 1) Fransa'da sosyal idare, görünüşte ekonomik idareden çok farklı olup bazen görünüşde tenakuz arzeder. Biraz önce izah edilmiş sebeplerden dolayı geleneksel idare ve yeni teşekküller arasında aynı mahiyette bir taksim şekli ortaya çıkmaktadır.

*

2) a) Çalışma ve sosyal güvenlik, genel sağlık ve nüfus bakanlıkları, çok defa, büyük bir sosyal işler bakanlığında toplanmış olarak, geleneksel sosyal karakterli işlerle vazifelenmişler. Muhtelif genel müdürlüklerin yahut müdürlüklerin vasıflandırılma şekli bu istidadı gösterir. Genel Sağlık ve Nüfus Bakanlığında âmme ihyeni ve hastahaneler, sosyal ihyen müdürlükleri, nüfus ve yardımlaşma genel müdürlüğü, çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığında çalışma ve el emeği genel müdürlüğü, sosyal güvenlik genel müdürlüğü ve bunlara memleket içindeki diğer dış servisleri ilâve etmek lâzımdır: Çalışma ve el emeği vilâyet ve bölge teşkilâtları, sosyal güvenlik mıntika müdürlükleri, sağlık ve nüfus vilâyet müdürlükleri ve teftiş ve kontroller (çalışma ve el emeği genel teftiş heyeti, sosyal güvenlik genel kontrol teşkilâtı).

b) Diğer pek çok bakanlıklar, kendi cephelerinden sosyal servislere sahiptirler. Böylece, Ziraat Bakanlığı meslekî ve sosyal işler müdürlüğü ile, Millî Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı (genel işler ve sosyal faaliyet servisi). Deniz Ticareti Bakanlığı (Gemicilik ve deniz insanları müdür yardımcılığı).

c) Bu sosyal idare sıralamasında nihayet iki bakanlığa hususiyle işaret etmek lâzımdır: Bayındırlık ve Lojman Bakanlığı, eski muharipler ve harp malûlleri bakanlığı. Hususiyetleri bu bakanlıkların servislerini dahi detay olarak izaha hüzum göstermiyor. Her ikisi memleketin muhtaç bulunduğu sosyal eserler için yarışmaktadırlar. Aynı şekilde millî eğitim;

«L'education nationale» (eski l'instruction publique) bakanlığı da işaret olunacaktır.

d) Az veya çok muhtar, daha bir çok teşkilâtlar Fransayı sosyal bir şekilde idare etmek vazifesini, bakanlıkların muhtelif daireleri ile paylaşırlar: Hususiyle sosyal güvenlik sandıkları (millî, bölgesel, mahalli), aile tazminat sandıkları, ve sosyal güvenlik ve aile tazminatları aidatlarının toplanması için Birlikler ... «Sosyal güvenlik genel murakabesi»ne tabi olarak bu müesseseler «sosyal güvenlik plânı» içinde birleşirler. 1 Kasım 1945 den beri bu plân muhtelif riskleri içine almaktadır. (Hastalık, gebelik, sakathık, ihtiyarlık, iş kazaları, aile ikrazları v.s.). Bu müesseseler külliyetli sermayeler idare ederler.

e) Nihayet, «Büyük eserler : Grandes Oeuvres» aktif bir şekilde memleketin sosyal idaresine iştirak ederler ve ilk plânda başkanının ve idare meclisinin otoritesi altında Fransız kızıl haç teşkilâtı bütün memleket üzerinde kesif bir faaliyet icra eder. Teşkilâtın her vilâyette bir meclisi vardır.

f) Diyebiliriz ki çalışmalarının aşırı farklılığının hülâsası olarak Fransa'da sosyal idare, devlet teşekkülleri ve hususi şahıslar arasında taksim olunmaktadır. Hakikatte sosyal idare, bazı yabancı memleketlerde düşünüldüğünden daha az devletleştirilmiştir. Ve sosyal güvenlik teşkilâtı gibi bir sisteme rağmen sosyal idare mühim bir teşebbüs sahası ve vatandaşın iştirakine imkân bırakır.

MALÎ İDARE

XI. 1 — a) Prensip olarak malî idare, «Maliye Bakanlığının çok ehemmiyetli bir inhisardır. Başlangıçta, münhasıran, devlet masraflarını ödemek ve lüzumlu gelirleri temin etmek vazifesine sahip olan bu bakanlık, zamanla derin bir inkişafa mazhar oldu. Masraf ve gelirler arasında muvazeneyi idame ettirmek lüzumu bakanlığın oynadığı rolün ehemmiyetini artırdı, önce bütçenin hazırlanışı sonra tatbiki sırasında başvurulanan her tedbir için parlamentonun muvafakati istendiğinde, malî akisler efkâr-ı umumiye üzerinde çok hassas oldu. Aynı zamanda, devletin bütün alanlarda artan müdahalesi, âmme mâliyesinin inkişafı, sürekli ve amorcissal borcun şümullenmesi; yeni kazançların 1914 harbinden beri genişlemesi tek başına bu bakanlığın vazifesinin giriflliğini artırdı. Bu da son harpten beri harp masraflarının likidasyonu, düşman tarafından işlenmiş zararların tamiri ve işgal masraflarının ödenmesi ile daha ehemmiyetli bir şekilde artmış bulunuyor.

b) Bu notlar içinde izah edilebilmek için, bu bakanlığın teşkilâtı ve muhtelif servisleri çok karışıktır. Bütçe, Hazine, âmme muhasebesi, ve malî dış politika, en önemli dört dairedir. Buna vergiler genel müdürlüğünü ilâve etmek lâzımdır. Fransız idaresinin tümü içinde maliye bakanlığı tarafından oynanmış mühim rol üzerine fazla ısrar edilemeyecektir. Yalnız, hususiyle, her bakanlık nezdinde bir «taahhüt olunmuş masraflar kontrolörlüğü» ile temsil edildiğine ve bu dairenin vizesi olmaksızın hiç bir ödemenin yapılamayacağına işaret etmek lâzımdır.

c) Maliye Bakanlığı içinde, Fransada çok meşhur olan bir daire mevcuttur: Maliye Genel Teftiş Dairesi. Muhtar bir organ olan, ve eski «hazine teftiş dairesi» nin devamı olan Maliye teftiş dairesi Maliye Bakanlığına bağlı dış servislerin, (genel muhasebe, malî rejiler, komünlerin ve âmme müesseselerinin özel hesapları) kontrolünü temin eder. Diğer taraftan bu kontrol posta telgraf telefon dairelerine, tasarruf sandıklarına, uygun kira ile ikâmet teşekküllerine, sosyal güvenlik dairelerine vs. şâmilidir. Nihayet 1947 de bir kanun, vilâyetlerde, bütün bakanlıkların ikinci «tediye âmirlerinin, idari muhasebesinin kontrolünü teftiş dairesine bırakmaktadır.»

d) Her vilâyette, Maliye Bakanı yüksek bir memur «defterdar» ile temsil olunur. Bir memurun, malî idareyi ilgilendiren her husus için rolü hâkimdir. Genel muhasebe ve hazine muhasebesi müdürlüğüne bağlı olarak defterdar, vilâyet dahilinde, devlet adına veya mahallî teşekküller veyahut âmme müesseseleri adına bütün âmme masraflarını öder ve kontrol eder. Vasıtasız vergilerin tahsilini idare eder ve muhasebesini tutar. Gelirleri, sermaye faaliyetlerini, hazine servislerini merkezleştirir, hususi mahiyetteki tahsil memurlarının idaresini kontrol eder. Hiyerarşik otoritesi altında, her kazada mâliyenin bir hususi tahsildarı ve her kantonda ayınca daha küçük bir tahsildarı vardır. Bunların her biri şahsen idarelerinden mes'uldür.

e) Aynı şekilde, her vilâyette, bir vasıtasız vergiler ve kadaströ müdürlüğü, bir arazi ve tescil müdürlüğü bir vasıtalı vergiler müdürlüğü bulunur. Gümrük vergi ve resimleri genel müdürlüğü, ve tütün ve kibritle ilgili işletmeleri genel müdürlüğüne gelince, bunların mahallî temsilcilikleri vilâyetlere göre değil fakat mıntikalara göredir.

f) Son olarak, işaret etmek gerekir ki, vilâyet idarelerinde (valilik maliye şubeleri) ve Komün idarelerinde malî servisler mevcuttur. Yabancı memleketlerde Maliye Bakanlığı, ataşelikler, kontrolörler ve hususi itâ memurları vasıtasıyla temsil edilir.

2 — a) Fransa Merkez Bankası: Bütçenin tatbiki esnasında yapmış olduğu iştirak ile malî idare içinde mühim bir rol oynar. Filhakika, ken-

disine hesapları açık bulunan carî hesapları sayesinde hâzineye sermaye hareketlerinden sakınmasına müsaade eder. Bununla beraber, Fransız Merkez Bankası bütün gelirleri kendisinde toplayan ve bütün devlet masraflarını ödeyen Belçika Merkez Bankası ve kendisine bütün bütçe gelirlerinin yatırıldığı İngiltere Merkez Bankası kadar selâhiyet sahibi değildir.

b) Yukarda bahsi geçen emanet ve tasarruf sandığı külliyetli sermaye yekûnlarını idare eder, ve çok değişik malî muamelelere iştirak eder. 28 Nisan 1816 kanunu ile kurulmuş hususiyle himaye temini lüzumlu olan özel gelirleri önce tahsil ve idare etmek sonra da ilgililere iade etmekle vazifelidir. Bundan başka hususi tasarruf sandıklarının, millî tasarruf sandığının ve müşterek yardımlaşma müesseselerinin sermayelerini kabul eder. Aynı zamanda millî hayat sigorta sandığını, kaza halinde millî sigorta sandığını, muhtelif iş kazalarının emniyeti sermayelerini, Devlet işçileri özel emeklilik fonunu, deniz aşırı topraklar emekliler sandığını idare eder.

c) Kambiyo büroları, taşra hizmetleri ile, çok yeni bir müessesedir. (18 Ekim 1940). Bunlar kambiyo ile ilgili gereken izinleri verir, ithâl ve ihraç lisanslarını yabancı memleketlerdeki Fransız servet ve yatırımlarının kontrolünü temin eder.

d) Devlet, kolektiviteler ve âmme müesseseleri pazarlan, millî sandığından da yukarda bahsedilmişti. Bu 1936 da kurulmuş bir âmme müessesidir. Vazifesi kredi vermek suretiyle, muhtelif pazarların finansmanını ve bazı millileştirilmiş teşebbüslerle (maden kömürü işletmesi, Electricite et Caz de France, Fransız Millî Demiryol şirketi, Air France, Rhone millî şirketi) yapılmış muameleleri kolaylaştırmaktadır.

3 — Daha önce görmüş olduğumuz gibi Fransız malî idaresi, son derece merkezileşmiştir ve aynı zamanda geniş çapta dağınıktır. Maliye Bakanı, en küçük kanton merkezinde bile, kendisinin temsilcisi olan tahsil memuru ile mevcut sayılır. Esasen bu hususta aynı şeyi gösteren diğer misâller verilebilecektir.

NETİCE

XII. Fransız idaresi üzerindeki bu izahat, pek tabîi olarak eksik ve gayrikâfîdir. Burada bilhassa Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığı gibi tamamen teknik bir dairenin teşkilâtını, aynı şekilde, adalet ve dış işleri bakanlıklarının pek çok özelliklere sahip teşkilâtlarını incelemek icabederdi. Fakat böyle müttekâmil bir inceleme, bugün bizim burada, almış bulunduğumuz çerçeveyi aşmış bulunurdu; bununla beraber ümid ediyorum ki Fransız idaresinin temelini ve başlıca mekanizmasını izah edebilmiş bulunuyorum.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE İNSAN TAŞIMALARI VE TRAFİK KAZALARI

Yazan: EARL ALLGAİRE

(1959/42 sayılı Fransız J. Dergisinden)

Amerikan otomobil şirketi

Fransızcadan çeviren:

araştırma mühendisi (VAŞİNGTON)

J. Kd. Bnb. BURHANETTİN IŞIK

Amerika Birleşik Devletlerinde kaza ile husule gelen her beş ölümün iki trafik kazaları ile ilgilidir. 1956 da otomobil seyrüsüferlerinde vuku bulan kazalar 40 000 ölüye, 1.400.000 yaralıya ve 4750 milyon dolarlık iktisadî zarara sebep olmuştur.

Bunlar tam rakamlardır, fakat bu rakam yinede cesaret kırıcı görülmemelidir. Hakikaten esaslı ilerlemeler 1934 yılına nazaran kazaların miktarını çok azaltmıştır. Bu tarihten beri bu rakamlarda devamlı bir ıslahat ve azalma hasıl olmuştur. 1956 da 6.4 nisbetinde bir azalma oldu. Eğer 1934 den beri hiçbir ıslahat olmasaydı geçen sene 105.000 insan ölmüş olacaktı. Bu bir kaç hadise iki noktayı «Evvvelâ ciddi bir problem bulmayı ve sonra bu problemin sonucuna doğru esaslı bir ilerlemeye ihtiyaç olduğunu ortaya koyar.

— KAZALARIN ESAS SEBEPLERİ —

Her trafik kazasında başlıca üç sebep vardır. Bunlar araç, yol ve şahıslardır (Sürücü veya yaya olsun) davayı en iyi bir şekilde anlamak için bu hususta rol oynayan sebepleri kısaca gözden geçirelim.

Milli Güvenlik Konseyine göre, öldürücü kazaların % 5 civarında bir nisbeti mekanik hatalardan ileri gelmektedir. En çok yapılan müşterek hatalar aşağıdakilerdir.

- Kusurlu frenler
- Yetersiz farlar

Bu rapor OTA delegelerinin 4 haziran 1957 de STOCHOLM'de yaptıkları toplam da ibraz edilmiştir.

- Kusurlu yahut patlak lâstikler
- » direksiyon mekanizmaları

Teçhizatıta kesin bir sınır çizmek değildir. İyi bir şoför büyük bir tedbir ve yavaş sürme ile fren hatasını telâfi edebilir. Frenin aniden kırılmasında da şoför vasıtayı durdurabilir. Şurası aşikârdır ki mekanik hatalar oto kazalarının başlıca sebebi değildir ve oto kazalarının mekanik hatalardan olduğunu tesbit güçtür. Aniden bir eksiklik meydana çıkınca anlaşılır ki kazanın sebebi budur. Maalesef bir çok kazada otonun kazadan önceki halini tesbit çok zor olmuştur. Araçlar zaman zaman teftişe tabi tutulduklarında kötü vaziyetteki arabaların yüzde nisbetinin çok olduğu görülür, fakat bu nisbetler kullanılan vasıtalarda red sebebini teşkil eder.

Trafik kazalarında yol durumunun kazaya sebep olduğunu tayin etmekte güç bir meseledir. Eğer bir köprü aniden yıkılır ve yol üstüne bir kaya düşerse kazanın sebebi sorulmaz. Eğer bir sürücü kayan bir yola vasıtayı süratle sürer ve şarampole yuvarlanırsa mesuliyeti şoförde aramak icap eder. Eğer yol durumunu ve kazayı hesaba katmazsa kusurun büyük bir kısmını kabul etmek icap eder. Bundan başka yol ve sürücü iyi ise kusur bulunamaz. Yol fenalığı ise başlıca sebebi teşkil edebilir. Kötü hava şartları da kaza sebebi sayılır. Eğer iklim hava şartları kötü ise bunu hesaba katmayan sürücü tamamen hatalıdır.

Trafik kazalarında vasıta ve yol büyük bir rol oynadığına göre zarurî olarak dikkatimizi insana ve kazaların sebeplerine çevirelim, sonra teklif edilen çareleri deneyelim.

Burada bir çok kazalara sebep olan faktörler üzerinde durmak mecburiyeti vardır. Yalnız bir unsuru kazanın sebebi olarak göstermek her zaman varid olmaz. İki arabanın çarpışmasında her iki şoförde güvenliğe karşı müşterek bir suç işlemişlerdir.

Milli Güvenlik Konseyi öldürücü kaza yapan 100 şoförden 71 ini müşterek suçlu bulmuştur. Yayalarında bu işte hisseleri vardır. Mutlak rakamlar vermemekle beraber 3 ölüm hadisesinde iki yayanın yolda nizamı ihlâl ettikleri tahmin ediliyor.

Kazaların başlıca sebepleri hakkında araştırma yapan her şahsın farklı bir liste yaptığı görülecektir. Bununla beraber şoförü esaslı surette ilgilendiren ancak bir kaç sebep vardır. Bunlardan biri diğerlerinden daha çok mühimdir.

A) USTALIK

Yol üstünde başka bir vasıta olmadığı zaman bile vasıtayı ustalikle durdurmak lâzımdır. Acemi şoför kalkarken yoldan çıkabilir veya yol üstünde bulunan sabit bir cisme çarpabilir. Çünkü arabanın durdurulmasına, ve yönetimini iyi bilmez. Acemi şoför bir tecrübe şoförünün öğretiminde bir mahalde lâıyık veçhile öğretilir.

B) BİLGİ

Bazı kazaların sebebi bilgi noksanlığıdır. Bir şoför kırmızı işaret yandığında durulacağını bilmez yavaşlarsa kaza meydana gelebilir. Bilgisizlikten hasıl olan kazalar az bir nisbette değildir.

C) FİZİKSEL ŞARTLAR

Şahısların çoğunun fizikî kudretleri vardır ve normal şartlar altında bir aracın idaresini koordine edebilmektedirler. Bir çok şahıslar ehliyet alma işinde testdışı sorulan suallerden sıkılmaktadırlar. Bir çok araştırmalar yapılarak fizikî ve aklı itimatsızlık ile kaza davaları arasında bir münasebet aranmıştır, bu münasebet zayıftır.

Hakiki gaileye sebep fizikî itimatsızlığı sürücüler kendi hallerinde hesaba katmıyorlar. Bu şahıslarda muvakkaten ilâç ve alkol tesiri altında tatbik ediliyor. Şu ana kadar hiç bir mahkeme içkinin tesiri ile vasıta kullanıldığı üzerinde durmamıştır. Bu davanın ehemmiyetine ait hakiki rakamları temin etmekte çok güçtür.

Bermutad bütün esasları hazırlamıyoruz, mademki suçlu sürücüler fizikî zehirlenme testlerine maruz bulundurulmuyor ve başka hallerde testler kazadan bir müddet sonra yapılıyor kandaki alkol kesafeti oksijen tesiri ile azalabilir. Üç sene müddetle yapılan araştırmalara göre, cem'an 138 sürücünün ölümle biten 97 kazada suçlu oldukları anlaşıldı. Yaralıların yaraları çok ağır olunca anket yapılamıyordu, ancak anket ajanları gördüklerini ve fikirlerini not ediyorlardı. 20 şoförün (% 14,5 yekûn) kanlarında % 15 den fazla alkol vardı. 13 sürücünün (% 9,4 yekûn) kanlarında % 0,05 den % 0,14 e kadar alkol, 3 sürücünün (% 2,2) kanlarında biraz alkol vardı % 0.05 den az, 20 sürücünün (% 14,5) için test yapılamadı fakat anket ajanları bunlarında alkol aldıklarında ittifak ediyorlar. Bu netice gösteriyorki 56 şoförün (% 40,6) sı içmiştir.

D) MUHAKEME

Çok sık bir seyrüsüfer içinde sür'atle karar vermek ve öndeki vasıtayı çok çabuk takip etmek icap eder. Bu kararlar bir çok devrelerde olgunlaşmış muhakemelere dayanır. İki arabanın çarpışmasında onlar aynı noktaya aynı anda gelirler, bunların birisi yahut ikisi sür'atı yahut yolu yanlış hesap etmişlerdir. Bu muhakemeler bilhassa tecrübe ile iktisap edilir. Yeni şoförlerin başarısızlığının mühim bir sebebi tecrübe noksanlığıdır.

Maalesef ağır kazalar bu muhakemenin yapılamadığı ahvalde vuku bulmaktadır, saniyen yeni sürücüler vasıta kullanmadan bir istirahat ve emniyet payı düşünmüyorlar. Başka bir tabirle tehlikeye dalıyorlar. Usta şoförler kadar tedbirli de değiller çünkü bir kaza olabileceğini takdir edemiyorlar.

E) SÜR'AT

İşte araç kazalarında üzerine tartışma açılabilcek bir kelime. Yalnız sür'at bu hususta başlı başına bir mana taşır. Bir şoför saatte 80 Km. hızla iyi bir yolda gidebilir, bütün ihtimallere göre bu sür'at emindir. Eğer bir virajdan sür'atini azaltmadan saatte 48 Km. ile geçerse bir kazanın önüne geçilemez. Başka bir misâl: Geceleyin saatte 80 Km. ile giden bir arabanın derhal durabilmesi için 15 metrelik bir mesafe lâzımdır, eğer bu anda yolda bir mania varsa çarpılır. Eğer bir şahıs önünde normal durmasını temin edecek muayyen mesafeyi dikkate almazsa yine bir kaza meydana gelecektir.

Meselâ: Bir şoför yaya geçitinden saatte 32 Km. ile geçerse önüne bir yaya çıkarsa kazayı önleyemez. Başka bir yönden: Bir yol üstünde çocuklar herhangi bir aracın geçebileceğini dikkate almadan oynamakta iseler, çocukların yanına gelmeden önce aracın kolaylıkla durdurulabileceği bir sür'atte ağırlaşmak lâzımdır. Bu çocukların yolları üzerinden çekilebileceği saatte 8 ilâ 16 Km. lik makul bir sür'attir.

Süratin kendi kendine az bir manası vardır. Duruş mesafesi muhtemelen serbest duruş mesafesinden önceden büyük olduğu zaman sürücüler için güçlükler meydana çıkar.

İfrat sür'atin sebepleri arabanın kendi sür'atine nazaran daha önemli olmayabilir. İfrat sür'atler muhtemelen iki sebeptendir. Bu evveleminde muhakeme noksanlığındandır. Şoförün gece hakkında kâfi bilgi ve tecrübesi olmayabilir ve kayan bir yolda duruş ve görüş mesafesini mu-

hafaza edebilmek için 40 Km. nin altında bir sür'atle durmaya mecbur olur Bundan başka nisbeten muhakemeli ve tecrübeli sürücüler vardır ki bunlar kendilerinin ve vasıtalarının kabiliyetleri üstünde sür'at ve duruş yaparlar bu şahıslar ihmalkâr ve kaygısızdırlar bu tedbirsiz diyebileceğimiz bir vaziyettir. Bu şahıslar sür'atle gitmekle güvenlik aleyhine hareket ettiklerini kabul etmiyorlar. Bu şahıslar er veya geç adlî bir hata işleyecekler, duruş mesafeleri serbest mesafelerini geçecek, neticede çarpışma olacaktır.

Tecrübesiz şoför sık sık uygunsuz bir muhakemenin kötü örneklerini verir, bu örnekler muhtemelen bu tip şoförlerin yaptığı kazaların başlıca sebebidir.

F) DİKKAT

İstatistiklerden dikkatin ehemmiyetine dair çok şey öğrenmemize rağmen şu sözleri sık sık duyarız. (Onu önünden geçtiği anda görmedim.) Birçok halde dikkatli sürücü bir kazanın olabileceğini hissediyor, temkinle yavaşlıyor ve lüzum ederse yakınında duruyor. Eğer şoför dikkatli değilse normal sür'atle devam ediyor ve ihtiyatla durması gereken yerde fazla sür'at yapıyor. Bu gibi hallerde dikkat esas unsurdur.

Yukarıda altı faktörün bilhassa sürücülere tatbikini müteâlâ ettik, fakat bu hususlar bir çok hallerde kazalara sebebiyet veren yasalara da tatbik edilebilir. Yayalarda sürücüler kadar aynı insanı hatalara sahiptirler. Bir yayanın dikkatsizliği bir şoförünkinden daha mühim bir faktördür. Sürücü hesabına mevcut şartlar için büyük bir sür'at ve yaya hesabına dikkatsizlik tehlikeli bir tertip teşkil eder.

Muharrinin fikrine göre yukarıda zikredilen haller insan taşmalarını ve trafik kazalarını ilgilendiren esas sebeplerdir. Maalesef kaza raporlarının çoğu bilhassa saat, mahal, fizikî şartlardan bahsediyor ve kaza anında ortaya serilen hadiselerden resimler veriyor. Bunlar esas hapislik müddetini genişletmek için sınırlandırılmış kıymetlerdir. Kazaların ihtiyatî hapislik müddeti için tam bir program tatbik etmek için kazaları kıskırtan sebeplerin bize gelmesi lâzımdır. Bu yapıldığı andan itibaren sürücülerde tepki yapan usullerde değişiklik yapmayı düşünmeye mecburuz.

— SÜRÜCÜLERİN TABİATİ —

Amerikan Birleşik Devletlerinde 75.000.000 dan fazla sürücü vardır. Fiilen 14 yaşına gelen halkın yarısının bir ehliyeti vardır. Bu miktarın

1/3 ü kadındır. Vasatı alarak erkekler kadınlara nazaran yılda 2 misli fazla seyahat yaparlar. Kilometrajın 1/6 sını kadınlar kateder, ölüm kazalarının 1/10 unun faili kadınlardır ve müşterek işlenmiş kazaların 1/7 sinde kadınlar faildir. Bu gösteriyorki kadınlar erkeklerle nazaran daha az öldürücü kaza yapıyorlar. Hemen hemen ticari trafik kazalarının çoğu erkekler tarafından işleniyor, bunun bir kısmı gayri müsait şartlarda olmaktadır. Kadınlar muhtemelen daha tedbirli olup kendilerini mahkûm ettirecek ağır kazalardan çekiniyorlar.

Aşağıdaki tablo muhtelif yaş grupları tarafından işlenmiş kaza nisbetlerini gösteriyor.

Yaş Grubu	% bütün sürücüler	% ölüm mesafeden	% ölüm kazaları	% bütün kazalar
15 — 17	5	1	4	5
18 — 20	9	4	9	9
21 — 24	13	10	14	13
25 — 44	48	58	47	48
45 — 64	21	24	20	21
65 ve daha yaşlı	4	3	6	4
	% 100	% 100	% 100	% 100

Güvenlik noktai nazarından, her yaş grubundaki sürücülerin miktarının çok önemi vardır. Bununla beraber güvenlik bakımından her yaş grubu tarafından kat edilen mesâfe gruplar arasındaki mukayesede en iyi ölçüdür.

Mesafe rakamları tahminlerin üstünde olmasına rağmen, öyle görüyorki genç şoförler en kötü mevkiî işgal ediyorlar. Bu mevki 25 yaşından sonra iyileşiyor ve 64 yaşına kadar en iyi nisbet oluyor. Şu halde çarelerden biri tehlikesiz sevk idareyi öğrenmektir. Onları az başarıda bırakmaktansa çok fazla öğrenim yaptırmalıdır, Böylelikle sevk dereceleri iyileşecektir.

Mikyasin öbür ucunda eski sürücülerini fena neticeli buluyoruz. Burada, zahiren ustalıkları ve muhakemeleri uzun yılların tesiri ile olgunlaşmış fizikî kabiliyetleri ise yaştan tesiri ile artmıştır.

Eşit olarak biliyoruz ki tecrübesiz şoförler tecrübelilerden daha az iyi netice alıyorlar. Bununla beraber yaş ve tecrübenin bu işte mühim rolü

vardır. Yeni sürücülerin fena netice almalarında gençlik veya tecrübesizliğin sebep olduğuna eminiz. 14 yaşındaki bir şoförün bir senelik tecrübe ile 16 yaşındaki bir şoförün 1 senede aldığı netice kadar iyi netice alması mümkün değildir. Araştırmalar bize bu neticeyi veriyor.

Zaman zaman kazalarda fail sayılan şoförler arasındaki fizikî ve dimağî farkları meydana çıkarmak için yapılmış olan gayretler bunları ihtiva eder. 1936 -1937 de CONNECTICUT'de yapıları bu nev'idenden çok geniş araştırmalar 3633 kişiye tatbik edildi. Biyografik işaretleri ihtiva eden 72 değişebilir tahmin 3 senenin kazaları ile mukayese edildi, hiç bir nisbet % 10 u geçmedi. O zaman teste tabi tutulan şahısların miktarı bir istatike esas olacak kadardı. Diğer etütler buna mümasil neticeler verdi. Psikolojik test ve kazalar arasında yakın zamanda esaslı nisbetler kurulabileceği şüphelidir.

Esaslı münasebet noksanlığı kazalar hesabına, sürücülerini denemeyi terketme düşüncesini bize bahşetmiyor. Daha çeşitli sebepler keşfetmemiz lâzım geldiğine işaret ediyor. Şevkte hasil olan faktörlerden dolayı, ustalık ve genel sevk'idare ustalığı kıstası bakımından da testler yapmak lüzumludur. Tam bir sevk'idare ve ehliyetli kullanımları kontrole yarar hiç bir ölçümüz yoktur. Çalışma seneleri ve genel aklı istidadın kaza sebepleri ile fizikî testlerden daha ilgili olduğu anlaşıldı. Bir kaza kaziyesine sahip olan sürücüler bir aklı istidat azlığını ileri sürmektedirler.

Şahsi muhite uyma üzerine araştırmalar ve sürücünün heyecanına ait bir kaç deneme yapıldı. Bu denemelerin en faydalısı muhtemelen TILLMAN tarafından yapılanlardır. Taksi şoförleri arasında yüksek bir nisbet ifrat derecede çocuk bulundu. Bunlar çalışmaları esnasında içkiyi adet haline getirdiklerini itiraf ediyorlardı, bunlar sınıfta yaramazlardı, izinsiz silâh taşırlardı, bir aile muhitinde ise son derece ciddi idiler.

Başka araştırmalar bu neticeleri teyid etti. Anlaşılan sürücünün mazisi vasıta kullanmasındaki başarısında mühim bir sebep teşkil ediyordu.

Bütün bu sayılanlar gösteriyorki, kazadan önce şoförün durumunu meydana çıkaracak tatmin edici hiç bir usul mevcut değildir.

— ŞOFÖRLERİN SEÇİLMESİ —

Eksik bir ölçü ile şoförleri seçiyoruz. Bunun için bir seçim yapmak lâzımdır. Vasıta işleten Şirketler şoförlerini temin için mevcut test ve ölçülerin yardımından istifade etmelidirler. Devlet Daireleri kazalara sebep olan yahut dikkati otomobil kullanmıyan şahıslara ehliyet vermemek gibi bir tutuma sahip olmalıdır.

TİCARİ ŞOFÖRLERİN SEÇİMİ

Küçük Ticarethaneler umumiyetle dikkati seçme testlerde tesbit edilmemiş şoförleri kiralyorlar. Bu kumpanyalar elbette iyi iş görebilme imkânlarından mahrumdurlar, mademki kazalar sık sık oluyor seçimi talihe bırakılmış bir şoförün meydana getireceği kayıpları hesaba katmıyorlar demektir. Diğer taraftan büyük Şirketler mevcut test usullerine göre şoför seçiminin zaman ve menfaat kaybına sebep olduğunu ileri sürüyorlar. Fakat birçok büyük Şirketler mevcut en iyi seçme usullerinden faydalanıyorlar.

Kullanılan usullerde az çok benzerlik vardır, bununla beraber büyük Şirketler tarafından kullanılan en iyi usul misâlini CLEVLANT WHITE MOTOR COMPANY kumpanyası vermiştir. Bu şirket aşağıdaki hususları tatbik etmiştir.

1 — Talepname örneği.

Yaş durumu, medeni hal, tahsil, önceki iş, malî vaziyeti, v.s.

2 — Telefonla kontrol.

Bu telefonla yapılan müracaatların kontrolunda faydalanılan basit bir usuldür.

3 — Şoförün sorgusu.

Bu örnek şahsın suallerle vasıflandırılmasında klavuzluk eder.

Şu hususları ihtiva eder:

a) Meslekî tecrübe

b) Tahsil

c) Ailevî mazisi

d) Hali hazır malî durumu

e) Ailevî vaziyeti

f) Sağlık

4 — Bilgi testleri.

En müsait test sevkiidare üzerine 57 soruyu ihtiva eder.

5 — Yol testi.

106 yanlış ihtiva eden bir testtir.

6 — Sıhhi imtihan

Nisbeten çok lüzumlu hususları ihtiva eden bu bahsi maalesef bir çok kumpanya kullanmamaktadır.

ŞOFÖR EHLİYETİ

Şoför ehliyeti vermek için kullanılan düsturlar ticarî şoförlerin seçiminde kullanılan usuller gibi olmalıdır.

48 Amerikan eyaletinde tatbik edilen hususlar aşağıda hülâsa edilmiştir.

1) Yaş:

Tahditsiz bir ehliyet alabilmek için müşterek bir faktördür. En aşağı 16 dır, fakat 36 Devlet bundan müstesnadır, onlarda en aşağı yaş 14 dür.

2) Fizikî kabiliyet:

Bütün Devletler fizikî ve aklî bakımdan kabiliyetsizlerle, kendini alkole ve oyuna kaptıranlara ehliyet verilmesini reddetmektedir. Bununla beraber tatbik edilen bu usullerde az benzerlik vardır. Bütün Devletler (Bundan 7 si müstesna) bir çok kazalarda suçlu görülmüş bir şoförün ehliyetinin yenilenmesini reddetmektedirler.

3) İmtihan:

Bütün Devletler şoförlerini imtihan etmektedirler. Bu imtihanlar umumiyetle aşağıdaki noktaları ihtiva etmektedir.

- a) Görüş keskinliği:
İki gözden göz lüksüz faydalanma, 20/40 31 Devlette, gözlükle 27 devlette 20/40 ve 19 Devlette de aşağıdaki halleri icabettirir.
- b) Mesafe tahmini:
Testler 18 Devlette kabul edilmiştir.
- c) Renkleri tanıma:
Bu testler 41 Devlette kabul edilmiştir.
- d) Görüş sahası:
Bu testler 10 Devlette kabul edilmiştir. İhtiyaçlar 90° den 150° ye kadar değişir.

- e) işitme duygusu:
Kullanılan ölçülerin çok kısa olmasına rağmen 37 Devlette bu husus açıklanmıştır.
- f) Sür'ati intikal (zaman tepkisi):
Bu test 4 Devlette tatbik edilmektedir.

Bir şoför ehliyetini aldığından itibaren muhtemelen ehliyetini yenilemek için yapılacak bir teste hazır değildir. Bu hal yeni bir kazanın mes'ulu olacağına delildir. Yalnız 9 Devlet ehliyetleri yenilemek için adı bir test yapar, ve bir çok hallerde yalnız görme testi ile bu işi bitirir. 8 Devlet 65 ilâ 85 yaş arasında değişen şahıslar için yeniden imtihan yapar.

Devletlerin çoğu ikmaline inandığı, yahut ehliyetini tatil yahut iptal eden veya fena bir kaza yapan şahısları yeniden imtihan etmektedir.

Mahkemede, her sene hasıl olan kazaların miktarı ayrıca gösteriyorki permi davalarının çokluğu kötü şoförleri yoldan alıkoyamıyor

ŞOFÖRÜN ISLAHAT VE TAVRI HAREKETİ

Ehliyet verme sistemlerimizdeki noksanlıklardan dolayı bir çok asil şoförün başarısı açıkça yetersizdir. Bu davayı tanzim bakımından kullanılan iki usul birbirile sıkı surette ilgilidir. Evvelâ, bu şoförlerin islahına çalışılmalı eğer bu muvaffak olmazsa ehliyetlerini talik yahut iptal etmelidir. Prensip olarak bu eğitim, ceza ve ehliyetin talikile kuvveden fiile çıkarılır.

A) SUÇ

Bu bilhassa hatasını idrâk eden suçluyu istihdafediyor, bilgisizlikle suç işleyen suçluyu zorlamak az müessir olacaktır, para cezası almak için, hata oldukça ağır olmalıdır. Başka bir tabirle eğer şoförler tevkife yahut fazla sür'atten dolayı para cezası ödemeye müstehak olmadıklarını bilirlerse ufak bir tedbiri dahi göze almazlar.

Kanunların tatbikinde üç tip cezadan faydalanılır:

Para cezaları, hapis (cezası) mahkûmiyeti ve işten el çektirme yahut ehliyetin geri alınması. Bu son usul çok tesirli olmaktadır, para cezası zengin için pek müessir olmamakta fakat fakir için olmaktadır. İşten el çektirme yahut ehliyetin geri alınması musavatan başka bir amaca ulaşmaktadır. Fena şoförü tecziye etmek onu bir süre için yoldan uzaklaştırmayı temin ediyor.

B) EHLİYETLERİN KONTROLÜ

Mademki ehliyet kontrolü şoförün hareketini tesbit eden en müessir çaredir, bu son senelerde bunun tesirini daha da arttırmak için çok teemmül edildi. Ve umumiyetle husule (Noktalar sistemi) dendi. Bu nokta (Not) sistemi hatanın derecesini tayin etmektedir. Bir çok gaileli ve ciddi şoförler için ehliyetin geri alınması ilk müessir müeyyide olmaktadır. Aynı zamanda bu arzu edilen öğretici tesiri de yapmaktadır.

Şoförün mahkûmiyeti ve mütevali kazaları bir çok çapraşık noktaların doğmasına sebebiyet veriyor. Fazla bir yekûne balî olunca ehliyet servisi işe müdahale eder, ilk iş olarak bir ihtar mektubu gönderilir. Çok yüksek bir (Not) miktarı için bir sorgu yahut yeniden imtihan açılabilir. Eğer kâfi miktarda not alınmazsa ehliyet geri alınır veya tatil edilir.

Bir çok hallerde bu sistem şahısların daha esaslı surette imtihan edilmesine imkân vermektedir. Buna (Şoförler kliniği) denmektedir. Bu klinik şoförlerin gayri müsait buldukları halleri yeniden araştırmaya imkân vermektedir. Ekseri hallerde bu klinikler şahısların daha emin taşınma çarelerini temin eder.

Not sistemi adet üzere bir af maddesini ihtiva eder. Her kim olursa olsun puanların yekûnû hesab edilerek iki yıllık suçların yekûnû lâğvedilir yahut tesirleri düşürülür. Bu sistemin ifası işletme müddetinde yetkililer suçlularla sıkı surette temasta bulunurlar.

Bu temasların temin ettiği terbiyevî neticeler gözden kaçırılmaz. Halı hazırda 15 Devlet Not sisteminden faydalanmaktadır. Diğerleri muayyen bir Ölçüde bunu takib ediyorlar. Bütün ihtimallere göre diğer bir çok Devletler bu sistemi müteakip yıllarda bünyelerine uyduracaklardır.

C) TERBİYE VE NİZAM

Öyle geliyorki şoförün hal ve tavrını ıslah etmek için en büyük ümit şoförün terbiye ve nizama sokulmasında toplanıyor. Yalnız arabayı emniyetle kullanmayı bilmek kâfi olmayıp, aynı zamanda yol ve araç vaziyetini dikkate alarak her zaman bir müeyyide ile karşılaşacağını hesaba katarak Kanuna saygı beslemelidir.

Bir kaç taşıt Şirketi şoförlerinin programlarında kısaltmalar yaparak kazaların azalmasında büyük bir başarı sağladı. Bir çok yüksek okul öğrencisinin kaza dosyaları tetkik edildiğinde eğitim görmüş öğrencilerin

görmemişlere nisbetle yan misli az kaza yaptıkları anlaşıldı. Eğitimi şoförlerin kafasına zorla sokmak için bir çok usuller olmasına rağmen biz burada en müessir üç tanesini tetkik edeceğiz. Bunlar şunlardır:

Suçlular için okullar, ticarî sevk okulları ve yüksek okul kursları.

SUÇLULAR İÇİN OKULLAR

Bu okullar çok çeşitli isim taşırlar. Fakat adet üzere bu isimler bir istek yahut bir çok kaza veya suçta fail bulunanlara mahkemeler tarafından konulmuş isimlerdir. Onlar başka Kurumların iştirakile umumiyetle bir Mahkemenin yahut Vilâyet polisinin himayesindedir. Kurslar her biri bir ilâ iki saat olmak üzere üç ilâ altı seanstır. Yardımcı eğitim filmlerinden istifade edilir, bu şekilde öğrenim kolaylık sağlamakta, can sıkıntısını bertaraf etmektedir. Başlıca güçlük öğretmen temininde ve arzu edilen tesirde bir programın tatbiki konmasında olmuştur.

Mahkemenin emriyle bu okullara sık sık giden kimseler esasen tutulmuş bir dinleyici kitlesi teşkil ediyorlar. Kurslara yardım ediyorlar, çünkü buna mecburdurlar. Ekseriya bu şahısların daha ilk anda fena tavırlardan dolayı canları sıkılıyor. Bunun içindirki öğretmenlerin bütün ustalıkları dinleyicileri ilgi ile ve sıkıntısız takip edecekleri bir programı yapmalarındadır. Elde mevcut kesin rakamlar olmamasına rağmen halen faaliyette 100 kadar suçlu okulu mevcuttur. Yapılmış olan tetkikler gösteriyorki okullar lâıykile idare edilebilirse sabıkahıların yüzde nisbeti harukûlâde surette düşük olacaktır.

TİCARİ SEVK (SÜRME) OKULLARI

Henüz bir çok şahıs geçen devri hatırlıyacaktır. Bir çok kimse araba alabilir ve başka bir arabaya çarpmadan uzun müddet saadetle bunu kullanabilirdi. Fakat zamanla büyük sür'atler ve kazaların döktüğü kanlar bir çok şoför çırağını usta şoförlerin idaresinde iki direksiyonlu otolarda emniyetle otomobil kullanmayı öğrendiği ticarî sevk (Sürme) okullarına şevketti. Zannediliyorki her sene 1 000 000 a yakın şahıs 1 800 kadar ticarî okulda öğrenim yapıyor ve bu rakamlar sür'atle artıyor. Maalesef buna rağmen bilginin kalitesi her yerde düşüyor ve mükemmelleri az bulunuyor. Bir kaç devlet kötü okullardan bazılarını kapattı. Halk bu okullarda nazarı öğrenimden istifade edemiyor. Netice şu ki: Ticarî sevk okullarının çoğu nazarı öğrenime çok az yer veriyor, çünkü öğrenciler munzam fiat ödemek istemiyorlar.

YÜKSEK OKUL KURSLARI

Genel bir görüşle yüksek okul kurslarının kazaların azalmasında en uzun vadeli kuvvet olduğu anlaşılmaktadır. Bu kursların ilkleri bundan 20 sene kadar evvel açılmıştı. Halihazırda yılda yarım milyon öğrenci bu okullara devam etmektedir. Bu kurslar her sene otomobil sürme yaşına, gelen öğrencilerin 1/4 ünü mezun eder. Öğrenci ortalama olarak 59,7 saat kurs görür. Bunun 18,9 saati nazari kurs, 8 saati pratik sürme eğitimi ve 18,9 saati başka bir öğrenci araç sürerken tetkiktir.

Son senelerde bu sahada büyük ilerlemeler kaydedilmesine rağmen Devletlerde şahıs okullarına yardım suretiyle yeni bir gelişme hasıl olacaktır. 1947 den beri (DELAWARE) her iki senede bir şoförlerin eğitimi için 50 000 dolar sarfetti. 1952 de (PANNYSYLVANIE) nin ilk ehliyetleri için yaptığı masraf ehliyet başına 2 dolardı ve bu paraları okullara dağıttı.

7 Devlet şoförlerin eğitimi için şimdi bir miktar yardım yapmış bulunuyorlar. Son Devletler MICHIGAN mevcut Kanunlara yeni bir madde ekliyerek 18 yaşından küçük kimselere ehliyet verilmemesini temin etmiştir.

KURSLARDAKİ ARAŞTIRMALAR

Son 20 seneden beri bu hususta çalışılmasına rağmen daha yapılacak çok şey kalmıştır. Seyrüseferin sıklığı ve yollardaki sür'at yüzünden şoförün kontrolü ve öğrenimi gittikçe ehemmiyet kesbetmektedir.

Şimdiye kadar şoförün hareketleri davanın ehemmiyeti nisbetinde tahdit edilmişti. Ordu mahfilleri şoförleri seçmek için mühim bir işi başardılar. Bu hususta en geniş ve devamlı program muhtemelen doktor A.R. LAUER tarafından (LOWA STATE COLLEGE) de yapılanlardır. Mühim araştırmalar NEWYOK Üniversitesinde Doktor HERBERT STACK'ın idaresinde yapıldı.

CALIFORNIA, LOS ANGELES şoförler hakkında eşit olarak araştırmalar yaptılar. Bu sahada iyi bir çalışma örneği PITTSBURGH ve PENNSYLVANIE Enstitüleri tarafından verildi.

Yukarıda sayılan Kurumlar ve başkaları bu sahada ilgi çekici bir mükellefiyet getirmiş oldular. Karışan faktörler o kadar çok ki davanın müşterek halli için bir sınır çizmek mümkün değil. Vazifenin genişliğinden dolayı esaslı bütün tedbirlerin düşünülüp tatbiki gerekmektedir.

GELECEĞE BİR BAKIŞ

Hadiseleri önceden bildirmek daima tehlikelidir. Bununla beraber davalar ve bu günki temayüller gelecek zarfında şoför hareketlerinin tahavvülü bahsinde muhtemel birçok değişmelerin olacağını gösteriyor.

Birçok trafik otoritelerine göre ehliyet verilmeden önce çok sert testler yapılacaktır. Bugün tatbik edilen testler ıslah edilecek ve muhtemelen başka testlerde ilave edilecektir. Sabıkalıların ve faillerin yeniden imtihanı usulü cari olacak. Hatta ihtiyar şoförlerin akli ve fiziki testleri tekrarlanacak muhtemelen ehliyetleri düşecektir.

Gitgide şoförlerin mazilerine ait dosyalar tanzim edilecek, devletler arasında haber teatisinde muhtemelen büyük ıslahat olacak, şoförlerin dosyası daha tam olacaktır.

Mademki şoförlerin eğitim ve idmanları açılan okullarda devlet yardımı ile geliyor ve onlar gittikçe Kanuna riayetkâr oluyorlar mecburen bu kurslarla ilgileri olmalıdır.

Mütehassıs ve idmanlı bir çok şoför yetiştirilmesini sağlayacak yeni araştırmalar yapılacak ve robot denilen öğretici vasıtalar bulunacaktır. Bu çabuk ve ekonomik neticeler bir gün olacaktır.

Netice şudur ki: 1956 yılında kazalarda 40.000 kadar insan hayatını kaybetti. Bu rakam en iyi programların bulunup tatbik edilmesi lüzumuna işaret ediyor. Devletler Federal Hükümetin biraz yardımile trafiğin ihtiyacına cevap verecek nisbette yol yaptılar. Nihayet halk şimdi Federal Hükümet tarafından esaslı surette yapılan dev yollar inşaatının lüzumuna inandı, bu yollar gittikçe nazarı dikkati trafik kazalarına daha çok çekecektir. Bu hal bizi kazaların sebeplerini müştereken ortadan kaldırmaya teşvik eder. Bu dava şimdiye kadar gösterilmiş olan gayri muntazam gayretlerden daha fazla bir gayret ister görünmektedir.

İ D A R î C O Ğ R A F Y A

DİCLE İLÇESİ İDARİ COĞRAFYASI

Yazan: **Nesati ÖZEN**
Dicle Kaymakamı

ÖZÜ : (Plân)

- 1 — COĞRAFİ MEVKİİ VE DURUMU
- 2 — TARİHİ
- 3 — İDARİ DURUMU
- 4 — NÜFUS VE İSKÂN DURUMU
- 5 — İKLİMİ
- 6 — İLÇE TEŞKİLÂTI VE MEMURLARI
- 7 — İLÇE MERKEZİNİN SOSYAL DURUMU
- 8 — EĞİTİM DURUMU
- 9 — EKONOMİK DURUM
 - A. ZİRAAT DURUMU
 - B. SEBZE VE MEYVECİLİK
 - C. ORMANCILIK
 - D. HAYVANCILIK
 - E. MADENCİLİK
 - F. TİCARET
- 10 — SAĞLIK DURUMU
- 11 — BAYINDIRLIK DURUMU
 - A. YOLLAR
 - B. KÖY İÇME SULARI

COĞRAFİ MEVKİİ VE DURUMU:

Dicle İlçesi Diyarbakır Vilâyetine bağlı olup il merkezine 90 kilometre mesafededir. Dicle Diyarbakır'ın tam kuzeyinde bulunmaktadır. Dicle Nehrini meydana getiren iki ırmağın arasındaki sahada kurulmuştur. İlçe Merkezi Dicle nehrinin asıl kolu Döğer çayına Onbir, Diclenin diğer kolu Maden çayına altı Klm. mesafededir. Bu iki büyük çay ilçe hudutlarının hemen dışında Eğil mıntıkasında birleşirler ve Dicle nehrini meydana getirirler.

İlçe arazisinin büyük bir kısmı dağlık ve ormanlıktır. Dağlar arasında ufak ovalar vardır. Bu ovaların en büyükleri Kocalan, Dedeköy ve Çavlı ovalarıdır. Dağlar umumiyetle meşe ve bodur meşe ağaçları ile kaplıdır. Ormanlık saha 380000 dekarıdır. 150000 dekar arazide tarla ve bahçe ziraatı yapılmaktadır. İlçe merkezinin kuzeyinde kalan köyler dağlık ve ormanlık cenubundaki köyler ova köylerdir.

İlçe, kuzeyinde Elâzığ Vilâyetinin Palu ilçesi, doğusunda Hani ilçesi, güneyinde Diyarbakır merkez ilçesi, batısında Maden ilçesi ile hududu bulunmaktadır.

Dicle ilçesinin mesahası 975 km. karedir. İlçe merkezinin rakımı 970 metredir.

TARİHİ:

Dicle tarihi üzerinde henüz ilmî bir araştırma yapılmış değildir. Ancak Diclenin asırlardır meskûn bir mıntika olduğuna işaret eden tarihi eserlere gerek merkezde gerekse köylerde sık sık rastlanmaktadır.

İlçe merkezinde 1960 senesinde Cumhuriyet meydanının tanzimi sırasında yapılan kazıda üzerinde üzüm ve üzüm yaprağı motifleri işlenmiş büyük taşlardan sütun başlıkları meydana çıkarılmıştır. Yine ilçe merkezinde 1961 yılında yapılan Elektrik santrali inşaatında temeli kazılırken alt alta üç mezara rastlanmış ve bina temelinin üç buçuk dört metre aşağıya kadar indirilmesine zaruret hasıl olmuştur. Ayrıca Dicle ilçe merkezinin sırtını dayadığı tepeler üzerinde de yamaçlarında, Döğer köyü civarında halen muhafaza edilen muntazam oda şeklindeki mağaralar Diclenin ilk çağlardan beri insan barınağı olduğunu göstermektedir.

Dicle merkezi üzerinde bulunan tepedeki kale kalıntısı Diclenin mühim bir belde olduğunu da göstermektedir. Halen kale duvarlarının ancak temelleri bulunmaktadır.

İDARÎ DURUMU:

Dicle 1927 senesinde Nahiye olmuş bir beldedir. Dicle nahiye olarak 1936 yılına kadar Maden kazasına bağlı kalmış 4/Ocak/1936 tarihinde Eğil kazası kurulunca Eğil'e bağlanmıştır. Diclenin eski adı Pirandır. Halen halkın bir kısmı Piran adını kullanmaktadır.

Eğil merkezinde su bulunmaması ve Diclenin iskâna daha elverişli olması dolayısıyla 1938 yılında kaza merkezi Dicle'ye nakil edilmiş Dicle, Eğil adını alarak kaza olmuş, Eğil'de Dicle adını alarak nahiye haline getirilmiştir. Bu isim değişikliği bir çok yanlışlıklara sebep olduğundan 1951 yılında kazanın ismi değiştirilmiş ve kazaya yine eski adı Dicle isim olarak verilmiştir. Eğil ismi de nahiyyeye verilmiştir. Halen bazı daireler resmî yazışmalarda, yanlış olarak kazanın ismini Eğil olarak yazmakta iselerde bu şekildeki muhabere seneden seneye azalmaktadır.

Eğil nahiyesi 1959 yılına kadar Dicle kazasına bağlı kalmış ve 1/1/959 tarihinde Diyarbakır merkez kazaya bağlanmıştır. Halen Dicle'nin nahiyesi bulunmamaktadır.

Kaza merkezine bağlı 35 köy vardır. Köylerin hiç birisinde belediye teşkilâtı mevcut değildir. Köy ve köylere bağlı mahalle isimleri 1959 yılında İçişleri Bakanlığınca tamamen değiştirilmiştir halk resmi muamelâta yeni isimleri kullanmaktadır.

NÜFUS VE İSKÂN DURUMU:

1960 nüfus sayımına göre ilçenin umumî nüfusu 23401 dir. Nüfusun 11819 u kadın 11582 i erkektir. İlçe merkezinin nüfusu 1488 i kadın 1505 i erkek olmak üzere 2993 tür. Nüfusun yıllık artışı binde otuz civarındadır.

Dicle'nin halen 35 köyü varsada köyler ufak mahalleler halindedir. Meselâ: Kaygusuz köyü birbirine bir iki kilometre mesafede Onaltı mahalleden meydana gelmiştir. İlçe hudutları dahilinde meskûn yer adedi 108 dir. Bu mezralardan büyük bir kısmı bağlı olduğu köye iki ile beş km. mesafede bulunmaktadır. Meskûn yerlerin lüzumundan fazla dağılışı devlet işlerinde çok aksaklıklar meydana getirmektedir.

Köy kalkınmasının başarılması içinde de bu şekildeki mahallelerin birleştirilerek toplu köyler meydana getirilmesinin zaruri bir şart olduğunun kanaatindeyiz.

Halen Dicle köylerindeki meskûn yerler umumiyetle 200-300 nüfusludur. Kaza merkezinde ve köylerde evler taştan yapılmıştır. İnşaatta ker-

piç hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. Merkezde ve büyük köylerdeki evler genel olarak iki katlıdır. Evlerde çatı bulunmamaktadır. Damlar yazın sıcak dolayısıyla aynı zamanda gece yatmak için de kullanılmaktadır. İlçe hudutları içinde göçebe olarak yaşayan halk yoktur. Susuz bir iki köy yazın Dicle kenarında ve kazanın kuzeyinde yaylaya çıkmaktadırlar.

İKLİM:

Arazinin yüzde otuzunun meşelik olması Diyarbakır'ın diğer kazalarına nazaran Dicle'nin fazla yağmur almasına sebep olmaktadır. Yağışlar umumiyetle Aralık ayında başlamakta Nisan ayının sonuna kadar devam etmektedir. Yaz aylarında hemen hemen hiç yağış kayıt edilmez. Ortalama yağış miktarı yılda 870 mm. dir. Kar ancak Ocak, Şubat aylarında yağarsa da bir kaç günden fazla kalmaz. Umumiyetle kışlar mutedil yazlar sıcak geçer. Ancak rakımı yüksek olması dolayısıyla sıcaklık bölgenin diğer yerlerine nazaran üç ile beş derece arasında düşüktür. Yazın, gündüz ortalama sıcaklık 35 derecedir. En fazla sıcaklık bazen 42 dereceyi bulur. Kışı sıcaklık umumiyetle artı on derece ile eksi on derece arasında değişir.

Rüzgârlar yaz kış fazla fark etmez ve şiddetli değildirler. Hakim rüzgâr batıdan doğuya doğrudur. Dicle'nin etrafındaki dağ ve tepeler rüzgârın şiddetli esmesine mani olmaktadır.

İLÇE TEŞKİLÂTI VE MEMURLARI:

İçişleri: Kaymakam, Tahrirat Kâtibi, Nüfus Memuru, Nüfus Katibi,

Jandarma: Üsteğmen (Jandarma Kumandan vekili), Assubay, Uzatmalı Çavuş, iki Uzatmalı Onbaşı,

Adliye: Sulh Hakimi, Başkatip, iki zabıt katibi, mübaşir, iki gardiyan.

Milli Savunma: Üsteğmen (Askerlik Şube Başkan vekili) Sivil daktilo memuru.

Maliye: Malmüdüdü, Vergi memuru, Tahsilat memuru, Muhasebe memuru, Veznedar, iki tahsildar.

Milli Eğitim:

a) İlkokullar: İlköğretim Müdürü, on öğretmen, altı yedek subay öğretmen, iki öğretmen vekili, iki eğitmen.

b) Orta okul: Müdür, öğretmen, derslerin bir kısmı ücretli öğretmenler tarafından okutulmaktadır.

Ziraat: Ziraat teknisyeni, veteriner muavini, Orman Bölge Şefi, Orman katibi, altı orman muhafaza memuru, yangın bekçisi, meteoroloji memuru.

Sağlık: Hükümet tabibi (aynı zamanda sağlık merkezi baştabibi), iki sağlık memuru, trahom sağlık memuru, anbar memuru, köy ebesi, hemşire, iki hasta bakıcı, dört hademe, aşçı, şoför.

Sıtma Savaş: Sıtma savaş memuru, beş sıtma savaş koruyucusu,

Tapu: Tapu sicil memuru (aynı zamanda toprak iskân memurluğuna bakmaktadır.)

Diyanet işleri: Müftü, iki imam, müezzin.

PTT: Müdür, üç dağıtıcı memur.

Özel idare: Özel idare memuru, vergi memuru, tahsildar.

Belediye: Belediye başkanı (Kaymakam tarafından ifa edilmektedir) muhاسب, katip, zabıta memuru, tahsildar, su memuru, kalfa, su bekçisi, üç tanzifatçı.

Ziraat Bankası: Müdür, muavin, takip memuru, bekçi, odacı, şoför.

İLÇE MERKEZİNİN SOSYAL DURUMU:

Belediye teşkilâtı 1938 de kurulmuştur. İlçe merkezinin nüfusu 2993 tür.

Kazada tazyikli su 1959 yılında yapılmıştır. Yedi km. den şehre gelmektedir. Ayrıca kaza içinde eski devirlerden kalma büyük bir umumî çeşme mevcuttur. Yaz aylarında şehre gelen su ihtiyacı karşılamadığından mevcut tesisata bir ilâve yapılması ele alınmış bulunmaktadır.

Kaza elektrik ihtiyacını karşılamak üzere elektrik santral binası ve soğutma havuzu belediyece inşa ettirilmiş ve 60 kilovatlık motor monte edilmiş bulunmaktadır. Elektrik şebekesi ihale edilmiş durumdadır. 1962 yılı sonunda ilçe merkezî elektriğe kavuşacaktır. Kaza merkezinde bir park mevcut olup, 1962 yılında birde belediye ormanlığı tesisine başlanmış bulunmaktadır, ilçe merkezinin imar plânı mevcuttur. 1960 yılında kanalizasyon yapılmaya başlanmış ve iki cadde, üç sokağın kanalizasyon işi tamamlanmıştır.

İlçe merkezinde on memur lojmanı, iki tabib evi, bir orman lojmanı iki öğretmen evi vardır. Diğer evler taştan yapılmış isede, çatısızdır.

Bir hükümet konağı mevcut isede, Askerlik şubesi, Jandarma karakolu, Ziraat Bankası, Müftülük, PTT, Sıtma savaş ve Ceza evi binaları olmadığından kira ile tutulmuştur.

Kazada iki camii mevcut olup, yeni bir camii yaptırmak için bir dernek kurulmuştur.

EĞİTİM DURUMU:

Kaza merkezinde bir ilkokul, konferans salonu bulunan bir ortaokul köylerde 13 ilkokul bulunmaktadır. 22 köyde ilkokul bulunmamaktadır.

Cumhuriyetten itibaren ilçe merkezi ve köylerde 1500 e yakın talebe ilkokullardan mezun olmuştur. Askerlik yaparken okuma yazma öğrenen kimselerin adedi de 2000 civarındadır. Okuma yazma bilen nisbeti % 21 dir. Bunun çok cüz'î bir kısmı kadındır. Halkın % 65 şî Türkçeyi konuşabilmektedir. Türkçe bilmeyenlerin büyük bir kısmını kadınlar ve okulu olmayan köylerdeki çocuklar teşkil etmektedir.

Anadili olarak evinde Türkçe konuşanlar % 5 dir. Türkçe konuşmayan halkı Türkçeye alıştırmak ve teşvik etmek için resmî dairelerde halkın ve memurların Kürtçe konuşması inkılâptan sonra yasak edilmiştir. Ancak acil hallerde tercüman kullanılmaktadır. Köy gezilerinde de halkın Türkçe öğrenmesi ve Türkçe konuşması teşvik edilmekte ve faydaları görülmektedir. İlkokulu bulunan köylerde okula devam eden çocuklar evlerinde de Türkçe konuşmaktadırlar. Köylü halkın örf ve adetleri umumiyetle orta Anadolu köylerinden farklı değildir. Köylerde hiç içki içilmez ve kahvehane yoktur. Halk silâh bulundurmaya ve kullanmayı sever. Evlenmelerde büyük miyasta başlık almak suretiyle olur. Kaçırılan kızlara dahi kız babası ile anlaşma yapıp başlık verilir. Aralarında yemin ederlerken üç taş atarlar. Evlerde helâ yoktur. Ahırları ve evlerin civarını hela olarak kullanırlar. Halkın % 80 ni Şafii mezhebine mensuptur.

EKONOMİK DURUM:

A. Ziraat Durumu: Halkın geçim vasıtası başlıca ziraattır. Ancak ziraat çok iptidai vasıtalarla yapılmaktadır. Bir kaç kişi müstesna köylü tamamen kara sapan kullanmaktadır. Ziraata motorlu vasıta kullanmadığı gibi at, öküz arabası dahi kullanılmamaktadır. Zaman zaman köy civarları gübre tepeleri halini almaktadır. Üzerinde çok durulmasına

rağmen köylü tarlasına gübreyi pek az koymaktadır. Bunda araba ve motorlu vasıtanın bulunmaması da rol oynamaktadır. Bu bakımdan iklim ve toprak çok müsait olduğu halde verim azdır. Başlıca ekilen tahıl, buğday, darı, arpa, mercimek ve nohuttur. Halk alışkanlık sebebiyle darı ekmeği yemektedir. Bunun için elindeki buğdayı satmakta ve yerine darı almaktadır. Darı fiyatı buğday fiyatından biraz az isede, bazen darı fiyatı buğday fiyatına yaklaşmaktadır. Kocalan ve Dedeköyü ovalarında ihtiyaçtan fazla yetişen buğday ve mercimek mahsulün iyi olduğu seneler buğday ve mercimek civar Vilâyet ve kazalara sevkedilmektedir.

Bir kısım arazide pamuk ziraatı dahi yapılmaktadır. Yetiştirilen pamuk ancak kaza ihtiyacını karşılamaktadır.

B. Sebze ve meyvecilik: İlçe dahilinde 7-8 köyün başlıca geçim kaynağı sebzeçilik ve meyveciliktir. Bu köyler yetiştirdikleri sebze ve meyveleri civardaki sebze ve meyve yetişmiyen köylere götürerek hububatla değiştirirler ve bu suretle hububat ihtiyaçlarını da karşılamış olurlar.

Arazi ve iklim her türlü meyve ve sebze yetişmesine sahip olduğu halde bilgisizlik, görgüsüzlük ve iptidai usullerin tatbiki verimi azaltmaktadır. Kaza dahilindeki arazinin 12000 dekarının sulu ziraata elverişli bulunması sebzeçilik ve meyveciliğin kolaylıkla tatbikine imkân vermektedir. Nar, İncir, Üzüm gibi sıcak iklim nebatları bol miktarda yetişir Badem, Karpuz, Kaysı ve Zerdali de muntıkada çok miktarda yetişen meyve çeşitlerindendir. Arazi ve iklim Elma, Armut, Fişne, Kiraz gibi meyvelerin yetişmesine de müsait olduğu halde bu gibi meyveler nadir yetişmektedir. Nar, Üzüm ve Badem civar vilâyet ve kazalara sevkedilmekte isede diğer meyvelerden ancak mahallinde istifade edilmektedir.

Domates, Patlıcan, Biber en çok ekilen sebze çeşitleridir.

C. Ormancılık: Dicle hudutları içinde 380000 dekar orman sahası bulunmaktadır. Orman meşe ve budur meşelerle kaplıdır. Keresteye elverişli ağaç cinsi orman ağaçları arasında bulunmamaktadır. Halk inşaata, daha ziyade kavak ağacını kereste olarak kullanmaktadır. Meşe daha ziyade yakacak ihtiyacını karşılanmasında kullanılmaktadır. İlçemizin Amenajman plânlarına göre yıllık odun verimi 35300 kental isede, kaçak ve usulsuz kesimlerle 60000 kental odun kesildiği tahmin edilmektedir. Ergani kazasının odun ihtiyacının tamamı ile vilâyetin bir kısım odun ihtiyacı Dicle'den karşılanmaktadır. Orman, dağınık meşelikler halindedir. Dicle üzerinden Kelekle yapılan kısmen kaçak nakliyat elde kalan az miktarda meşeliklerinde tahribe uğranmasına sebep olmaktadır. Halkın, keçilerini kışın meşe yaprağı ile beslenmesi de ormanın tahribine sebep olmaktadır.

5-6 köyün başlıca geçim vasıtası odunculuktur. Son yıllarda meşelikler daha iyi korunmakta ve tahribat miktarı seneden seneye azalmaktadır.

D. Hayvancılık: Merkez ve köylerde 4150 Sığır, 9564 Koyun, 37510 Keçi, 365 At, 390 Katır, 4490 Merkep tahmini 15000 kadar kümes hayvanı mevcuttur. Rakamlardanda anlaşılacağı üzere hayvancılık fazla inkişâf etmemiştir. En fazla beslenen hayvan beslenmesi kolay ve' masrafsız olan Kıl keçisidir. Yukarıda zikredildiği gibi keçi meşeliklerin tahribine büyük mikyasta sebep olmaktadır. Kaza dahilinde beslenen koyun ve sığır bakımsız olduğundan verimi azdır. Kaza dahilinde at arabası bulunmadığından nakliyat umumiyetle katır ve merkeplerle yapılmaktadır. Arıcılık ve kümes hayvancılığı inkişaf etmemiştir.

E. Madencilik: Kurşunlu köyünde kurşun madeni, Yokuşlu köyünde Liğint kömürü ocağı varsada yol olmaması sebebiyle bu madenlerin işletilmesi gayri iktisadî olduğundan halen faal bir maden ocağı mevcut değildir. Kurşun madenî 20 sene evvel üç dört sene işletilmişse de gayri iktisadi olduğundan kapatılmış durumdadır.

F. Ticaret: Ticarî hayat canlı değildir. Kaza merkezinde 75 çeşitli mal satan dükkân bulunmaktadır. Köylerde hiç dükkân yoktur. Pazartesi ve Cuma günleri köylü kazaya daha çok gelmektedir. Cuma günü resmen pazarsada henüz pazar hüviyetini kazanmamıştır.

SAĞLIK DURUMU:

Kaza merkezinde 10 yataklı bir sağlık merkezi vardır. Hükümet tabibi Sağlık merkezi Baştabibliğince ifa edilmektedir. Kazada başka Doktor yoktur. Eczane bulunmadığından eczane ihtiyacını hükümet tabibinin ecza dolabı karşılamaktadır. Sağlık merkezinin bir cankurtaran jeepi vardır.

Kazada salgın hastalık yoktur. Bazen tifo çıkmakta isede, devamlı aşı yapıldığından son zamanlarda tifolu görülmemektedir. Resmi kayıtlara göre 6 adet cüzamlı mevcuttur. Elâzığ akıl hastahanesinde yer temin edildikçe tedaviye gönderilmektedir.

Sıtma Savaş teşkilâtı devamlı olarak köyleri taramaktadır. Son senelerde hemen hemen hiç sıtma hıya rastlanmamıştır.

Resmi kayıtlara göre 4 frengili mevcut olup durumları devamlı olarak kontrol edilmektedir.

MALİ DURUM:

Dicle malî bakımından kendi kendisini idare edememektedir. Ticaretin az olması sanayinin bulunmaması halkın fakir olması malî gelirler azaltılmaktadır. 1961 yılı malmüdürlüğü sarfiyatı 668053 liradır. Aynı yıl içinde tahakkuk ve tahsil edilen 142.360 liradır. Aradaki fark merkezden yardım görmek suretiyle kapatılmaktadır.

Belediyenin 1962 gelir bütçesi 116.500 lira isede, bunun % 75 ine yakın kısmı İller Bankasınca gönderilen paylardan sağlanmaktadır.

Özel idarenin 1961 yılı tahakkuk ve tahsilâtı 30000 lira, sarfiyatı 60985 liradır. Aradaki fark vilâyetçe yardım olarak verilmektedir.

BAYINDIRLIK DURUMU:

A. Yollar: Kaza merkezi Ergani kazasına 32 km.lik muntazam bir yola bağlıdır. Yolun bakımını devlet yolu olduğundan kara yolları yapmaktadır. Bu yol üzerinde bulunan 5 köyde imece suretiyle çalışılarak köy yolları bu yola bağlanmış bulunmaktadır. Bunun dışında vilâyet bayındırlık müdürlüğünce kazaya 3 km. mesafede bir köyün yolu yapılmış bulunmaktadır. İlçe merkezi ile Döğür köyü arasında 14 km.lik bir köy yolu mevcutsa da yol çok iptidai vaziyettedir. Her sene köylü imece suretiyle çalışarak yolu vasıta işleyebilecek hale getirmektedir. Yağmurlu günlerde ve kış aylarında ancak 5-6 köye jeeple gitmek mümkün olabilmektedir. Yazın dahi jeeple gidilemeyecek 10 köy mevcuttur. Bazı köyler imece suretile çalışarak yollarını jeep işleyebilecek durumda iselerde bu çalışmalar ancak bir mevsimlik fayda sağlayabilmektedirler.

Kaza merkezini Hani kazasına ve 20 köye bağliacak yolun 12 km.lik kısmının köprü ve menfezleri 1953 yılında yaptırılmışsada bu güne kadar toprak tesviyesi yapılmadığından bu yoldan hiç istifade edilememektedir. Bu yolun Hani kazasına kadar olan kısmı yapıldığı takdirde Dicle transit merkezi olacak ve kazanın iktisaden kalkınmasına yardım edecektir. Bu yol üzerinde yapılması lüzumlu büyük köprü geçen ay 385.000 lira keşif bedelle kara yollarınca ihale edilmiş bulunmaktadır.

Kaza merkezine 25 km. mesafede bulunan Gulaman Krom işletmesi yolu yapıldığı takdirde kaza büyük iktisadi faydalar sağlayacağı gibi bu civarda bulunan 6 köyde yola kavuşmuş bulunacaktır.

B. Köy içme suları: Kaza merkezinin şimalinde bulunan köyler içme suyu bakımından zengin cenubunda bulunan köyler fakir bulunmaktadırlar. Bilhassa kaza merkezinin kuzey doğusunda bulunan Kaygusuz

mıntıkasında hiç içme suyu bulunmamakta bu civardaki köyler içme suyunu kışın birikinti sularla, yazın köylerine 4-3 km. mesafedeki çay ve derelerden temin etmektedirler.

Eski yıllarda kazanın bir çok köyünde çeşme, kuyu yapılmış isede, gerek çeşmeler gerekse kuyular köylünün sıhhi, ve temiz içme suyu ihtiyacını temin için gerekli şartlara haiz değildir. Bilhassa kuyuların ağzı kapalı olmadığından içerlerine her türlü pis maddeler atılması her zaman mümkündür.

Membaası veya çeşmesi köy dışında olan ve suyu bulunmayan köyler içme suyunu evlerine tulukla taşımakta bu durumda suyun kokulu olarak ve gayri sıhhi şartlarla içilmesine sebep olmaktadır. Tuluk kullanılmaması köylüye telkin edilmekte isede, tuluğun taşıma kolaylığı sebebiyle pek az netice alınabilmektedir.

Kaza köylerinin içme suyu davasını halletmek için suyun bulunmayan köylere arteziyen kuyusu açmak ve bütün içme sularını yeniden elden geçirmek acil ve zaruri bulunmaktadır.